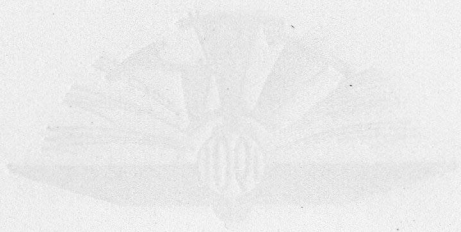

ILLUSTRATION
BY J. H. HARRIS

Штампарија
Драг. Георгића

СЪБРАНА ДЕЛА БРАНИСЛАВА ПУШИЋА

IV

I Свѣт

2 Друга книга

ЛАЗАР

ПОСЛАНИЕ КЪ РАДИМИРА

1. Свѣт

Почина

**Сабрана Дела
Бранислава Пушића**

VI

1 Свет

2 Друга Књига

Издавачка Књижарница

Геде Кона

БРАНИСЛАВ НУШИЋ

С В Е Т

БЕОГРАД

Издавачка КњиЖарница Гете Кона

1, Кнез Михайлова улица 1

1931

213/52

I 4042/6

II 111021/VL

БЕЛТА

ГОСУДАРСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА СССР
1. КНИЖНО-ИНФОРМАЦИОННЫЙ ЦЕНТР
2. АДМИНИСТРАЦИЯ

82/10

СВЕТ

Комад у четири чина

Л И Ц А :

Тома Мелентијевић, чиновник у пензији

Стана, његова жена

Нада,
Јелкица, } њихове кћери

Сима Јеремић, чиновник у пензији

Госпођа Живановићка

Госпођа Томићка

Стојановић

Госпођа Марта, његова тетка

Учитељ музике

Тетка Каја,
Ана, } служавке код Тома

Девојчица

Први носач

Други носач

ПРВИ ЧИН

Соба код Томе. На средини и са стране по једна врата. Лево, напред, прозор. Намештај обичан, какав се виђа у нашим старим кућама. Десно од средњих врата један миндерлук, а над овим виси старински часовник са шареном таблом, жутом шеталицом и гвозденим теговима, што изгледају као мали судуци. На часовнику казaljке показују тачно три сата. С леве и десне стране часовника по једна слика (каква битка или убиство Максимилијаново, ловчева пратња или људски век). Лево од средњих врата орман, под којим виси икона, под њим босиок и стакоце богојављенске воде. По орману разастрт чист, бео чаршавић од српскога платна, а поређане шоље, флашице, чаше, један савун, две јабуке итд. Иза ових ствари је, ослоњен на зид, на орману још и дубоки рам, у коме је невестински бели венац. Напред лево, где је прозор, стара кожна наслоњача, из које се овде онде види кучина; десно напред је четвртаст сто, покривен куповним чаршавом. На столу су новине, наочари, муштика, тибакера и дуван, растресен на старим новинама.

I

ТОМА, ЈЕЛКИЦА

ТОМА

(При дизању завесе заваљен у фотељи спава. Новине које је читао испустио је крај себе).

ЈЕЛКИЦА

(Пошто после извесне паузе избије на часовнику три, улази слева на прстима, погледа још једном у часовник, па прилази Томи. Мазно).

Татице, татице!

ТОМА

(Тргне се и трља очи).

ЈЕЛКИЦА

Избило је три.

ТОМА

(Погледа на часовник).

Јесте, Бога ми (Вади свој цепни часовник и срањује).
Опет је тај матори угурсуз измакао... за пет минута.

ЈЕЛКИЦА

А јуче смо га дотерали.

ТОМА

Такав је он: по годину дана добар, добар као добар дан, па наједанпут удари у инат. Дотерај га опет, Јелкице.

ЈЕЛКИЦА

(Отрчи, погне се на миндерлук и дотерује казаљку).

Је ли добро?

ТОМА

(Гледа у свој часовник).

Макни још мало, још за један минут.

ЈЕЛКИЦА

(Изврши).

Ето.

ТОМА

Тако, хајде сад сиђи.

ЈЕЛКИЦА

(Скочи с миндерлука, дотрчи до Томе, седне на шамлицу крај фотеље и узме новине, које је он при спавању испустио).

Да наставим?

ТОМА

Чекај, да ти нађем где сам стао. (Узме јој новине и тражи).Е, ево овде.

ЈЕЛКИЦА

(Чита).

„Немачка се још увек држи резервисано. Њени представници још ничим нису дали познати, да су од своје владе добили...”

II

НАДА, ПРЕЂАШЊИ

НАДА

(Такође с лева).

А, ви сте већ будни; а ја као бајаги похитала да вас будим.

ТОМА

Јелкица је била вреднија.

НАДА

Треба ли да вам направим коју цигарету?

ТОМА

Види, ако нема у табакери. (Јелкици). Хајде, хајде настави.

НАДА

(Загледа у табакеру и седне да прави цигарете).

ЈЕЛКИЦА

(Чита изнова).

„Немачка се још увек држи резервисано. Њени представници још ничим нису дали познати, да су од своје владе добили ма каква упутства. Ме-

ђутим, Енглеској је стало до тога, да сазна гледиште, које ће према целој овој ствари заузети немачка дипломатија”.

III

СИМА, ПРЕЂАШЊИ

СИМА

Добар дан и на здравље!

НАДА и ЈЕЛКИЦА

(Скоче са својих места и прилазе му руци).

Добар дан, чика Симо. (Узимају му шешир и штап и остављају).

СИМА

Јеси ли свршио ту твоју политику?

ТОМА

Чекај, само још да сазнам шта мисли Русија.

СИМА

Ето ти сад. А која ти је фајда, што ћеш знати шта мисли Русија?

ТОМА

Није ми никаква фајда, него тако, кад ти не дођеш тачно у три, ја онда морам нечим да се забављам.

СИМА

(Седа).

А знаш ли зашто сам одоцнио?

ТОМА

Е?

СИМА

Па купио сам... гле... (Вади из џепа) нов шпил карата. Рекли смо данас да почнемо да те учим.

ТОМА

Јесте, Бога ми. Идите, децо, те нам спремите кафу. Јеси ли ми, Надо, направила коју цигару?

НАДА

(Дајући му табакеру).

Јесам, оче (Оде лево).

ЈЕЛКИЦА

(Оде за њом).

IV

ТОМА, СИМА

СИМА

Хоћемо ли, а?

ТОМА

Па хајде баш! (Припаљује).

СИМА

(Отвара шпил).

Ти знаш већ, како се која фарба зове?

ТОМА

Ех, де, де, де, ти опет... Толико знам ваљада, и ако никад нисам узео карте у руке.

V
СТАНА, ПРЕЂАШЊИ
СТАНА

(С лева).

Добар дан, господин-Симо. Рекоше ми деца да сте дошли.

СИМА

Добар дан! Дошао, па задоцнио само три минута, а ваш ми муж већ пребацује.

СТАНА

Извол'те, седите.

СИМА

(Сео и издваја карте).

Дакле, то није као у жандару; овде је кец најстарији...

СТАНА

Али зар ћеш истина, Томо, сад под старост да учиш карте? Ја мислим то ви ономад само од шале говорите.

ТОМА

А што од шале?... Да научим.

СТАНА

Што ће ти то, за Бога? Нећеш ваљада почети сад да се карташ?

СИМА

Ама, не, госпођо, ви ме нисте разумели. Нећемо ми учити карте зато да ми играмо, не; него да гледамо кад други играју. Тома, знате, и не уме

да живи, као што је ред да један пензионер живи. Завукао се овде у кућу, па плеви башту, храни пилиће, чита новине и тако.

СТАНА

Него како ви мислите?

СИМА

Ја сам, видите, саставио нарочити план како ћемо живети од сад, и претресли смо тај план, па смо га и усвојили. Је ли тако, Томо?

ТОМА

Та оно... нисам баш на све пристао.

СИМА

Чекај, брате, ево је и госпођа овде, па нека каже и она своју реч.

СТАНА

Да чујем баш тај ваш план.

СИМА

Молим. Дакле, у шест часова ујутру кренућемо се од куће и ићи ћемо на пијацу. Не морамо ништа пазарити, него онако ићи ћемо, да видимо шта има, а шта нема, да прокрстаримо онуда малко, и онда, око седам часова, свратићемо у кафану на кафу. Ту ћемо се видети с људима, проговорити, чути ако се прошле ноћи образовало ново министарство или ако је прошле ноћи држава закључила нов зајам, или ма шта друго ново, па ћемо затим читати јутарње новине све до девет ча-

сова. У девет часова ићи ћемо у министарство финансија, на касу где се пензија прима, и седећемо у чекаоници све до једанаест часова. Не морамо ми имати ништа да примамо, — ићи ћемо тек колико обичаја ради: нека нас види благајник, а, после, и зато, што се ту, у тој чекаоници, збирају сваки дан и сви остали пензионери, па ту човек може да чује све новости, све и политичке и неполитичке новости.

СТАНА

Па мој се Тома не бави политиком.

ТОМА

То јест, ја волим да чујем само крупније ствари...

СИМА

Али не бавим се ни ја политиком, него само тако, волим да чујем, много волим да чујем шта има ново.

VI

НАДА, ПРЕБАШЊИ

НАДА

(Уноси на служавнику две шоље кафе и служи прво Симу).
Извол'те.

СИМА

Хвала, чедо моје. (Прима кафу и почне савијати цигарету).

НАДА

(Пошто послужи и оца).

Желите ли ви, чајко?

СТАНА

Нећу, сад сам испила.

НАДА

(Повлачи се лево у собу).

VII

СИМА, ТОМА, СТАНА

СИМА

(Наставља, као и да није прекинуо).

Затим ћемо у једанаест часова кући на ручак,
(Припаљује цигарету).

СТАНА

Зар већ у једанаест?

СИМА

Молим. Онај један час до ручка потребан нам је. Сваког дана треба очистити муштиклу, треба цепкати дрвца, за чачкалице, навити кућни часовник, пребројати суво месо у оцаку, прегледати славину на бурету у подруму, истерати муве из собе за спавање и још пуно таквих ситних ствари, које човек, кад дође у пензију, мора сваки дан вршити. (Повуче два три дима). После ручка мало ћемо прилећи...

ТОМА

Е јест, ја то морам.

СИМА

Молим те, као што кажем: после ручка мало ћемо прилећи, или ћемо узети новине или какав календар или кувар. Не знате ви, како се слатко спава, кад човек заспи читајући кувар.

СТАНА

Ваљада сањате какво лепо јело?

СИМА

А није то, него увек сањам да ме је ко позвао на ручак. (Ишио је кафу, па хоће да остави шољу).

СТАНА

(Прихвата је).

На здравље!

СИМА

Хвала!... Затим чемо после спавања, око три часа, изићи опет у кафану и увући ћемо се у карташку собу и стаћемо карташима више главе, и то ја ћу стајати уз једну странку, а Тома ће уз другу. Ми, дакле, нећемо играти.

СТАНА

Па шта вам је онда потребно да учите карте?

СИМА

Зато, да бисмо разумели игру. Ви још не знате, како је то слатко стојати више главе неком, кад игра карте, али кад разумете по мало игру. Ту се човек бесплатно једи, бесплатно радује и бесплатно игра карте. Знате, ту се често човек и по-

свађа, и ако га се не тиче, па онда често пута и притекне у помоћ и по каквим саветом, и ако му га онај што игра не тражи, па онда човек стрепи, боји се, рескира, — и све га то ништа не стаје.

СТАНА

Па тако цело после подне да стојите људима над главом?

СИМА

А не. Пред вече ћемо ишетати мало Теразијама, те да сретнемо овог и оног, да опет чујемо по нешто ново, да стојимо по мало код каквог ћошка или пред кафаном, да загледамо, ако се каква кућа зида, и да кажемо наше примедбе, да застанемо, ако се каква кола скрхају или ако се двоје свађају, и уопште да исцрпемо сва она задовољства која пензионарски живот чини тако слатким.

ТОМА

Е, право да ти кажем, ја се уморих само слушајући то, шта све треба да радимо, а где бих ја све то и радио?

СИМА

Како то сад? Па јеси ли ономад пристао?

ТОМА

Ономад — ниси био тако опширан, а, после, и нисам хтео да ти кварим вољу. Али... не могу ја то некако тако... Научио сам на овај мир и тишину,

не одлазим никуда, не долази ми нико, живим овде у кућици са женом и децом, разговарамо, плевимо башту, хранимо живину, читамо шта мисли Русија а шта Енглеска, па тако нам прође дан.

СИМА

Не кажем да је и то рђаво... Дабоме, кад човек има фамилију...

СТАНА

Па јесте, ви сте самац, па вам се и не мили код куће.

СИМА

Па, право да вам кажем, и то је истина. Дакле, нема онда ништа од мога плана?

ТОМА

Ево, ако хоћеш: све што могу да пристанем, то је, да ме научиш једној игри, па да дођеш, као што си до сад долазио, сваки дан у три часа, те да одиграмо по неколико партија уз кафу.

СИМА

Добро... Кад већ нећеш друкче, макар и тако. Научићу те шлаге.

СТАНА

А је л' то за новац?

СИМА

Па јесте.

ТОМА

Ако је. Ми ћемо играти у једну пару.

СИМА

Па и то можемо, а добит да мећемо у пикслу у корист рањеника.

ТОМА

Којих рањеника?

СИМА

Па, руских рањеника. (Меша карте).

ТОМА

Каквих руских рањеника, кад и нема рата?

СИМА

Све једно: ако га нема, биће га. Док је Русије, мора бити и рата, а кад има рата, мора бити и рањеника. Дакле, збираћемо пикслу у корист тих будућих руских рањеника.

ТОМА

Добро, пристајем.

СТАНА

Али, немојте само данас почети; почните од сутра.

ТОМА

А што не баш данас?

СТАНА

Ех, тако... Данас имамо у кући једну малу светковину, а кад је светковина, онда се не игра карата.

ТОМА

Светковину?

СТАНА

Дабоме, те још какву.

ТОМА

(Домишља се).

Чекај... данас је двадесет година, како смо ову кућу купили.

СТАНА

Ниси погодио. Откуд данас, кад смо се уселили тек седмог новембра?... Заборавио си.

ТОМА

Ама данас сам закључио погодбу.

СТАНА

Није, вараш се.

ТОМА

Е, чекај, сад ћу те уверити. (Оде до ормана, и узме онај рам, у коме је венац, и обрне га. Сими говори). Знаш, ово је наш венчани венац, па сам ја остраг увек записивао сваки важнији догађај.

СИМА

То је онако, као неки Октоих. Сасвим паметно. Зашто да се заборави?

ТОМА

(Пошто је метнуо наочаре, чита с леђа рама).

Ево: „Нека се зна, да смо ја и Стана за наш новац, који смо, провев петнаест година брачнога живота у међусобној љубави и шетњи, данас 28. октобра 1885. године, купили кућу и у исту се уселили 7. новембра исте године”. (Оставља слику на сто)

СТАНА

Ето видиш, а данас је тек 4 септембар.

ТОМА

Јесте, Бога ми. Е па, каква је онда светковина данас. Ваљда није мој рођен дан?

СТАНА

Није.

ТОМА

Него шта је?

СТАНА

Данас је равно петнаест година, како је Каја код нас у служби, а педесет јој је година живота, па ме молила, да почасту децу.

ТОМА

Е, то ли је? Па што ми одмах не кажеш? А јеси ли јој купила што, да јој поклонимо?

СТАНА

Требало је да купим, ал', Бога ми, немам кад да изиђем у чаршију.

СИМА

А шта би сте јој узели?

СТАНА

Па какву шамију.

СИМА

Па молим вас, ја и онако идем сад у чаршију.

СТАНА

Ех, да не буде за вас то терет?

СИМА

Та оставите, молим вас, какав је то терет? Ево мене за пола часа, па да се и ја почастим. Та и ја сам члан ваше фамилије. Нема нигде забележено, али ће бити, мислим, скоро двадесет година, како ја сваки дан увратим и испијем кафу код вас. Чекај... Има ли овоме часовнику двадесет година?

ТОМА

(Разишља).

Има.

СИМА

Е, оног си га дана донео, кад сам ја дошао први пут на ручак. То баш памтим. Хајде, одох ја. (Полази).

СТАНА

Е, баш вам хвала, господин-Симо.

СИМА

Молим, молим. (Оде).

VIII

СТАНА, ТОМА, затим НАДА, ЈЕЛКИЦА, КАЈА

СТАНА

Баш му хвала; увек нам се нађе. Чекај да зовнем Кају: хоће да ти пољуби руку. (Оде до левих врата). Кајо, оди, сам је господин.

КАЈА

(Улази с лева с једним тањиром колача).

НАДА

(Улазећи за Кајом).

А замислите, оче, тетка Каја крила од нас...

ЈЕЛКИЦА

(Која је такођер ушла).

А данас је равно петнаест година, како је у нашој кући.

КАЈА

(Брише очи од суза).

Јесте, па хоћу моју дечицу мало да почастим.
(Љуби руку Томи).

ТОМА

Е, па нека ти је срећно, Кајо, и дај, Боже, да под нашим кровом проведеш цео век.

КАЈА

Ох, кад би Господ хтео да вас чује! Зар ја могу тражити боље господаре и лепши мир, него у вашој кући?

НАДА

Е, сад тек прими и од мене честитку; оно се у кујни не рачуна.

КАЈА

(Љуби је).

Хвала, чедо моје. (Осврће се и тражи очима Јелку).
А моје дете, зар ми моје дете неће да честита?

ЈЕЛКИЦА

(Која се била заиграла).

Хоћу, хоћу, дадо! (Загрли је).

КАЈА

(Љуби је).

Зар моје дете, које сам ја прихватила и однеговала? Злато моје! (Љуби је).

НАДА

А што нам то, тетка Кајо, нисте казали, па бисмо ја и Јелка вас изненадили, а не ви нас?

КАЈА

Ех, што да говорим? Није тако важна ствар. Тек паде ми онако на памет, па рекох: Хајде да почастим моју дечицу. Узмите, узмите.

ЈЕЛКА

(Узима колаче и једе).

И то дада умесила баш оно што ја волим.

ТОМА

Е па ти си јој најпреча.

КАЈА

А знате ли, децо, ко је још у овој кући са мном заједно петнаест година?

СВИ

Ко?

КАЈА

Наш мачак, Марко. Тог дана, кад сам се ја погодила код вас у службу, добили смо и Марка од господина Симе.

СТАНА

Јесте, Бога ми.

ТОМА

Па хоћемо ли и њему да честитамо?

НАДА

А где је Марко?

КАЈА

Ено га у кујни под огњиштем.

ЈЕЛКИЦА

Хајде да му понесемо по један колач. (Узме колач).

НАДА

(Узме и сама).

Да га нађемо.

ЈЕЛКА

(Отрчи до ормана и нађе тамо једну црвену пантљику).

Хоћу да му вежем ову пантљику око врата:
нека и он изгледа данас свечано. Хајдемо, да га
нађемо. (Отрчи).

КАЈА и НАДА

(Оду за њом).

IX

СТАНА, ТОМА

ТОМА

Јест, Бога ми, пролазе године, пролазе часом,
као да је све то јуче било... (Шета и размишља). ...Као да
је јуче било.

СТАНА

(Дотле распрема сто и збира шоље на служавник).

ТОМА

(Шетајући дошао је до оног стола, на коме је Нада правила цигарете, извадио цигарету и пали је).

Стано.

СТАНА

Чујем.

ТОМА

Остави, Бога ти, ову слику на своје место.
Бојим се, пашће, па ће се разбити.

СТАНА

(Узме рам с венцем, који је Тома на тај сто мало час оставио и загледа му задњу страну).

А, видиш, овде ниси записао само кад смо кућу купили, него и још нешто.

ТОМА

Знам, то је кад су се деца родила. Дај овамо.
(Чита). „У овој нашој кући роди нам се и прво чедо 4. фебруара 1887. год., које на крштењу доби име Надежда...” А ово је за Јелкицу: „15. априла 1890. године роди нам се и друго чедо, које на крштењу доби име Јелена”.

СТАНА

(Броји на прете).

Па то ће Нада, Томо, сад скоро да напуни осамнаесту годину.

ТОМА

Јесте... а Јелкица петнаест.

СТАНА

(Седне, спусти слику на крило и замисли се).

Бога ми, Томо, осамнаест година! Па то није мало.

ТОМА

Како мало? То је већ девојка.

СТАНА

Девојка за удају, а ми нисмо никад сели, да о томе мало промислимо и поразговарамо.

ТОМА

А што бисмо, Стано, ту имали да разговарамо?... Што буде суђено, суђено.

СТАНА

Да видиш, није ни тако, Томо.

ТОМА

А како би друкчије било?

СТАНА

Е па, видиш, девојка је прирасла, постасала је, а ми се некако одвојили од света: нити је куда водимо, нити изводимо; нити је ко зна, нити ко види. А то не иде тако.

ТОМА

Ама шта не иде?

СТАНА

Па тако, то не иде. Ми живимо овако сами за се, одвојени од света, ни с ким се не мешамо.

ТОМА

А шта нам фали. Ето, прочитај како ту пише. (Узме слику из њена крила). „Провев 15 година брачнога живота у међусобној љубави”... То је донде кад смо купили кућу, је ли? Па и од тада зар нисмо мирно живели? Нити си ти мени рекла зазорну реч, нити сам ја тебе прекорио; деца нам одрасла здрава, добра, волимо се, живимо мирно, тихо и срећно па шта ће нам другаче да живимо?

СТАНА

Та то не кажем. Зар мени и теби треба другаче да живимо? Али, видиш, заробили смо и децу ову.

ТОМА

Па и деца су задовољна; не траже ни она другаче да живимо. Сви се у кући слажемо и волимо, па чак и ова Каја. Ето, скрасила се код нас и привикла, па не тражи боље.

СТАНА

Јесте, ама видиш, Нада је већ дорасла, па морамо о томе промислити. Не можемо због ње ван света. Ако хоћемо да је збринемо, морамо се мало измешати са светом, морамо је увести у свет.

ТОМА

Ама како да се измешамо са светом?

СТАНА

Па ето тако: да одемо овоме и ономе у посету; да изведемо дете на игранку, на свадбу; да

призовемо познанике, да нам дођу; да отворимо мало кућу, па да нам свет дође и да му одемо... Размисли, Бога ми, Томо, о томе.

ТОМА

(Забринуто).

Та не кажем ја да не треба. Треба, знам ја; него сам научио на овај мир, и као најзгодније ми је овако, кад ни ми о свету, нити свет о нама води рачуна.

СТАНА

А то је баш оно, Томо, што свет не води о нама рачуна, а девојка дорасла, па бисмо ми баш требали све и сва да учинимо, да свет води о нама рачуна.

ТОМА

(Убеђен).

Оно, тако је... Видим да је тако. Морамо, морамо макар и жртвовали наш мир... Само... како ти то мислиш, шта треба да радимо?

СТАНА

Па... тако... Даћеш мало пара, да скројим Нади какву хаљину за посете, а и за кућу... А требаће што и за Јелку, па... онда... отићи ћу овде и онде у посету... Ето, има кућа с којима се знамо, али нисмо им ишли и нису нам долазили... Тако... одвојили смо се, па сад треба и да призовемо свет, да нам дође, да отворимо мало кућу.

ТОМА

(Размишља).

СТАНА

Ако мислиш да немам право, онда нека не буде, Томо.

ТОМА

Не кажем... Ко ти каже да немаш право? Размишљаам само, да ли ће то бити боље... А кад ти кажеш да је добро... Колике смо године проживели мирно и лепо и нисам ти никад казао: „није”, кад ти кажеш нешто да јесте.

СТАНА

(Пребацујући).

Нисам ни ја теби, Томо.

ТОМА

Боже сачувај!... Е па, видиш, зашто сад да ти спорим? И, дабоме, мајка си а ја отац... Морамо промислити мало о деци, морамо све учинити за њих и за њихову срећу... Па, дабоме, треба да се познамо мало, да се виђамо, да се измешамо са светом, треба да призовемо мало тај свет нашој кући, да отворимо кућу... А... треба ли много пара за те хаљине за децу?... (Вади портфељ).

СТАНА

Па... не знам да ти кажем.

ТОМА

(Вади).

Ја ћу ти дати нешто, па ти види. (Даје јој). Ако затреба још, ту сам; ако претече, вратићеш ми...

(Размишља). Ето, нека буде тако; до сад је било друкче, а од сад нека буде тако. Нећу после да појалим на себе.

Х

НАДА, ЈЕЛКА, КАЈА, ПРЕЂАШЊИ

НАДА

(Смеју се најпре споља, па онда утрче. Нада напред, носећи мачку којој је око врата везана црвена пантљика, за њом трчи Јелкица и, најзад, Каја).

Ево га Марко.

ЈЕЛКИЦА

Како нас је лепо дочекао! Седи на тетка-Кајином кревету, па све овако (Жмирка очима) а ми њему: „Честитамо, теча-Марко, дан”; а он овако (Опет жмирка). — врр... рр... врр... р... а ја га онда узмем за шапу, па га продрмусам и викнем: „Честитам ти, теча-Марко, дан”, а он ми онда рече: „хвала”.

СТАНА

(Милује Јелку).

А баш ти рекао: „хвала”?

ЈЕЛКИЦА

Па да.... онако мачјим језиком рекао је: „Мијају!”

ТОМА

А јесте ли га почастили?

НАДА

Дали смо му колача.

ЈЕЛКИЦА

И још како је слатко појео! Па се после
лепо убрисао?

ТОМА

Е, баш се убрисао?

ЈЕЛКИЦА

Па да, овако. (Лиже језиком уснице).

НАДА

Довели смо га, да му и ви честитате.

СТАНА

(Озбиљним гласом).

Знаш шта је, Надо? Остави ти тога теча-
Марка Јелки, за њу је то, нека се она игра, а с то-
бом има мајка да проговори реч две.

НАДА

Ево. (Даје Јелки мачка).

ЈЕЛКИЦА

Врр...врр... теча-Марко, сад ћемо ми играти
светковине. Хајде кажи: „Мијау!” Кажи...

СТАНА

Однеси га у кујну, па нек ти тамо каже све
што хоћеш. Хајде, пођи и ти, Кајо.

КАЈА

(Јелки).

Хајде, душо.

ЈЕЛКИЦА

Е, нећу сама; чекај да понесем и моју Нину, и она да честита теча-Марку дан. (Додаје Марка Каји). Придржи ти, дадо, Марка. (Отрчи до ормана и узме своју лутку). Хајдемо сад. (Отрчи и Каја за њом).

ХІ

СТАНА, ТОМА, ПРЕЂАШЊИ

СТАНА

Слушај, Надо: ја и отац смо решили овог часа нешто врло важно.

ТОМА

(Који је сео).

Да, слушај, дете, што ће ти мајка рећи... То смо заједно решили.

НАДА

Ја слушам.

СТАНА

Ти већ и сама видиш, дете, да си дорасла и... како да кажем...

ТОМА

(Хоће да јој помогне).

Па то... дорасла.

СТАНА

Јесте. И сад је већ време, да мало и у свет излазиш. Ти си се овако сабила у кућу с нама, а ми никуда не излазимо, ни с ким се не виђамо, не

мешамо се са светом. Па не можеш ти због нас остати тако одвојена од света.

ТОМА

Ми смо могли, за нас је било друго; али ти не можеш.

НАДА

Како год ви кажете.

СТАНА

Ја и отац смо разговарали и размишљали смо озбиљно о свему, па смо решили, да од сад друкче почнемо. Ми хоћемо да од сад живимо са светом.

ТОМА

Јесте, хоћемо да се измешамо са светом, да му одлазимо и да се виђамо.

СТАНА

Да отворимо мало кућу и да призовемо свет, да нам дође.

НАДА

(Радосно).

То је лепо, то је врло лепо, мајчице.

ТОМА

Да, ето, то смо решили ја и мајка.

НАДА

И то све због мене?

ТОМА

Па, дабоме, није због нас. Нама је и овако било добро. Него због тебе...

НАДА

Хвала вам, велика вам хвала. (Љуби руку Томи).

ТОМА

А ти се томе радујеш?

СТАНА

Боже, Томо, млада је, мора се радовати.

НАДА

Па ја нећу од вас да кријем; дабоме да се радујем.

СТАНА

Е па, видиш, зато сам те и задржала. Сад се лепо спреми, да изиђемо мало, да ти наручим једну две хаљине, да имаш с чим изићи и дочекати.

НАДА

И нову хаљину ћете ми правити?...

СТАНА

Да, отац ми је већ дао новаца.

НАДА

О, како сте ви добри!

СТАНА

Е па хајде сад, метни шешир на главу и дај ми мој, па да пођемо.

ТОМА

Е, још сад?

СТАНА

Па, ето, имамо времена, а новац си нам већ дао.

НАДА

Још сад, боље још сад. (Тапшући и певушећи отрчи у леву собу).

XII

СТАНА, ТОМА

СТАНА

Видиш ли, какву си радост учинио детету?

ТОМА

Видим.

СТАНА

Жељно је света.

ТОМА

Па ето, — нека му буде.

XIII

ЈЕЛКИЦА, ПРЕЂАШЊИ

ЈЕЛКИЦА

(Утрчи сва задихана, носећи Станин шешир).

Мама, а хоћу ли и ја добити нову хаљину?

СТАНА

(Узима шешир и меће га на главу).

Хоћеш, душо. Зар тебе да оставимо без хаљине?

ЈЕЛКИЦА

(Помаже мајци да намести шешир).

Али ја хоћу плаву. Знаш, откад сам те молила за плаву хаљину?

СТАНА

Добро, добро, нека буде плава.

ЈЕЛКИЦА

А хоћу ли и ја поћи сад с вама?

ТОМА

Е, па дабоме. Куд би то и могло бити без тебе?

ЈЕЛКИЦА

(Отрчи до левих врата).

Дадо, дадо, тетка Кајо, донесите мој шешир...
мој шешир.

XIV

НАДА, ПРЕБАШЊИ

ТОМА

(Обучена).

Ја сам готова.

СТАНА

(Навлачећи рукавице).

Ево, душо, и ја сам.

ЈЕЛКИЦА

(Скида са себе кецељу и баца је на патос, дотерује кики и опште спрема се).

НАДА

Јелкице, и ти ћеш с нама шетати. Водићу те
свуд.

ЈЕЛКИЦА

А кад нам дођу посете, ја ћу послуживати;
ти седи и забављај госте, а ја ћу послуживати.
(Опет на левим вратима). Дадо, мој шешир.

XV

КАЈА, ПРЕБАШЊИ

КАЈА

Ево, ево, душице; нисам могла да га нађем.

ЈЕЛКИЦА

(Шчена шешир и натуче га на главу).

Хајдемо, хајдемо.

НАДА

До виђења, оче! (Пољуби га у руку).

ТОМА

(Јелки која је већ отрчала до врата).

А ти?

ЈЕЛКИЦА

(Врати се).

Јесте, Бога ми. (Пољуби га). Ја од радости и заборавила.

СТАНА

Хајдемо, децо!

НАДА и ЈЕЛКИЦА

(Весело поскакујући, попевајући).

Хајдемо, хајдемо, хајдемо!... (Оду на средња врата).

XVI

КАЈА, ТОМА

КАЈА

(Остала на сред собе и гледа зачуђено за њима, па маше главом и час погледа у Тому, а час за њима).

А куд одоше, Бога вам, господине, овако с хуком?

ТОМА

(Који се и сам није измирио са будућношћу, сео на столицу, погледом испратио оне који су отишли, па се замислио, пробуђен Кајиним питањем).

У свет, Кајо, у свет!

ДРУГИ ЧИН

Иста соба, само место старог намештаја нов, модеран. Скинуте и слике с дувара, па метнуте нове. И стари часовник избачен. Још само стоји с леве стране од левих врата један орман и напред, десно, стара фотеља.

I

ТОМА, НАДА, ЈЕЛКА, КАЈА, НОСАЧИ.

(При дизању завесе носачи износе један стари сто. Сви мотре и распоређују).

ЈЕЛКА

Ах, како је то лепо! Гледај само ово овде...
Ово.

НОСАЧИ

(Враћају се).

НАДА

Ово сад. (Показује стари орман). А овамо донесите оно велико огледало.

НОСАЧИ

(Односе орман).

ТОМА

(Мало забринуто).

Па, добро, надзирава ли когод, где се смештају све те ствари?

КАЈА

Не брините ништа, господине. Ја сам све то удесила. Све се ствари слажу на тавану. Ја сам лепо прострла, изабрала сам крај, који никад не кисне и обилазим сваки час, да видим како је што положено. А је л' те молим вас, хоће ли и ову вашу стару фотељу изнети?

ТОМА

(С резигнацијом).

Да, Кајо, и ту ће фотељу изнети.

КАЈА

Па, за Бога, господине, бар ту фотељу оставите. Та ви ту обично по ручку слатко одспавате по један сан. То је ваша стара фотеља. Где ћете од сад спавати?

НАДА

Јесте, али ће ту доћи она мала гарнитура за пушење.

ЈЕЛКИЦА

А отац ће спавати у нашој соби на дивану.

НОСАЧИ

(Опет улазе и уносе велико огледало).

НАДА

Ево овде. (Показује место где је био орман). Тако...

ЈЕЛКИЦА

(Гледа из далека).

Још мало лево, још, још, још... Тааа...ко...

НАДА

А сад узмите ову фотељу.

ТОМА

(Бодно).

Носите сад ову фотељу. Кајо, иди види, где ће метнути ову фотељу.

КАЈА

Одох да видим и остале ствари, како су сложили. (Оде).

НОСАЧИ

(Износе фотељу).

II

ПРЕЂАШЊИ, без КАЈЕ.

НАДА

(Нежно).

Вас је жао, оче, за вашом фотељом?

ТОМА

Није... Што би ме било жао?

ЈЕЛКИЦА

Па јесте. Шта би имало да вас буде жао, кад ће овамо доћи лепше ствари?

НОСАЧИ

(Уносе мали фини сточић и два табурета).

НАДА

Овамо, овамо... Тако... Ову столицу овако, а ову овако... Ето, сад је лепо. (Носачима). Сад можете ићи, нема шта више.

НОСАЧИ

(Одлазе).

ТОМА

Тако... (Разгледа). Ето вам сад нове собе.

НАДА

Је л' те, оче, да је лепо?

ТОМА

Може бити и да је лепо. Ја не знам. Мени је и оно било добро (Седне на канапе па скочи). Па ко може овако ниско седети? Изгледа ми, Боже ме прости, као да сам чучнуо, а не да сам сео. (Стане пред табуретом). А шта је ово?

ЈЕЛКИЦА

Па опет столица за седење.

ТОМА

(Крсти се).

Па ко ће ту сести? Изгледаће као рода на оцаку. (Седне). Ето, висе ми ноге, а не може ни да се наслони човек!

НАДА

Ви, оче, као да се љутите, што сте нас послушали и узели овај нов намештај?

ТОМА

Не љутим се. (Дигне се). Шта имам да се љутим? Само кажем, да је био бољи онај стари намештај.

НАДА

Па знам, али кад свет каже да оно није добро!

ТОМА

Због света сам и пристао. А ако је по мени,
мени је оно било боље.

III

КАЈА, ПРЕЂАШЊИ,

КАЈА

(Враћа се из десних врата).

Све је добро сложено, као да сам сама својом
руком намештала. Не брините, господине, све је
лепо сложено. Ево, сад баш и госпођа уђе у авлију,
(Оде лево).

ЈЕЛКИЦА

(Потрчи средњим вратима).

Мама, мама.

ТОМА

А где се она то тако дуго задржала?

НАДА

Е па, имала је данас да начини три посете.

ЈЕЛКИЦА

Код госпође Петровићке, Пајевићке и Лако-
вићке.

IV

СТАНА, ДЕВОЈЧИЦА, ПРЕЂАШЊИ.

СТАНА

(Улази, а за њом једна девојчица, која носи три кутије са ше-
ширима. Стана, чим уђе, разгледа како је намештено).

Врло лепо, врло лепо... Како то, Боже, са-

свим друкче изгледа, сасвим друга соба! Не могу чисто да познам да сам у својој кући.

ТОМА

Јест, и ја не могу чисто да познам.

ЈЕЛКИЦА

А која је, мајко, она девојчица тамо?

СТАНА

А, јесте. (Прилази ближе Томи и као поверљиво). Ти се ваљада нећеш љутити? Свратила сам успут, те понела шешире, да изаберем себи један. Знач, ја сам била сасвим задовољна и овим који имам; али свет каже: „Шта се ту упреподобила, па се направила пуки сиромаси, а овамо хоће да уда ћер? Нема ни честитог шешира?”

ТОМА

Ама ко то каже?

СТАНА

Па свет, за Бога. Па онда рекох, хајде да им не дам разлога, да ми говоре тако што, те свратих, ако се ти не љутиш?..

ТОМА

Молим те, што бих се љутио? Свет има право, треба и да се мало обучеш. Обукла си децу, па не можеш ти крај њих ићи таква. Сасвим, узми један шешир. Има свет право, што ти је то казао.

НАДА

Мамице, ово су шешири, је л' те?

СТАНА

Јесте, децо, али за мене; вама сам већ узела.

НАДА и ЈЕЛКИЦА

(Радосно шчепају из руку девојчице кутије и почну отварати)

Да видимо, да видимо за маму шешир.

НАДА

(Извадила један).

Овај, мамо.

ЈЕЛКИЦА

(Извадила други).

Овај, овај, мамице.

СТАНА

(Деци).

Добро, добро, сад ћу. (Томи). Не љутиш се,
је ли?

ТОМА

Та, Боже мој, зашто бих се љутио? Узми,
Стано, леп шешир. Нећу да свет каже: „Шта се ту
упреподобила, па се направила пуки сиромах, а ова-
мо хоће ћер да удаје?”

СТАНА

(Отишла тамо, узела један шешир, метнула га на главу).

Овај?

НАДА

Тај вам тако добро стоји.

ЈЕЛКИЦА

А овај, мамице?

СТАНА

Тај је сувише младачки. Остаћу при овоме.
(Пакује остале шешире и предаје девојчици). Кажи госпођи,
да сам изабрала овај од 24 динара.

ДЕВОЈЧИЦА

Разумем. (Одлази са шеширима).

V

ПРЕЂАШЊИ, без девојчице.

СТАНА

(Метнула шешир на главу, на прилази Томи).

Овај... Томо. Па ваљада ћеш ми и ти рећи,
како ми стоји шешир?

ТОМА

А што да ти ја кажем?

СТАНА

Ни досад нисам ништа понела, док тебе нисам запитала, па што бих и одсад?

ТОМА

Ех... досад, то је било друго. Кад би било као досад, ти не би, по мени ни скидала онај шешир. Али сад је друго... Свет ти је скинуо онај шешир који се мени свидео, свет ти је казао, да купиш други и купила си, па сад нека ти свет и каже како ти стоји.

СТАНА

(Прилази му ближе).

Ти се канда љутиш? Ако се љутиш, ја нећу понети овај шешир док сам жива.

ТОМА

Не љутим се. Ко ти то каже да се љутим? Мора тако да буде, па шта има да се љутим?

СТАНА

Па разуме се, кад смо се већ измешали са светом, не можемо сад мимо свет. (Скида шешир и додаје га Јелкици). Носи, Јелкице, тамо у собу, па метни у орман.

ЈЕЛКИЦА

(Узима шешир и оде лево).

VI

ТОМА, СТАНА, НАДА, затим КАЈА.

СТАНА

Надо, душо, зар не би било боље, да си оно огледало мет'ла с десне стране врата?

НАДА

(Која се до сад бавила дотеривањем намештаја).

Не знам, мајко. Ја мислим овако је боље. А можемо кога и запитати.

ТОМА

Та, запитаћемо свет, за Бога. Свет ће нам то казати.

КАЈА

(Долази на средња врата).

Госпођа Живановићка.

СТАНА

О, откуд она?

НАДА

Па је л' јуче казала да ће нам данас опет доћи?

СТАНА

Изиђи јој у сусрет, Надо.

НАДА

(Одлази до врата).

КАЈА

(Одлази лево).

VII

ГОСПОЂА ЖИВАНОВИЋКА, ПРЕБАШЊИ.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Улази и одмах јој пада у очи намештај).

А... а... (Разгледа). Опростите, не поздрављам се, толико ми се допало. Добар дан желим.

НАДА

Љубим руке. (Љуби јој руку).

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Жива била, душице. (Љуби је у чело). Ох, ох, ох, јуче сам те видела, па ми данас већ изгледаш старија.

Бадава, девојка кад дорасте за удају, сваки дан расте. Дobar дан, госпођа Стано.

СТАНА

Добар дан, госпођо. Како сте добри! Ви нас ни једног дана не заборављате.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Рукујући се).

Па ако ћемо се ми заборављати, хвала Богу, шта ће онда други свет? Дobar дан, господине Томо.

ТОМА

(Рукујући се).

Добар дан, госпођо.

СТАНА

Извол'те, извол'те седите.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Та само сам онако свратила.

ТОМА

Али ћете ипак мало сести.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Бога ми, не. Само сам хтела овако с ногу да вас видим.

НАДА

Па ипак, седите мало. Послужићу вас слатким, које сам сама кувала.

СТАНА

Ето видите: ви једнако тврдите, да је Нада већ

дорасла да буде домаћица, па седите да вас бар увери о томе.

ТОМА

Седите, госпођо, да бар проговоримо.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Та већ не могу вам одбити. (Седа и опет разгледа намештај). Е, ово је одиста лепо. А где сте узели?

ТОМА

Код „Беле Звезде”.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Тако? Лепо, одиста лепо. Како, Боже мој, сад већ изгледа сасвим друкча соба! Ни она соба, ни дај Боже. А како то, молим вас, да се решите да ваш стари намештај баците?

ТОМА

Како? Та знате... добар нам је био и онај стари намештај. Служио нас је пуних двадесет година... Стана га је донела.

СТАНА

Та није био рђав. По нама је могао век вековати, али знате...

ТОМА

Свет... Знате, свет је почео да нам замера.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Е, а шта би ту свет имао посла?

СТАНА

Па тако, знате, отворили смо кућу, почели смо са светом да се мешамо, да му одлазимо и да нам долази, па свет вели: „Што нас позивају у кућу, кад ни честитог намештаја немају. Нема човек ни где да седне”.

ТОМА

А имало је, Бога ми, где да се седне, него... (Погледа и види да је ту још Нада). Слушај, Надо, ти си обећала да ћеш госпођу послужити слатким, које си сама кувала, па што чекаш? Иди спреми.

НАДА

Ју, извините, одмах! (Отрчи).

VIII

ПРЕЂАШЊИ, без НАДЕ.

ТОМА

Па... овај... то сам хтео да кажем... Имало је где да се седне... Ја сам у оној мојој фотељи врло слатко спавао после ручка... Дабоме, могло се чак и спавати на старом намештају... Али друго је нешто, много важније, што свет каже.

Ћ-ђа ЖИВАНОВИЋКА

А шта то, молим вас?

СТАНА

Та, због Наде...

ТОМА

Да, свет каже: „Хоће да удају ћер и обећавају не знам овакав и онакав мираз и не знам какав намештај уз девојку, а овамо види се какав ће намештај девојка донети... Ваљада онакав, какав је у њиховој кући?” Па, знате, морали смо да послушамо свет; морали смо због детета, јер због њега ми ово све и чинимо.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Тако и јесте, и сасвим сте добро и учинили, јер, најзад, свет је свет. Кад се већ мора с њим живети, онда се мора водити рачуна и о томе шта он мисли. Ето, на пример, ја бих вам још нешто казала, али, Бога ми, нисам рада, знате, ја не волим те ствари, кад се свет плете у свашта. Нека сваки гледа себе.

СТАНА

Али, молим вас, зашто нам не бисте казали?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

А зашто бих вам опет казала! Кад би човек све слушао, шта свет говори, далеко би отишао. У својој кући човек живи како је њему воља, а не како је свету воља.

ТОМА

Па, тако је. Ја вас уверавам, да никад нисам био срећнији, но док сам живио како је мени годило.

СТАНА

(Прекорно).

Да, али Нада.

ТОМА

Јесте... Знате, дете стигло за удају, па се сад мора са светом и морамо водити рачуна о томе, шта свет мисли и каже о нама.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Е па, нема сумње... Зато баш и кажем. Ја не волим те ствари, али шта ћете? Мора се водити рачун и о томе, шта свет каже? Ето, молим вас, то што сам хтела да вам кажем, кад би по мени било то, не би ми ни у сну на памет пало, али свет...

СТАНА

А шта је то, молим вас; је ли то што важно?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Та, како се узме. Није ни мало важно, а може, Бога ми, бити и важно. Како се узме.

СТАНА

Па реците нам, молим вас.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Ви знате већ да се ваша Нада допала. Тек месец дана, како сте је мало извели у свет, и нема ту тамо овамо, него се баш допала... Па, како чујем, данас вам већ долазе просиоци... Је ли истина?

СТАНА

Није, Бога ми.

ТОМА

Само је било речи.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Немојте крити... Цео свет већ то зна... Ја нисам то исисала из прстију. Ја сам то од света чула. Признајте да ће вам још данас доћи г. Стојановић са својом тетком, да проси Наду.

ТОМА

Та... има нешто.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Није то само има нешто, него сам ја то чула од света као целу целцату истину. Има већ десет дана како се воде преговори, а синоћ сте већ дали и реч... Је л' те? Признајте!

СТАНА

Па... оно, тако је. Али то није свршено, не може се рећи да је свршено.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

А мислите да ја не знам и то, да вам данас долази младожења у кућу? Хајде, кажите да није тако, ако смете?

ТОМА

Па... не знамо баш поуздано. Оно има нешто, не могу рећи да нема, кад има. Доћи ће, дабоме, а... може бити и неће доћи. Сваког часа очекујемо одговор од госпође Томићке.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

А она је, дабоме, проводачика? Одмах сам то знала.

СТАНА

Јест, она је. Хвала јој, својски се заузела.

IX

НАДА, ЈЕЛКИЦА, ПРЕЂАШЊИ.

НАДА

Извините, задржали смо се мало.

ЈЕЛКИЦА

(Посећи служавник).

Љубим руке, госпођо.

НАДА

Замислите, морам вам признати, свађале смо се ја и Јелкица. Она каже да је њено да послужи, а ја кажем да је то моје.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Служећи се).

Е па, ако хоћеш, душо, да ти истину кажем, Јелкица има право.

ЈЕЛКИЦА

Је л' те? Ето видиш. Баш вам хвала, госпођо.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Особито слатко.

НАДА

Хвала.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Држећи чашу с водом).

Али... Јелкица има право. До данас си и могла ти, душо, служити госте, али од данас, ако Бог да, то ће бити дужност Јелкина.

НАДА

Ја вас не разумем.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Ходи, ходи овамо, да ти кажем нешто на уво.

НАДА

(Приђе и принесе уво).

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Шапне јој нешто).

Но? А, гле, како си поцрвенела, је ли?

НАДА

(Постиђено, повуче се).

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Дакле, ко треба да служи госте?

СТАНА

Е па, немојте да ми постидите девојку. Нека Јелка од данас служи; ето и ја то кажем.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

И од сад неће бити свађе око тога?

НАДА

Неће.

ЈЕЛКИЦА

(Која је дотле слатким послужила Тому и Стану).

А хоћете ли и мени што шанути на уво?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Е, душице, ти си још мала за шапутање на уво. Доста је теби, што си и то извојевала, да од данас имаш права једино ти да служиш госте. Зар ти то није доста?

Х

УЧИТЕЉ МУЗИКЕ, ПРЕБАШЊИ.

УЧИТЕЉ

(Укусно одевен, али сметених манира).

Љубим руке, добар дан желим.

ТОМА

(Погледа га попреко).

Добар дан желим.

УЧИТЕЉ

(Прилази Стани и љуби јој руку).

Милостива је у повољном здрављу?

ТОМА

(Презриво).

Хвала на питању, добро је. А како сте ви, молим вас?

УЧИТЕЉ

Благодарим, врло добро (Спази г-ђу Живановићку и клања се). Пардон, немам среће...

СТАНА

(Представљајући га).

Ово је господин... учитељ музике.

УЧИТЕЉ

Предајем виолину, гласовир, флауту... певање такођер.

СТАНА

(Представљајући Живановићку).

Госпођа Живановићка.

УЧИТЕЉ

(Љуби јој руку).

Љубим руке... Врло сам срећан... Будите добри упамтити, да предајем певање такођер. О мени се можете распитати по првим кућама.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

А, господин учи госпођицу Наду?

УЧИТЕЉ

Не, молим, госпођицу Јелкицу... Госпођица учи само виолину; међутим, ја предајем и гласовир и флауту. Предајем и певање такођер, али госпођица учи само виолину. Но, госпођице, хоћемо ли, дакле, држати наш час данас?

ЈЕЛКИЦА

(Држи још служавник).

Али сад имам пуне руке посла.

СТАНА

Па може те и Нада одменити.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

А ја сам већ и послужена, чедо моје.

ЈЕЛКИЦА

(Учитељу).

Па извол'те. (Односећи служавник, одлази лево са учитељем)

ТОМА

Иди и ти, Надо, и седи тамо. Нека не буду сами.

НАДА

(Одлази такођер лево, одакле се за време идућих сцена чешће чује час правилно, а час неправилно свирање скала на виолини).

XI

ТОМА, СТАНА; Г-ЋА ЖИВАНОВИЋКА.

ТОМА

Не знам, што не трпим овога човека.

Г-Ћа ЖИВАНОВИЋКА

Па што сте га узели, кад га не трпите?

СТАНА

Морали смо га, за Бога, узети. Ако не би узели њега, узели би другог, а то је свеједно, јер Тома уопште мрзи учитеље музике.

ТОМА

Јесте, не трпим апотекаре и учитеље музике. Не знам зашто, али их не трпим.

Г-Ћа ЖИВАНОВИЋКА

А ви сте се то од скора решили да Јелкица учи музику? Пре извесно није учила?

СТАНА

Па јесте. Нада, видите, није музикална, није нам никад било до тога. Тома је увек говорио, да је доста да научи лепо кувати, шити...

ТОМА

Па јесте, тако сам мислио, али сад... сад свет
каже да сам напустио децу, нисам их васпитао...

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Господе Боже, а шта се то света тиче?

ТОМА

Не знам шта га се тиче, али... тако, видите,
свет је почео говорити.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Па, за Бога, а што ви водите рачуна о свету?..
Шта се вас тиче, шта свет каже?

ТОМА

Морамо, за Бога, водити рачуна... Пре нисмо
водили, али сад... Ето, хоћемо са светом да живимо,
па онда... због деце.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Па оно... и то је истина.

ТОМА

Е па, то... Па онда, ко велим, кад сам већ
код Наде пропустио, зашто бих и код Јелкице?...
Нека бар она научи.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Сасвим, сасвим сте имали право. Ју, ја се
задржавам. (Устаје). А кад сам дошла, рекла сам,
само ћу с ногу онако, колико да вас видим.

СТАНА

Та останите, за Бога; још нисмо ни прогово-
рили.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

А не, благодарим; морам ићи. Обећала сам госпођи Јанковићки да ћу је мало обићи. Она је слаба, не изилази из куће, па да је мало разговорим.

СТАНА

Али, за Бога, и не рекосте нам што сте хтели?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Будећи се).

Које?

СТАНА

Та хтели сте нам нешто рећи, што сте чули од света, па нас прекидоше у разговору деца и учитељ музике.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Као присећа се).

Ах, да... Та није тако важно. Не би требало готово ни говорити о томе... Свет, знате, хоће свашта да каже... али...

ТОМА

Па то јесте, али ми ипак морамо водити рачуна о томе... Морамо водити рачуна.

СТАНА

Кажите нам, госопђо. Боље да чујемо од вас него од света.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Та оно, истина је и то: боље је да вам ја то кажем.

СТАНА

Па реците нам.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Поверљиво).

Знате... за ову вашу служавку... Кају... Боље би било, кад бисте је отпустили.

СТАНА

(Шљесне се шакама).

Јух, по Богу, госпођо!

ТОМА

Каја је код нас већ петнаест година.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Па то баш и јесте... Ја вам потпуно верујем, али... ето, видите, свет каже, да вам то и није служавка, већ да је ваша рођака.

СТАНА

Ју?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Па онда... право да вам кажем... и вашем будућем зету почео је свет да пуни уши, као да је то ваша рођака.

ТОМА

Ама каква рођака, ако Бога знате?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Боже мој, зашто ви то мени говорите? Знам ја, за Бога. Али видите, свет је свет.

ТОМА

Каја петнаест година верно и поштено служи у овој кући, па нико и никад није рекао...

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Да, пре, али пре се ви нисте ни мешали са светом, па није ни чудо, свет није водио рачуна о вама. Али сад је сасвим друга ствар. Видите, такав је свет. А ви, најзад, не треба ни да водите о томе рачуна. Ако је она вама верна и поштена, шта вас се тиче? Нека говори свет шта хоће, а ваш ће зет ваљада бити толико паметан човек.

ТОМА

Ама, зар и њему почели да пуне главу?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Да, Бога ми, и... ко зна како ће он то примити?... Знате, он је од добре породице, па извесно не би био рад, да свет на њега пружа прст и говори, како има тетку или стрину служавку.

СТАНА

Па шта да радимо? Шта нам саветујете, драга госпођо?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Шта да вам саветујем? Ако хоћете да водите рачуна о томе што свет говори, а ви би, Бога ми, боље учинили да је још данас отпустите. Кад дође вечерас будући зет, да проси Наду, да је и не затекне у кући, да је већ отпуштена. А ако нећете да водите рачуна о свету...

ТОМА

Господе Боже... Па докле ће нас то одвести?
Ако свет почне да ми намешта собе, да ми купује
шешире, да ми натура учитеље музике, да ми исте-
рује служавке из службе!...

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Право да вам кажем, ја се чисто кајем и што
сам вам говорила.

СТАНА

А молим... хвала вама... Хвала вам на искре-
ности.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Ипак је било боље да вам нисам ништа го-
ворила. (Устаје). Ох, Господе, колико сам се ја за-
држала? Реч по реч, па засела (Покушавају да је задрже).
Не, не, хвала... морам већ ићи... Праштам се, збо-
гом. Сутра ћу вас већ обићи. Не могу проћи крај
куће, а да се не увратим, колико да вас видим...
само да вас видим.

СТАНА

Хвала вам велика!

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Збогом, г. Томо.

ТОМА

(Испраћајући је).

Збогом. Па извол'те, молим вас.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(На вратима).

Ижљубите ми Наду и Јелкицу, и дај вам, Боже, да се вечерас ствар сврши као што треба, а немојте слушати свет. Шта вас се тиче! Збогом.

СТАНА

(Код врата).

Збогом, госпођо.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Оде).

XII

СТАНА, ТОМА.

(Враћајући се од врата, немо, и не гледајући се докле су испратили г-ђу Живановићку. Одлазе једно лево, а друго десно не дижући главе).

СТАНА

(Прва диже главу).

Томо.

ТОМА

(Суморно).

Шта је?

СТАНА

Чујеш ли ти ово?

ТОМА

Које?

СТАНА

Које? Па то, што свет каже!

Чујем.

ТОМА

Па?

СТАНА

(Ћути).

ТОМА

СТАНА

Па шта мислиш, Томо?

ТОМА

Па... то, ето то: послушаћемо свет, па то ти је.

СТАНА

Ју, за Бога, Томо!

ТОМА

А шта ћемо друго? Ако ти је Каја преча но срећа детиња, онда нека седи Каја.

СТАНА

Јух, за Бога, где бисмо отпустили стару жену, жену честиту и ваљану? Па како нас поштује! А и децу нам однеговала!

ТОМА

Све је тако, знам ја да је тако, али морамо, морамо послушати свет. Истераћемо је, па ћемо и прежалити.

СТАНА

За Бога, Томо!

ТОМА

О томе нећу више ни да говорим. Што мора бити, мора.

СТАНА

Ја јој то нећу казати.

ТОМА

Казаћу јој ја.

СТАНА

Ох, Боже, не знаш како ми је тешко. Ако јој кажеш, Томо, а ти лепим. Реци јој да је то због среће детиње, због света. Ти знаш колико она воли децу, па ће јој бити лакше. Реци јој да то чинимо само да запушимо свету уста; иначе је под старост не бисмо дигли.

ТОМА

(Полазећи лево).

Па сад већ, како јој кажем, да јој кажем. Помоћи јој не могу, па казао јој овако или онако.
(Оде лево).

XIII

СТАНА, НАДА.

СТАНА

(Сама, брижно седне на једну столицу и врти главом. Пауза)

НАДА

(Дотрчи с лева).

Мајко!

СТАНА

Шта је?

НАДА

Шта је оцу? Оде љутит у кујну, па прође крај мене, а није ме хтео ни погледати.

СТАНА

Па мора се, синко, љутити; није ни њему лако.

НАДА

А што мора?

СТАНА

Па ето, морамо Кају да отпустимо из службу.

НАДА

Тетка-Кају?

СТАНА

(Запуши јој шаком уста).

Не зови је тетка-Кајом. Каква тетка-Каја? Откуд је она теби тетка-Каја?

НАДА

Па, за Бога, тако сам од малена научила да је зовем.

СТАНА

Друго је то од малена, али сад је више не смеш тако звати.

НАДА

Па добро... Нећу је звати... Али зашто хоћете да је отпустите? (Плаче).

СТАНА

Тако; разумеш ли, мора тако да буде. И мене је жао. (Плаче и сама). Мислиш, мене није жао, али...

XIV

ЈЕЛКИЦА, НАДА, СТАНА, затим УЧИТЕЉ МУЗИКЕ и ТОМА

ЈЕЛКИЦА

(Утрчи плачући).

Је л' истина, мајко? Ено дада плаче у кујни,
отерао је отац из службе.

СТАНА

Истина је.

УЧИТЕЉ

(С виолином у руци).

Молим лепо, хоћемо ли наставити?

ЈЕЛКИЦА

Чекајте, молим вас!

ТОМА

(Спази их све три да плачу).

Шта је сад опет?

УЧИТЕЉ

(Не осврћући се на ситуацију, одлази напред и свира сâм за
свој рачун неку скалу).

ТОМА

(Погледа презриво учитеља, па му приђе и потапше га по
рамену).

УЧИТЕЉ

Молим...

ТОМА

Слушајте ви. Ви не мислите ваљада, да ће ове
женске плакати уз пратњу музике?

УЧИТЕЉ

(Извињава се).

Пардон, молим...

ТОМА

(Погледа га презриво, па се врати женским).

А ви, овај... немојте плакати, јер... јер... и ме-
ни хоће срце да препукне. (Потресен).

XV

КАЈА, ПРЕЂАШЊИ.

КАЈА

(Носи собом један завежљај и мачку. Чим уђе у собу, бризне
у плач).

УЧИТЕЉ

(Осећајући да га нико не гледа, објашњава нешто сам себи
на виолини).

СВИ

(Чим угледају Кају, бризну у гласан плач, не изузимајући ни
самог Тому, који би хтео то да сакрије).

КАЈА

(Не говорећи ни речи, прилази најпре Томи, пољуби га у руку,
затим иде редом женскињу и грли их, па најзад загрли и учитеља
музике. Плачући одлази и стаје на врата).

Бог нека вас благослови и нека сте срећни!
(Оде).

ЈЕЛКИЦА

(Одјури у собу плачући).

УЧИТЕЉ

(Одјури за њом).

Молим!

НАДА

(Оде на задња врата и гледа за Кајом плачући. После извесне паузе тргне се и утрчи).

Мајка, иде госпођа Томићка.

СТАНА

(Прибере се).

Госпођа Томићка?

НАДА

Јесте, иде овамо.

СТАНА

Хајде ти одмах у собу, па немој излазити овамо, немој нас прекидати у разговору.

ТОМА

(И сâм се прибрао).

Да, само ако те зовемо а ти дођи.

НАДА

Добро. (Оде).

XVI

СТАНА, ТОМА затим ТОМИЋКА.

ТОМА

Немој, Стано, да изгледаш пред женом као да си плакала.

СТАНА

Прибери се и ти, Томо.

ТОМА

Да ли нам доноси добар глас?

СТАНА

Па... даће Бог.

Г-ђа ТОМИЋКА

(Улази).

Добар дан желим. Ију, слатка моја. (Љуби Стану).
Поломила сам ноге трчећи. Добар дан, г. Томо.

ТОМА

Добар дан желим.

СТАНА

Изгледате ми весели, мора да је добро.

Г-ђа ТОМИЋКА

Нећу ништа да вам кажем, нећу... Хоћу да
вас мучим.

СТАНА

Али, за Бога?

Г-ђа ТОМИЋКА

(Рашири руке).

Ходите (Стани). Ходите, загрлите ме.

СТАНА

(Загрли је).

Г-ђа ТОМИЋКА

(Томи).

Ходите, ходите, и ви ме загрлите.

ТОМА

(За се).

Ко зна, ваљада је и то свет казао, да тако мо-
ра бити. (Загрли је).

Г-ђа ТОМИЋКА

А сад... Сад нећу ништа да вам кажем.

ТОМА

Ето ти сад.

СТАНА

Кажите нам бар, је ли добро?

Г-ђа ТОМИЋКА

Та како не би било добро, слатка моја? (Грли је).
Та зар оно што Томићка предузме да не буде добро?

СТАНА

Е, хвала вам, госпођо; Богу, па вама.

ТОМА

Ми ћемо се већ одужити.

СТАНА

Али, говорите већ једанпут, шта је?

Г-ђа ТОМИЋКА

Казаћу вам све по реду, само молим да сед-
немо. О, госпoде Боже, збунили сте се, па ме и
не нудите да седнем.

СТАНА

Извините.

ТОМА

Седите, молим вас.

Г-ђа ТОМИЋКА

Та већ и морам сести. (Седне). Дакле, слатки
моји, одем ја тамо. Да, у мало не заборавих. Кад
сам пошла одавде, сретнем успут господина Си-
му. Пита ме он: куда ћу? И ја му, разуме се, не
казујем ништа. Оно истина, он је пријатељ ваше

куће, и те какав пријатељ, али шта знам, можда му нисте ни ви казали, можда му нисте хтели поверити ствар...

ТОМА

Та поверили смо му, морали смо му поверити. Знате, он је мој врло велики пријатељ, па... Ја ништа и не кријем од њега.

Г-ђа ТОМИЋКА

Та да, за Бога, а затим, разуме се, он ће вас и помоћи, је л' те? Он у ствари и даје мираз за Наду... Но, па то и јесте право пријатељство... Није само пријатељ на речи, онако само да се каже, него, ето, хоће и да вам уда ћер...

СТАНА

Ју, шта ви то говорите?

ТОМА

Ама како да ми уда ћер?

Г-ђа ТОМИЋКА

Па... за Бога, знам ја то... Што бисте ви то крили од мене? Као да вам нисам пријатељ... Зар вам нисам показала, да сам вам пријатељ?

СТАНА

Та јесте, како да нисте?

ТОМА

Али само... молим вас, реците нам, шта је то што кријемо?

Г-ђа ТОМИЋКА

Па зар у ствари не удаје Наду г. Сима? Он даје мираз, је л' те?

ТОМА

Та шта он даје? Како он даје?!... Зар сам се ја мучио и крвавио, штедео од уста, штедео од деце, те скрпио неку хиљадицу, па сад ми Сима удаје ћер? И ко то каже, молим вас? Ко то каже?

Г-ђа ТОМИЋКА

Па свет, за Бога.

ТОМА

Свет? Господе Боже, шта хоће тај свет? Откуд је то сад пронашао свет?

Г-ђа ТОМИЋКА

Откуд?... Па, Боже, није никакво чудо. Виде да г. Сима не избија из ваше куће, ту је по цели дан, па свет пита: зашто ли то г. Сима једнако у тој кући?

ТОМА

Па, разуме се, свет се пита и свет сам себи одговара. Тако је. (Плане). Добро... Ја ћу уверити свет да ја удајем моју кћер и да ми је нико други не удаје. Кажите то свету, да ћу га ја уверити, а сад и не говоримо више о томе.

Г-ђа ТОМИЋКА

Дабоме, оставимо то, нека говори свет шта

хоће. Ми да говоримо о ономе што је најглавније...
Дакле, ствар је свршена.

СТАНА

Дакле... свршена... Па што не говорите, за
Бога, него нас мучите?

ТОМА

Пристао је?

Г-ђа ТОМИЋКА

Не само што је пристао, него... Јох, за Бога,
ала време пролази, већ је 4½ часа, је л' те?
Господе Боже, па у 4½ доћи ће овамо.

ТОМА, СТАНА

(Заједно и збуњено).

Ко, за Бога?

Г-ђа ТОМИЋКА

Па г. Стојановић са својом тетком. Доћи ће,
да виде девојку и, ако Бог да, да свршавају. (Скочи
и сама). Тек што није дошао! Боже, тек што није
дошао!

СТАНА

Боже мој, а нисам казала ни Нади да се
обуче. (Устумара се). Надо, Надо. Или не... хајдемо сви
тамо у собу.

ТОМА

Па зар их нећемо овде примити?

СТАНА

Не, Томо, тамо ћемо их примити, тамо у соби.

XVII

СТОЈАНОВИЋ, МАРТА, ПРЕБАШЊИ.

МАРТА

Добар дан желим.

СТАНА

(Изненађена).

О... о... молим... изволте...

ТОМА

(Изненађен).

А... овај... добро дошли... Добро нам дошли...

СТОЈАНОВИЋ

(Прилази и љуби руке једном и другом).

Г-ђа ТОМИЋКА

А ви пре но ја?

МАРТА

Па рекли смо у ово доба.

Г-ђа ТОМИЋКА

Та да, него... знате, и ја тек што сам стигла, јер сам свратила успут овамо и онамо, па тек што сам стигла.

СТАНА

Па извол'те, извол'те, молим овамо у собу. Извол'те ви, гспођо Томићка, напред; ви сте већ овде као у својој кући.

ТОМА

Да. Извол'те. (Одлази најпре Томићка, па за њом Марта, Стојановић, Стана, а Тома последњи).

XVIII

ТОМА, СИМА.

СИМА

(Тек Тома пружио корак да уђе лево и сâм, а Сима се појављује на задња врата).

Е, е, брат-Томо...

ТОМА

(Застане, окрене се и намргоди се).

Шта је?

СИМА

Ама, је л' истина? У твоју кућу канда про-
сиоци улегосе? Је л' истина, Бога ти?

ТОМА

(Једнако на вратима).

Истина је.

СИМА

Е, па нека је са срећом... Нека је са срећом!

ТОМА

(Прилази му).

Било са срећом или не било, али бих те ја
једно молио: да се не љутиш, али да ми, брате,
не долазиш више у кућу.

СИМА

Томо?!

ТОМА

Ето, то ти је.

СИМА

Ама шта је теби, човече?

ТОМА

То што ти кажем. Ми смо, брате, били браћа, а не пријатељи. Ја то знам, и не знаш како ми је тешко. Али те молим, више ми немој долазити у кућу. (Полази).

СИМА

(Изненађен, увређен).

Па реци ми бар зашто?

ТОМА

(На вратима леве собе).

Тако, због света! (Оде).

СИМА

(Дубоко увређен, гледа за њим и маше главом, прекрсти се, окрене се и пође на поље, а завеса пада).

ТРЕЋИ ЧИН

— Иста соба. —

I

ЈЕЛКИЦА, УЧИТЕЉ.

ЈЕЛКИЦА

(У дугачкој је хаљини, седи крај стола на табурету. Пред њом ноте и држи виолину у руци).

Не разумем овај знак.

УЧИТЕЉ

(Који седи на другом табурету за истим сточићем и држи другу виолину на крилу).

Молим! (Скочи, стане иза ње и одсвира једну ноту).
То је де, цело де, цела нота. Свирате чисто на жици, коју и не додирујте вашим прстићима.

ЈЕЛКИЦА

(Превуче де).

Је л' тако?

УЧИТЕЉ

Тако, дивно, дражесно, управо нешто мало фалш, ал' ипак дражесно... А сад, одморите се мало; молим вас, одморите се мало. Или не... Уста-

ните, молим вас будите добри и устаните, да вас још једанпут видим у дугачкој хаљини.

ЈЕЛКИЦА

(Устаје).

Та већ сам три пут устајала, да видите.

УЧИТЕЉ

Не мења ствар, и четврти пут. (Оптрчи око ње, гледајући је заљубљено). Дражесно! А је л' те, молим, сад, кад сте обукли дугачку хаљину, да л' осећате као да сте већ девојка.

ЈЕЛКИЦА

Па, ја не знам. Дабоме, кад се погледам у огледало, изгледам сасвим као девојка, А кад се сетим да ми је тек петнаест и по година, а мени криво, јер знам, неће нико да ме сматра још за девојку.

УЧИТЕЉ

Није тако, молим. То зависи од вас. Ако ви себе сматрате да сте девојка, онда ће вас и други сматрати.

ЈЕЛКИЦА

Па шта ми вреди, што ћу ја сама себе тако сматрати.

УЧИТЕЉ

Вреди, молим. На пример, како сад имате дугачку сукњу, ако још осећате, на пример... како се то каже... да, ако осећате, на пример...

ЈЕЛКИЦА

Шта?

УЧИТЕЉ

На пример, љубав.

ЈЕЛКИЦА

(Престрављено).

Ију!

УЧИТЕЉ

Молим, ако и то осећате у срцу?

ЈЕЛКИЦА

Али, молим, шта је вама? Како ви то разговарате са мном? Као да нисте учитељ. Тако никад досад нисте разговарали...

УЧИТЕЉ

Али, молим, ви досад нисте имали дугачку сукњу, па ми није ни падало на памет. Али сад...

ЈЕЛКИЦА

Па зар сад, кад имам дугачку сукњу?...

УЧИТЕЉ

Е, сад, разуме се.

ЈЕЛКИЦА

Па зар ја сад смем да мислим на такве ствари?

УЧИТЕЉ

Молим, управо сад треба да мислите, ако хоћете да вас свет сматра за девојку.

ЈЕЛКИЦА

(Забрине се).

Али... страх ме је!

УЧИТЕЉ

Чега? Зашто?

ЈЕЛКИЦА

(У једаред удара у смеј)

Ха, ха, ха, ха... А знате шта? Право да вам кажем, ја бих много волела да се неко заљуби у мене, да видим како је то. Читала сам у романима, и то кришом од оца и мајке, и знам од прилике шта је то љубав, али онако, теоријски.

УЧИТЕЉ

Дражесно! (С поља се чује ларма). Седите, седите брзо. (Седну у првашњи положај). Свирајте, свирајте.

ЈЕЛКИЦА

Али шта?

УЧИТЕЉ

Ге, ге, ге, целу ноту.

ЈЕЛКИЦА

(Свира).

УЧИТЕЉ

(Пева).

Ге, де, е, еф, ге, ха...

II

АНА, ПРЕБАШЊИ.

АНА

(Улази на средња врата).

Једно писмо за господина.

ЈЕЛКИЦА

(Показује гудалом).

Тамо у собу.

УЧИТЕЉ

(Као бајати задубљен у ноте, показује гудалом).

Тамо, тамо.

АНА

(Оде лево).

УЧИТЕЉ

(Пева).

Ге, де, е, еф. (Кад замакне Ана). Ви кажете, во-
лели бисте, кад би неко био заљубљен у вас?

ЈЕЛКИЦА

Па јесте; да видим како је то?

УЧИТЕЉ

Молим... ја сам, ја сам, ето, у вас заљубљен.
Нисам могао то да вам кажем досад, јер нисте има-
ли дугачку хаљину, али сад... сад могу. Ја вас
љубим, душо моја, злато моје, шећеру мој, го-
лубе мој и срећо моја, ја вас љубим...

АНА

(Враћа се).

УЧИТЕЉ

(Пева).

Ге, де, е, еф, ге, ха.

ЈЕЛКИЦА

Хоћу л' да свирам?

УЧИТЕЉ

Разуме се.

АНА

(У проласку ка задњим вратима врти главом).

Ови ми нешто много танко свирају. (Одлази).

III

УЧИТЕЉ, ЈЕЛКИЦА.

УЧИТЕЉ

(Гледа неповерљиво за Аном).

Ко вам је ово?

ЈЕЛКИЦА

То нам је нова девојка.; стару смо отпустили.
Хоћу ли наставити да свирам?

УЧИТЕЉ

Не, за Бога. Дакле, јесте ли чули шта сам
вам казао?

ЈЕЛКИЦА

Шта?

УЧИТЕЉ

Па да вас волим, да вас обожавам.

ЈЕЛКИЦА

Па зар то тако изгледа. Ја сам мислила са-
свим је друкча љубав, а оно само се каже неколико
слатких речи, и то је све.

УЧИТЕЉ

Није то све. Показаћу вам ја још. (Устане и дође
јој за леђа). Ево, видите, и ово је љубав. (Шчепана је и
силно је љуби)

ЈЕЛКИЦА

Јаој, шта радите то? Тужићу вас, Бога ми!
(Удари у плач. С лева се чује Томин глас).

УЧИТЕЉ

Свирајте, свирајте.

ЈЕЛКИЦА

(Кроз плач, хоће да свира, па не може, спусти виолину).
Не умем, нећу, не умем.

УЧИТЕЉ

(Збуњено пева).

Ге, е, еф, ге, ха...

IV

ТОМА, ПРЕБАШЊИ.

ТОМА

(Држи писмо).

Јелкице, реци мајци, да одох мало послом;
зову ме у банку. А што си ти плакала?

УЧИТЕЉ

(Збуњен).

Молим лепо, ја сам је изгрдио мало; има јед-
на нота коју не може никако да погоди.

ТОМА

Е, душо, нећу ја да плаћам бадава. Слушај
г. учитеља и гледај да научиш ту ноту... То је
ваљада нека тешка нота, али гледај да је научиш.

ЈЕЛКИЦА

(Скромно).

Хоћу.

ТОМА

(Одлази).

V

ПРЕЂАШЊИ, АНА.

УЧИТЕЉ

Па зашто сте плакали?

ЈЕЛКИЦА

Било ме је страх, али сад видим и сама да сам будала. Ја сам мислила нећу моћи да слажем оца, а оно може.

УЧИТЕЉ

Па да л' ме сад волите?

ЈЕЛКИЦА

(Стидљиво).

Волим вас и...

УЧИТЕЉ

Шта?

ЈЕЛКИЦА

Сад ћу да научим ону ноту.

УЧИТЕЉ

Ох, злато моје. (Загрли је и љуби). Тако, ви ме сад волите и ја вас и, сад знате шта је љубав.

АНА

(Прелази споља на лево).

Ови још свирају. (Врти главом и уђе лево).

УЧИТЕЉ

Хоћете ли ме вечито волети?

ЈЕЛКИЦА

Вечито!

VI

СТАНА, АНА, УЧИТЕЉ, ЈЕЛКИЦА.

АНА

(Прелази преко позорнице и одлази напоље).

СТАНА

(Улази).

За данас је доста. Ја бих вас молила, да за данас прекинете час. Имам једну посету: сад ми је пријавила девојка госпођу Живановићку.

УЧИТЕЉ

О, молим.

СТАНА

(Јелкици).

Јеси ли данас што научила, чедо?

ЈЕЛКИЦА

Много сам научила. Данас сам највише научила.

УЧИТЕЉ

Да, госпођица особито лепо напредује.

СТАНА

Хвала вам, господине; ви се врло трудите. Хајде, иди, Јелкице, у собу, спреми за послужење.

ЈЕЛКИЦА

(Погледа значајно у учитеља, поклони се и оде).

УЧИТЕЉ

Данас сте нам скратили час. Ви ћете ми допустити, да се сутра мало дуже забавим с госпођицом.

СТАНА

О, молим.

УЧИТЕЉ

Љубим руке, милостива, клањам се. (Одлази).

VII

СТАНА, ЖИВАНОВИЋКА.

СТАНА

(Оставши сама, распрема ноте које су остале на столу и на мешта столице које су биле поремећене).

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Улази на средња врата).

Добар дан желим и срећно!

СТАНА

Хвала вам! Знала сам да ћете ви први бити, која ће доћи да ми честита. Баш вам хвала!

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Та зар да ја не похитам, кад је каква радост? Ходите, ходите, мила моја, да се ижљубимо. (Љубе се). Па дај, Боже, и другу скоро.

СТАНА

Ах, мала је она још. Извол'те, извол'те седите.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Па где је, где је заручница, да јој честитам?

СТАНА

Сад ће она. (Одлази левим вратима). Надо, Надо, ходи, душо, овде је госпођа Живановићка. (Враћа се). Ех, дабоме, сад је мало и збуњена.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Због спреме, ваљада; али не мислите врло хитати са свадбом?

СТАНА

А не, вероватно чак на зиму. А зашто бисмо и хитали? Боље је зими.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

О, нема сумње, нема сумње да је боље.

VIII

НАДА, ПРЕЂАШЊИ.

НАДА

(Утрчи и љуби руку).

Добар дан желим.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Добар дан, душо, и добра ти срећа! Нека ти је срећно, дај, Боже! (Љуби је).

НАДА

Хвала. (Љуби јој опет руку).

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Па како се осећаш, јеси ли срећна, јеси ли задовољна?

НАДА

А што да нисам?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Разуме се, душо моја, и треба да будеш срећна.

СТАНА

Хајде, Надо чедо, кажи Јелкици, нека донесе слатко. Знаш, да госпођа Живановићка воли твоје слатко.

НАДА

Одмах. (Одлази лево).

IX

СТАНА, ЖИВАНОВИЋКА.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Гледајући за Надом).

Изгледа да је одиста задовољна?

СТАНА

Разуме се да је задовољна. А зашто не?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Крсти се).

Е, господе Боже, што ти је свет! Па кажи сад, слушај свет!...

СТАНА

Шта, за Бога?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Та знате ли, молим вас, шта су ми казали? Веле: Нада је незадовољна и несрећна због ове своје просидбе. Седи по цео дан и плаче, а ја, на-
против, видим дете весело и задовољно.

СТАНА

Ја не разумем, зашто би и била незадовољна? Он је леп, млад човек, врло добра прилика, воли је.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Та разуме се, али ко ће то свету доказати? Знате ли, по Богу сестро, шта веле? Веле: Нада је заљубљена у учитеља музике, овога што Јелкицу учи, и он је заљубљен у њу, и заверила му се, да ће бити или његова или ничија. Па сад, као ви је силом дали за г. Стојановића, а она несрећна. Е, замислите само ви то.

СТАНА

О, господе Боже! Та ни помена. Откуд сад учитељ музике? Ко би још и на њега мислио?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Оставите, молим вас. Овај је свет ужасан. Немојте ни водити о томе рачуна, као да вам нисам ништа ни казала.

СТАНА

Е, драга госпођо, какко не бих водила рачуна? Зар заручена девојка у кући, па да се тако што изнесе? А не, отераћемо одмах тог учитеља. Чим дође Тома, казаћу му, нека га исплати. Како не бих водила о томе рачуна?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

А што вас се тиче, кад ви сами знате да то није тако?

СТАНА

(Брижно).

Мора ме се тицати! Како ме се не би тицало?

Х

ЈЕЛКИЦА, ПРЕБАШЊИ.

ЈЕЛКИЦА

(Носећи служавник).

Љубим руке.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Изненађена).

А, а, а, шта је то? Дугачка сукња? (Стани).
Шта је то, Бога вам?

СТАНА

Ето, и то смо морали учинити, и ако му није време.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Служећи се).

Али, за Бога, Јелкица је још врло млада, тек јој је петнаест и по година. Што сте је направили читавом девојком?

СТАНА

Па то је истина. Рано је, знам и сама да је рано, али знате, замерају нам. Кажу: силом је правите дететом, кад није дете. Кажу да је она маторија, него јој ми облачимо кратку сукњу само зато да би Нада изгледала млађа.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Али ко то каже, за Бога?

СТАНА

Па тако, свет. Кажу: Нада је много старија, али ми лажемо и младожењу и свет, па зато облачимо Јелкици кратке сукње, да би само крај ње и Нада изгледала млађа.

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

О, госпoде Боже, шта ти још неће измислити? (Јелкици, пошто се послужила). Хвала, душо.

ЈЕЛКИЦА

(Одлази).

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

(Гледа за њом).

А лепо јој стоји, обешеница једна. Најзад, добро сте и учинили. Њена се крштеница зна, то је црно на беломе, па носила она дугу или кратку хаљину. (Устаје). Ви ћете ме данас, драга моја, раније пустити. Данашњи сам дан посветила посетама. Имам да учиним много посета. Разуме се, прва је била вама.

СТАНА

Веома вам благодарим. (Прати је до врата).

XI

ТОМА, ПРЕЂАШЊИ.

ТОМА

(Наилази кад су оне на вратика).

А... добар дан, госпођо. Па ви сте већ при путу?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Да, свратила сам, само да честитам, а већ доћи ћу мало на разговор, само данас немам кад... Е, па честитам и вама. Дај вам, Боже, скоро и деда да будете.

ТОМА

Хвала, госпођо. Што не останете?

Г-ђа ЖИВАНОВИЋКА

Не, хвала... морам ићи. Збогом, збогом.

СТАНА, ТОМА

Збогом, госпођо. (Испрате је).

XII

СТАНА, ТОМА.

СТАНА

Јух, црни човече; не могу просто да се повратим од чуда. Једва сам чекала да оде, да ти кажем.

ТОМА

Шта?

СТАНА

Како шта? Па она је дошла да честита, али уједно и да види је ли Нада несрећна.

ТОМА

Несрећна? А зашто би била несрећна?

СТАНА

Одмах седни, па напиши писмо учитељу музике, да нам више не привири у кућу.

ТОМА

Учитељу? А зашто?

СТАНА

Зато, што свет каже, да је Нада у њега заљубљена, да му се заварила да ће бити или његова или ничија, да смо је силом дали за г. Стојановића, да је врло несрећна и да оплакује судбину...

ТОМА

Па ако то чује зет?

СТАНА

Но, можеш мислити, ако он то чује.

ТОМА

Одмах напоље, одмах напоље. А и онако не могу да га гледам, просто не могу више да га гледам очима. (Пође).

СТАНА

Па где ћеш га наћи?

ТОМА

Право кажеш, где бих га знао наћи? Написаћу му писмо, онако јасно и отворено. Казаћу му, да ћу му ноге пребити, ако ми само навири у кућу. (Полази лево). Ноге ћу му пребити. Сад ћу ја то да напишем. (Оде).

XIII

СТАНА, АНА

АНА

Госпођо, једно писмо.

СТАНА

За господина, ваљада?

АНА

Није, него баш за вас. Донело је једно дете и казало да вам у руке дам.

СТАНА

Мени? (Узима писмо и разгледа га).

АНА

(Повлачи се).

СТАНА

(Отвара писмо и тражи потпис).

Без потписа? Шта то значи, писмо без потписа? (Чита писмо). „Поштована госпођо, не изненађујте се овим редовима, пријатељска их рука пише. Не држите у кући лепе служавке. Ваш муж није толико стар, а није ни равнодушан према садањој вашој младој служавци. Свет свашта говори. (Тихо чита, погледајући да је Ана не слуша). Напољу се већ много штошта зна; а ако и сами обратите мало већу пажњу, неће бити потребно да вам се каже шта свет све зна”. (Запрепашћена, плесне се рукама и седне на столицу. После извесне паузе). Ана!

АНА

Молим.

СТАНА

(Погледа је значајно, па за се).

Лепа је, одиста је лепа. (Њој). Ко је донео ово писмо?

АНА

Рекла сам вам, једно дете, па је одмах отишло; вели, не треба никакав одговор.

XIV

ТОМА, СТАНА, АНА

ТОМА

(Долази из леве собе, носећи писмо).

Но, ево, написао сам му баш као што треба. Како се оно зваше ова наша девојка?

СТАНА

(Јетко).

Ти не знаш, разуме се? Зове се Ана.

ТОМА

Анчице!

СТАНА

(За се).

Анчице?

АНА

Молим.

ТОМА

Дедер, душице, узми ово писмо, па потрчи до Дечанске улице број 92. Тамо седи онај наш учи-

тељ музике. Предај му ово писмо; ако није код куће, а ти остави његовој газдарици, да му да. Хајде, пожуре. (Поташе је).

АНА

Молим, однећу одмах. (Одлази).

XV

ТОМА, СТАНА

СТАНА

(Јетко).

Па ипак, свет кад нешто каже, не каже онако у ветар, не каже сасвим бадава.

ТОМА

Па дабоме, зато је боље одмах свету запушити уста.

СТАНА

Али ти то не чиниш. Ти, кад бих хтео свету запушити уста, не би ваљада ову девојку звао: „Анчице”, па: „душице”. Или бар не би то чинио преда мном.

ТОМА

Ето ти сад опет! Какви су сад то разговори?

СТАНА

Нису то разговори! Камо срећа да су само разговори, него ја имам црно на беломе, а и уверила сам се. Камо срећа, да се бар нисам уверила! (Удари у плач).

ТОМА

Стано, јеси ли ти при себи?

СТАНА

(Кроз плач).

Ево ти, па читај сам.

ТОМА

(Чита писмо у себи и врти главом).

Свет, опет свет!...

СТАНА

Па свет, јесте, свет. Али би било боље, да тебе под твоје старе дане не узима свет у уста. Одиста би то било много боље, као што би било добро, да ја више не видим својим очима ту твоју Анчицу. (Оде плачући лево).

ТОМА

(За њом).

Нећеш је ни видети. Њу је бар лако отерати.

XVI

ТОМА, затим ГОСПОЂА ТОМИЋКА

ТОМА

(Врти главом. Седне, намакне наочари и поново чита писмо. Кад га прочита, он просто пљуне, згужва писмо и баца га. Затим скочи и шета љутито по соби).

Г-ђа ТОМИЋКА

(Долази с поља).

Добар дан желим. Сами сте?

ТОМА

Добар дан. Сад ћу звати Стану.

Г-ђа ТОМИЋКА

Не никако. Ово је баш као наручено. Имам разговор с вама у четири ока.

ТОМА

Тако? Онда, молим извол'те седите.

Г-ђа ТОМИЋКА

(Седне).

Јух, драги мој господине Томо, ја не знам да ли већ увиђате, колико сам вам ја пријатељ? Ја мислим да сте то већ увидели?

ТОМА

Јесам, како да нисам.

Г-ђа ТОМИЋКА

Е па, видите, онда бих вас молила, да оно што вам кажем не примите друкче, него као пријатељску реч, као реч која је поникла из чистог срца.

ТОМА

А како бих друкче и примио?

Г-ђа ТОМИЋКА

Кад ви мислите да одржите свадбу, молим вас?

ТОМА

Па... не мислим да журим... Онако као што смо говорили, тамо на зиму.

Г-ђа ТОМИЋКА

А не, него, напротив, да пожурите. Ја вам сасвим пријатељски саветујем да пожурите.

ТОМА

Али зашто?

Г-ђа ТОМИЋКА

Кад вам ја то пријатељски саветујем, онда вас молим, послушајте ме, а немојте ме питати зашто.

ТОМА

Нисмо ни готови... А после... ја то не могу тако. Волео бих да знам зашто, шта је то?

Г-ђа ТОМИЋКА

Не говори ми се, верујте, не говори ми се.

ТОМА

Али, за Бога, боље је увек истину рећи.

Г-ђа ТОМИЋКА

Не бих била рада, да из мојих уста изиђе таква реч. Оно, истина је, нисам ја то измислила, али опет...

ТОМА

Молим вас, реците ми само, ја сам већ нестрпљив.

Г-ђа ТОМИЋКА

Па ја вам кажем и мислим да је доста, кад вам толико кажем, да је боље да свадба буде што пре. Што пре, ето, шта ћете више?

ТОМА

Али зашто? Ја сад већ морам знати шта је то, јер то изгледа да више није обична ствар.

Г-ђа ТОМИЋКА

Па да видите и није.

ТОМА

Дакле, онда реците ми, молим вас.

Г-ђа ТОМИЋКА

(Устане и приђе му).

Видим већ да морам рећи. Немам куд, а, Бога ми, била сам се решила да не проговорим. (Поверљиво). Ја бих, видите, пожурила свадбу због света...

ТОМА

Опет?

Г-ђа ТОМИЋКА

Ех, Боже мој, па свет је свет, шта већ неће измислити? Кажу да је пре неки дан ваш зет чистио своје другове младиће, па онако код петог шестог пива, а он им се избрбљао, па каже: „Боља мајка, него ћерка”.

ТОМА

Како?

Г-ђа ТОМИЋКА

Као тиме је хтео рећи да је управо госпођа Стана онако, држећа жена.

ТОМА

Ама ко је држећа жена?

Г-ђа ТОМИЋКА

А ја сам увек и говорила госпођи Стани да она греши. Кад дође зет у посету, он дође ради младе; разуме се, сваки зет долази ради младе. Тако је то у целом свету. Е па, то... кажем... и он, разуме се, дође ради младе, а госпођа Стана, говорила сам јој ја то, седне па се не одваја и не пусти сироту девојку да проговори реч две са својим заручником. А девојка би, разуме се, и проговорила што год, може бити проговорила би што и на само. Е, а госпођа Стана је ту, не миче се; она разговара с младожењом, она се забавља, а напољу се то чује, свет све то зна, па још и младожења мало напит казао: „Боља мајка, него ћерка”, а што пијан говори, то, Бога ми, трезан мисли. А што је главно, госпођа је Стана онако, како да кажем, држећа жена, и тако... ја вам саветујем да што пре правите свадбу.

ТОМА

(Ухватио се за главу, чупа косу, очајно).

Доста, доста, госпођо, ако Бога знате. Ја ово више не могу да издржим.

Г-ђа ТОМИЋКА

Ја вам као пријатељица кажем: свадбу што пре.

ТОМА

Али каква свадба што пре, за Бога и по Богу, госпођо? Па и после свадбе моја жена остаће

држећа жена, па и после свадбе мој зет може рећи: „Боља мајка, него ћерка”.

Г-ђа ТОМИЋКА

Е, друго је то. То је сасвим друго.

ТОМА

Ама како друго, ако Бога знате?

Г-ђа ТОМИЋКА

Па шта мислите да радите?

ТОМА

Ја, је л' те? Шта мислим да радим? Ја мислим да полудим. То ми је најјефтиније и најлакше. Све би друго било и скупље и теже.

Г-ђа ТОМИЋКА

Ју, за Бога, како би сте полудели сад у очи свадбе?

ТОМА

Дајем вам реч, то ћу учинити.

Г-ђа ТОМИЋКА

(Како је била на ногама, погледа кроз прозор).

Ју, ево је и госпођа Марта, тетка младожењина. Не бих била рада да ме затече овде, идем ја у собу госпођи Стани: и онако треба, да и с њом проговорим. Само свадба што пре... Ја ћу и њу преломити. (Пође, па застане на вратима). Слушајте мене, господине Томо, свадба што пре... (Оде).

XVII

ТОМА, затим ЈЕЛКИЦА, па МАРТА

ТОМА

(Оставши сâм, хукне, прошета једанпут два преко собе, прекрсти се, па готово падне у наслоњачу, предан судбини).

ЈЕЛКИЦА

Татице, татице... долази госпођа Марта. (Отрчи задњим вратима). Љубим руке. Извол'те... извол'те. (Љуби јој руку).

МАРТА

Добар дан, душице... (Томи). Добар дан, пријатељу.

ТОМА

Добар дан, госпођо.

ЈЕЛКИЦА

Извол'те седите... Сад ће звати маму. (Потрчи лево).

ТОМА

Немој звати маму; напротив, кажи јој, нека остане тамо с гостима. Ја имам мало да разговорим с пријом, па ћу вас звати. Хајд, иди и ти тамо.

ЈЕЛКИЦА

Идем. (Пође па на вратима). А зашто, госпођо, данас још није дошао зет?

МАРТА

Та доћи ће већ, доћи ће. Него, ходи овамо ти, мали враже, ходи да видим је ли истина?

ЈЕЛКИЦА

(Враћа се).

Шта, је ли истина?

МАРТА

Па да си обукла дугу хаљину. Де, окрени се, да видим како ти стоји.

ЈЕЛКИЦА

(Окреће се).

МАРТА

(Равнодушно).

Лепо, лепо. Можеш сад ићи, душице.

ЈЕЛКИЦА

(Оде лево).

XVIII

МАРТА, ТОМА

МАРТА

(Гледајући за Јелкицом крети се).

А шта вам би, Бога вам, пријатељу, да на-
карадите ово дете?

ТОМА

Које дете?

МАРТА

Дошла к мени госпођа Живановићка, — она
је била јутрос овде, је л' те?

ТОМА

Да, била је пре пола часа.

МАРТА

Прича ми жена да је видела својим рођеним очима, а ја јој не верујем.

ТОМА

Ама шта је видела?

МАРТА

Та да сте детету пустили дугу сукњу.

ТОМА

Па, овај... пријо.. ми то нисмо од своје воље. Јелкица је још дете, није то за њу, него... због света.

МАРТА

Та... ако је баш и због света, није требало то да чините. Ето, прича ми госпођа Живановићка, шта свет све каже?

ТОМА

А шта каже, молим вас?

МАРТА

Шта каже? Но, још питате? Веле: „Господин Тома, чим му се испросила једна ћерка, а он брже, боље другој пустио дугачку сукњу; мисли одмах ће потрчати когод, да и ову другу запроси”.

ТОМА

Ама зар то веле?

МАРТА

Као што чујете, од речи до речи и, ако ћете мене послушати, немојте се срамотити пред светом,

него скидајте те дуге сукње детету, па нека обуче оно, што му личи. Немојте да свет пере уста с вашом кућом.

ТОМА

Сасвим, сасвим, истину говорите. Тако ћу и учинити.

МАРТА

Послушајте ме, нећете се кајати. Ми смо сад пријатељи и, што кажу, род смо, па вам нико неће искреније рећи од мене.

ТОМА

Сасвим, сасвим. Али молим вас, седите, седите за Бога. Ви сте на ногама, а ја бих радо проговорио реч две с вама, онако искрено...

МАРТА

О, молим, молим. (Седа). Не бежим никад од искрене речи. Ја да нисам искрена, не бих вам мало час ово рекла. Дакле, шта то имате да ми кажете, пријатељу?

ТОМА

(Збуњено, неспретно).

Овај... дакле... видите, моја је жена још држећа... онако што кажу, држећа жена... А овај... мој зет, другим речима ваш братанац... он воли може бити да пије са својим друговима пиво и онда... (За се). Господе, смилуј ми се, ја већ не знам више да говорим.

МАРТА

Али, ја вас, пријатељу, ни мало не разумем.

ТОМА

Па то је оно, пријо, што и ја већ више себе не разумем. Којешта, све је то којешта и буди те Бог с нама. Ја већ не знам ни где ми је глава, али једно знам и једно хоћу, а то је да свадба Надина буде што пре, кроз десет дана. Не, не, и то је много: кроз недељу дана... молим вас, кроз недељу дана.

МАРТА

Шта ви то говорите, пријатељу?... Каква недеља дана, какав месец дана? Свадба не може раније бити, до кад смо уговорили... кроз шест месеца... Друкчије није ни мислити.

ТОМА

Шта, кроз шест месеца? Ах, таман! Никако, никако.

МАРТА

Ја што вам кажем.

ТОМА

Молим вас, свадба мора бити кроз недељу дана, или, или, или... (Ломи се).

МАРТА

(Плане).

Шта: или? Молим вас, реците шта: или?

ТОМА

(Одлучно).

Па... казаћу, ако је по вољи.

МАРТА

(Устаје).

Реците, молим вас.

ТОМА

(Одлучно).

Па... (Малакше). То... свадба треба да буде кроз недељу дана... Мора бити кроз недељу дана.

МАРТА

Не може, ја знам добро да то не може. Можете, најзад, разговарати с мојим братанцем, али видећете да неће пристати.

ТОМА

Онда... ако не пристане... онда неће никако ни бити свадбе.

МАРТА

Шта кажете, пријатељу?

ТОМА

(Одлучно).

То што кажем.

МАРТА

Пријатељу?!

ТОМА

(Још одлучније).

То што кажем.

МАРТА

(Љутиито).

Па лепо... Збогом, пријатељу. Ја ћу вам по-

слати зета овамо, па се с њим споразумите. Моја ствар није, нити ја смем у његово име говорити.

ТОМА

То и јесте најбоље, с њим ћу говорити.

XIX

Г-БА ТОМИЋКА, СТАНА, НАДА, ЈЕЛКИЦА, ПРЕЂАШЊИ

СТАНА

(Улази напред).

Смемо ући, свршили сте ваљада разговор?

МАРТА

(Љутито).

Да, свршили смо.

ТОМА

(Осорно).

Свршили смо.

НАДА

(Љуби руку Марти).

Добар дан, тетка. Извол'те. Хоћете ли овамо у собу к нама?

МАРТА

(Хладно).

Хвала, ја одмах идем.

СТАНА

Како, за Бога? Та нисмо ни речи проговориле?

МАРТА

Хвала, ал' морам ићи, не могу ни тренутка остати.

НАДА

Али, за Бога, тетка?

ЈЕЛКИЦА

Па бар да вас послужимо?

МАРТА

(Хладно).

Не, не, ја одмах идем. Збогом.

Г-ђа ТОМИЋКА

Поћи ћу и ја с вама.

СТАНА

(Изненађено).

Али, за Бога?

НАДА

Па зашто идете?

МАРТА

(Одлучно).

Тако! Збогом, збогом, госпођо.

СТАНА

(Рукује се и испраћа је).

НАДА и ЈЕЛКИЦА

(Љубе јој руку).

Г-ђа ТОМИЋКА

Збогом, до виђења! (Одлазе).

XX

СТАНА, НАДА, ЈЕЛКИЦА, ТОМА

ТОМА

(Стоји десно напред без икаквог израза на лицу. Стана, Нада, Јелкица испратиле до врата гошће, па се немо враћају и стану у реду лево према Томи, па га посматрају, хотећи погледом да кажу; „Шта је ово?“).

СТАНА

(После извесне паузе).

Томо!

ТОМА

(Не осврћући се).

Шта је?

СТАНА

Шта је ово?

ТОМА

(Плане).

Шта је, је ли, шта је? Ево, да знаш шта је. Сад ћеш видети шта је? Прво и прво... онај... чекај. (Збуњен). Ја ни сам већ више не знам шта је. Прво и прво... (Спази Јелкицу). Ах, да... Дакле, прво и прво, више да те нисам видео у тој дугачкој хаљини... Ти, ти, Јелкице, теби говорим. Ту хаљину одмах да скинеш и да обучеш кратку.

СТАНА	{ у један мах)	Томо!
НАДА		Оче!
ЈЕЛКИЦА		Зашто?

ТОМА

Разумеш ли што ти кажем? Више ту хаљину
нећеш понети.

ЈЕЛКИЦА

(Плаче).

Али, зашто?

ТОМА

(Дерња се).

Друго и друго... разумете ли ви... друго и
друго...

XXI

АНА, ПРЕЂАШЊИ

АНА

(Улази).

Однела сам писмо; господин није био код куће.

ТОМА

Друго и друго (Ани) ти, девојчуро, одмах на-
поље из куће! Ниси више у мојој служби.

АНА

А зашто, господине?

ТОМА

Нећу да чујем ни речи приговора; одмах се
пакуј.

АНА

(Безобразно).

Ако вам баш нисам по вољи, не мора бити.
Марим ја. (Оде лево).

ТОМА

Треће и треће... Да, овај... шта оно беше
треће?...

XXII

УЧИТЕЉ МУЗИКЕ, ПРЕБАШЊИ

УЧИТЕЉ

(Долази с писмом у руци).

Пардон... молим.

ТОМА

(Спази га).

Ах... врло добро... Треће и треће, господине,
шта ћете ви овде?

ЈЕЛКИЦА

Али, оче, за Бога? (Удари у плач).

УЧИТЕЉ

Молим лепо, ради објашњења.

СТАНА } Томо!

НАДА } Оче!

ТОМА

Без икаквог објашњења, напоље из куће!

УЧИТЕЉ

Господине!

ТОМА

И по трећи пут, напоље.

ЈЕЛКИЦА

Оче, за Бога!

УЧИТЕЉ

Молим лепо, ја се покоравам, али се ми морамо објаснити. Збогом! Збогом, госпођице Јелкице. (Одлази).

ЈЕЛКИЦА

(Кроз плач).

Збогом.

СТАНА

(Томи).

Има ли и штогод четврто?

ТОМА

Четврто?... Има, има... има и четврто, разуме се да има и четврто, и пето, и шесто, и седмо, ако хоћеш. Јер овако више не иде; рашчистићу ја све, па ћу се смирити. Овако више не иде. Да, четврто и четврто....

XXIII

СТОЈАНОВИЋ, ПРЕЂАШЊИ

СТОЈАНОВИЋ

(Са средине).

Добар дан, желим. (Љуби руку Стани, а рукује се с Надом и Јелкицом). Ја сам баш нарочито дошао, оче, да разговарамо... Послала ме тетка... Она каже...

ТОМА

Немамо шта да разговарамо, него те питам:

може ли кроз недељу дана бити свадба, или не може?

СТОЈАНОВИЋ

То је немогуће; али вам морам објаснити и зашто.

ТОМА

Без објашњења... Ако може може, ако не може, не може.

СТОЈАНОВИЋ

Немогуће, за Бога!

ТОМА

Ако је немогуће, онда је четврто то, да свадбе никако неће ни бити. Били сте ми зет, а сад као и да нисте.

СТАНА

Томо, за Бога, јеси ли ти при себи?

НАДА

Оче, за Бога...

ТОМА

Тако је.

НАДА

(Удари у плач).

СТОЈАНОВИЋ

Ја вас не разумем.

ТОМА

Ја разумем, ако ви не разумете. Што је било
било је, и свршена ствар.

СТОЈАНОВИЋ

(Увређено).

Па лепо, господине; кад друкчије не може би-
ти, онда се праштам.

СТАНА

Томо!

НАДА

Оче!

ТОМА

Збогом, господине.

СТОЈАНОВИЋ

Клањам се. (Удаљава се увређен).

XXIV

ПРЕБАШЊИ, без СТОЈАНОВИЋА

СТАНА

(Бесно).

Шта је теби, Бога ти, шта то радиш? Ти ни-
си више оно, што си био; ти хоћеш кућу да ра-
зориш.

ТОМА

Кућу? Јест, добро си казала, то је пето; хо-
ћу кућу да разорим. Волим да је разорим ја, него
да ми је свет разори. Јест, хоћу. (Одјур прозору.)

Хеј ви, ви тамо... вас двојица... Ходите, ходите унутра.

СТАНА

(Грува се у груди).

Шта је, по Богу, човече, шта ћеш сад?

ТОМА

Видећеш шта ћу. Хоћу да живим по своме, нећу више по свету. Нек свет сам себи наређује и распоређује, а ја ћу сам себи.

XXV

НОСАЧИ, ПРЕБАШЊИ

НОСАЧИ

(Улазе).

ТОМА

Врло добро, ви сте и пре селили, па знате како стоји. Овај намештај, све ово што видите овде, носите на таван, а одозго скините онај стари намештај, што је пре овде био.

СТАНА

Томо!

НАДА и ЈЕЛКИЦА

Оче!

ТОМА

Носите, носите! Што ме гледате? Прво ми скините ону стару наслоњачу, ону наслоњачу у којој сам двадесет и пет година мирно спавао после ручка. Хајде, хајде, носите. (Падне у наслоњачу, женске се прибиле у гомили и гледају запрепашћено. Носачи узму канабе и понесу напоље. Завеса врло лагано пада).

ЧЕТВРТИ ЧИН

— Намештај и распоред исти као и у првом чину —

I

НАДА, ЈЕЛКИЦА

ЈЕЛКИЦА

(У краткој сукњи као и у првом чину. При дизању завесе стоје обе загрјене и плачу).

Немој, Надо. Ето, кад ти плачеш, морам и ја.

НАДА

Ћути.

ЈЕЛКИЦА

Не могу да ћутим. Морам увек да плачем, кад тако други плаче, а тако исто морам и да се смејем, кад се други смеје.

НАДА

Остави ме, лакше ми је кад сам сама.

ЈЕЛКИЦА

Ето ти сад. А што да те оставим?

НАДА

Кад би ти само знала, колико сам ја несрећна!

ЈЕЛКИЦА

(Истргне се из загрљаја, кроз плач).

А зар ја нисам? Ето... морам опет да носим кратку сукњу.

НАДА

Зар је и то нека несрећа?

ЈЕЛКИЦА

Још каква.

НАДА

Та иди, дериште, ти и не знаш шта је то несрећа.

ЈЕЛКИЦА

Ју, Надо, како ти то говориш?... Зар ја не знам шта је несрећа? Па, ето, зар има веће несреће на свету, него то: носиш свега три дана дугачку хаљину, сматрају те као девојку и многи мисле да си ти одиста девојка, па се тако према теби и понашају, па сад... сад опет дете. (Горко плаче).
Ах, не, то се не може издржати.

НАДА

(Милује је).

Ћути, лудице једна; то је све само шала. (Боно). Моја је несрећа сасвим друкча. Отеран младожења на онако груб начин, па онда срамота пред светом, и све, све што је најгоре и што се само једној несрећној девојци може десити.

ЈЕЛКИЦА

Па шта ћеш сад?

НАДА

Шта? Ништа. Остаје ми само да се овако гу-
шим у сузама.

ЈЕЛКИЦА

А зар није боље да разговараш са оцем и
мајком? Можда је то нека погрешка?

НАДА

Не смем. Избегавам их. Бојим се, бићу груба
према њима, јер нећу умети да се уздржим. Они су
ми криви.

ЈЕЛКИЦА

Е па, ако су криви, а они нека лепо то и
исправе.

НАДА

(Реша се).

Уосталом, то је и најбоље. Говорићу још
данас са оцем и мајком сасвим отворено и озбиљно.
Решила сам се, морам то учинити, па ма шта било

ЈЕЛКИЦА

А ја сам се опет најозбиљније решила, да
сматрам себе великом девојком, и ако морам носи-
ти кратку сукњу.

НАДА

Слушај, Јелкице, ако наиђу отац или мајка
овамо, а ти се одмах склони, да ме оставиш на
само с њима.

ЈЕЛКИЦА

Па ево је мајка, долази.

НАДА

Хајде, склони се.

ЈЕЛКИЦА

(Полазећи).

Склонићу се, али да се после опет састанемо, да заједно плачемо. Ја тако волим, кад заједно плачемо. (Оде лево).

II

СТАНА, НАДА

СТАНА

(Долази из десне собе, замишљена и брижна).

Шта радиш, чедо моје?

НАДА

Ето, оплакујем своју судбину.

СТАНА

Не умет ни да те тешим, јер не разумем шта је све ово, што се око нас збива. Ушао је неки нечастиви у кућу, Боже ме прости (Крсти се) или је Тома... Не смем чисто ни да изговорим, али код њега не може бити све на своме месту.

НАДА

Отац никад досад није био такав.

СТАНА

Толике године, ћерко, читав век сам ја провела с њим, и никад, никад.

НАДА

Е па, откуд сам то на једанпут да се промени, и то баш онда, кад је требало моју срећу разрушити?

СТАНА

Не знам, и не разумем.

НАДА

Слушајте, мајко. Ја вас молим, ако сте ми мајка, сачекајте га, па са њим отворено и озбиљно разговарајте. Ја нисам тражила да ме изводите; то сте ви и отац хтели. Ја нисам помишљала да се удајем; то сте ви и отац хтели. Ја никад до сад нисам ни покушала да вам своју вољу казујем, али ипак не могу допустити, да ваша воља иде тако далеко да моју срећу руши и, што је још горе, да ме пред светом срамоти.

СТАНА

Тако је, чедо моје; али зар ти мислиш, ако му будем говорила, да ће то што помоћи? Ја му не смем ништа ни говорити.

НАДА

Па добро, шта да радим? Шта ми саветујете да радим?

СТАНА

Нити те умем саветовати, нити ти могу помоћи.

НАДА

(Плаче).

Не можете, дабоме да не можете, али сте могли одмоћи и покварити.

СТАНА

Покварити? Зар сам ја покварила? Покварио ти је отац. Иди, па њега питај шта му је.

НАДА

(Одлучно).

Ако ви не знате, ја знам шта је њему, и он је у праву, што је тако урадио.

СТАНА

Шта говориш, Надо?

НАДА

(Пада у ватру).

А није он ни покварио, него сте ви.

СТАНА

Ју, црна девојко, шта је теби?! Ја?! Откуд ја, шта ја? Ни у сну нисам сањала.

НАДА

Мислите ја не знам? Знам ја врло добро, шта говори свет.

СТАНА

Свет?

НАДА

Јесте свет.

СТАНА

(Подбочи се).

Па шта говори, Бога ти? Реци и мени, да знам ја шта говори свет.

НАДА

Срамота ме је чак и да вам кажем.

СТАНА

Срамота или не, реци да чујем.

НАДА

Свет каже, да сте ви хтели да кокетујете,
да сте хтели под седом косом да преотимате мла-
дожењу својој рођеној ћери.

СТАНА

(Пренеражена, пљесне се рукама).

Надо, ћери моја, шта је теби? Како си могла
тако што и да изустиш преда мном, па макар то
свет и говорио?

НАДА

Смела сам... морала сам да вам кажем... морала
сам... (Бори се). Јер... и ја верујем у то.

СТАНА

Надо!

НАДА

Јест, јер отац не би бадава онако урадио; не
би он тако поступио, да није био уверен.

СТАНА

(Чисто посрће).

Ћерко!

НАДА

Ја знам да је срамота, да вам овако што и ка-
жем и... ето, ја ћу ћутати, оплакиваћу своју суд-
бину, а ни речи вам нећу рећи. Али... не могу вас
поштовати више...

СТАНА

(Пала у наслоњачу и тешко плаче).

III

ТОМА, ПРЕБАШЊИ

ТОМА

(Улази с поља љутит, натукао шешир на очи).

Е... шта је то?

НАДА

Ништа.

СТАНА

Шта је? Срамота ме је и да ти кажем шта је.
Не могу ти ни говорити пред њом.

НАДА

Ја се могу и склонити, али бих вас молила,
оче, да и с вама после разговарам.

ТОМА

Добро, добро, разговараћемо.

НАДА

(Оде лево).

IV

СТАНА, ТОМА

ТОМА

(Стане према Стани).

Дакле, шта је?

СТАНА

Томо, црни Томо, шта се ово учини од нас и
наше куће и од нашег лепог мира?

ТОМА

Ето, то... Учини се, што се учини.

СТАНА

Хајд све друго, што се начини лом, али да ја доживим, да ме се рођена ћерка одриче.

ТОМА

Јест, јест, и то, и још горе, још много горе ћеш доживети.

СТАНА

У очи ми је рекла, да ме више не поштује, и горе, много горе ствари... Срамота ме је и да ти кажем: да сам јој ја преотела младожењу, да сам ја кокетовала с њим, да је због мене покварена ствар.

ТОМА

Казала ти је истину.

СТАНА

Томо!

ТОМА

Сушту истину ти је казала.

СТАНА

Од тебе, зар, из твојих уста то да чујем? Срам те било, Томо! Срам те било, под твоје седе власи! Зар ти мислиш, ако си ти такав, ако си ти кадар под старост, кад ти је већ ћерка доспела до удаје, да трчиш за слушкињама...

ТОМА

Ама ко трчи за слушкињама?!

СТАНА

Ти... ти...!

ТОМА

То нећу више да чујем.

СТАНА

Нећеш да чујеш, је ли? Нећеш да чујеш, а
цео свет зна, зашто смо отерали Кају и зашто смо
у кућу довели младу и лепу служавку.

ТОМА

Зна, дабоме; али свет зна и то, зашто смо
отерали зета. Због тебе... због тебе... Ето, таква си
ти... Имала си и у фамилији једну рођаку... сва-
стику твога тече, и за њу је много говорио свет, па...
једна сте крв. На њу си се ваљада угледала!

СТАНА

Е, ово је већ и сувише, ово се више не може
да издржи. (Озбиљно, одлучно). Да знаш, Томо, да ја ово
нећу да трпим. Ја сам свој образ чувала толике го-
дине и не дам да се тако олако окаља. Јесте, ја не
дам да ми се образ окаља, као што си ти урадио,
и то за љубав једне слушкиње.

ТОМА

(Нервира га, тресе ногом).

Ама какве слушкиње! О, Господе Боже, на-
учи ме. Научи ме, Господе Боже, и кажи ми: шта
је ово, каква је ово олуја по мојој кући?

СТАНА

Таква! Сам си је завитлао, сам, сам.

ТОМА

Ја, је ли?! Јесам ли ја покварио срећу детињу или си ти? Ти, ти... ти, што си под старост почела да се отимаш за младиће.

СТАНА

(Строго).

Томо.

ТОМА

(Пркосно).

Шта је?

СТАНА

Сад је већ доста. Доста је, и сувише. Ја овонити хоћу, нити могу да поднесем, и да знаш: идем из куће. Дај ми децу, па идем из куће.

ТОМА

(Показује лево).

Ено ти деце! (Показује десно). Ено ти и врата!

СТАНА

(Очајно).

Зар тако, Бога ти?!

ТОМА

(Као и горе).

Ено ти деце... ено ти врата!

СТАНА

Томо?!

ТОМА

(Већ га гуши срџба, не може скоро да изговори шта хоће).

А ено ти врата!

СТАНА

(Заплаче се тешко).

Па добро, Томо! (Одјури лево).

V

ТОМА, затим НАДА

ТОМА

(Извади мараму и брише зној с чела. Припали цигарету. Прошета два три пута по соби, стане, мисли и пушта дубоке димове, затим хукне и седне у фотељу).

НАДА

(Очајна, изломљена).

Оче!

ТОМА

(Тргне се).

Шта је, брате?

НАДА

Шта је ово, шта се све ово дешава у кући?

ТОМА

То што видиш.

НАДА

Је л' истина, да мајка иде из куће?

ТОМА

Истина је.

НАДА

Због мене?

ТОМА

Због своје главе.

НАДА

Али, оче, није само мајка крива мојој несрећи.

ТОМА

Него ко је?

НАДА

(Почне да плаче).

Кад бих могла да кажем и кад бих смела да кажем! А ја знам, знам ја све...

ТОМА

Шта знаш, говори?

НАДА

Па то. Није само мајка крива, него... него...
(Реша се) криви сте и ви.

ТОМА

Ја?

НАДА

Није лепо, знам да није лепо, што вам говорим, али кад сам мајци казала, морам и вама. Ја не бих могла бити мирна, кад не бих и вама казала.

ТОМА

Говори.

НАДА

Па то, немам шта друго да вам кажем, али криви сте и ви.

ТОМА

Ама зашто ја, шта ја?

НАДА

Па... због вас смо отерали ону слушкињу.

ТОМА

(Скочи као опарен с фотеље).

О, Саваоте, Саваоте! (Чуна косе). Јаој, мајко моја мила, шта је ово! Гут'... Напоље, напоље, па да ми ниси више на очи изашла. Хајде, хајде тамо, па се спреми с твојом мајком... Идите, идите заједно.

НАДА

Оче!

ТОМА

Заједно, заједно... Нећу ни једно више да чујем... Хајде, шта чекаш? Хајде твојој мајци. (Изура је у леву собу).

VI

ТОМА, затим ЈЕЛКИЦА

ТОМА

(Бесно шета. Час стане, мисли, врти главом, па опет шета. Још непопушену цигару баца, па пали другу. Седне у фотељу и одмах се нервозно диже. Пошто подуже размишља, а њему се лице озари благом светлошћу, последњом надом. Прилази левим вратима, нежно).

Јелкице... (Опет прошета, па приђе вратима, те мало јаче).
Јелкице!

ЈЕЛКИЦА

(Мало је преплашена).

Извол'те, оче.

ТОМА

(Нежно).

Ходи, ходи овамо. Ти си татино дете, је ли?
(Загрли је и брише сузу, кријући). Је ли да си ти татино дете?

ЈЕЛКИЦА

Јесам.

ТОМА

(Глади јој косу и миљује је).

Ти ћеш слушати тату, тебе ми свет неће отети из загрљаја?

ЈЕЛКИЦА

(Охрабрена).

А, је л' те, тата, што се спремају мајка и Нада? Куда ће оне?

ТОМА

(Мало збуњен).

Па... тако.... Спремају се, хоће на пут.

ЈЕЛКИЦА

На пут?

ТОМА

Јесте, тако мало да путују.

ЈЕЛКИЦА

А ја?

ТОМА

Ти ћеш седети код тате. Је ли да ћеш седети код тате?

ЈЕЛКИЦА

А хоће ли они далеко?

ТОМА

Па... близу... Али ће се тамо задржати. Ја не знам колико ће се задржати, али ће се задржати.

ЈЕЛКИЦА

Па што и мене не пустиш?

ТОМА

А ко ће оца да разговара? Је ли, голупче моје?

ЈЕЛКИЦА

(Сасвим охрабрена).

Ја, ја ћу да вас разговарам. Ето и сад имам нешто да вам кажем.

ТОМА

(Одводи је за руку до столице, па он седне, а њу привуче и загрли око паса).

Е, имаш нешто да ми кажеш?

ЈЕЛКИЦА

Није да вам кажем, него... да вас нешто за-молим.

ТОМА

Хајде, баш да чујем, шта је то.

ЈЕЛКИЦА

Да обучем опет дугачку хаљину.

ТОМА

А зар ти не волиш да си дете?

ЈЕЛКИЦА

Не волим, оче.

ТОМА

Па ова ти хаљиница лепше стоји.

ЈЕЛКИЦА

А не, дугачка ми много лепше стоји. (Љуби га)
Допустите, оче.

ТОМА

(Насмеши се доброћудно).

Па добро, добро. (Пољуби је).

ЈЕЛКИЦА

(Сва срећна, оптрчава око оца и тапше рукама).

Дугачка хаљина, трајла ла... Девојка, опет девојка лалала... лалала... лалала. (Загрли оца и љуби га у оба образа).

ТОМА

(Отима се).

Де, де, лудице једна.

ЈЕЛКИЦА

А има још нешто... Хоћете ли, слатки татице још нешто да ми учините?

ТОМА

Е, а шта је то сад опет?

ЈЕЛКИЦА

(Милује га по образу).

Да ми опет узмете учитеља музике.

ТОМА

(Изненађен).

Учитеља музике?

ЈЕЛКИЦА

(Наивно).

Па јесте... јер он, сиромах, просто не може да живи без мене.

ТОМА

(Згранут)

Ама ко то?

ЈЕЛКИЦА

(Као и горе).

Па учитељ музике. Ево само да видите шта ми пише. (Вади писамце из недара).

ТОМА

(Згранут, диже се из столице).

ЈЕЛКИЦА

(И не гледајући га).

А, ево. (Чита). „Мила моја душице. Ја не могу без тебе да живим, ја ћу полудети. Моли оца, да ме опет прими. Грли те и љуби твој Ге-дур”. (Говори). Знаш, тата, он се увек на писмима, која ми пише, потписује „Ге-дур”.

ТОМА

(Поражен, малаксао, глупо).

Гедур?

ЈЕЛКИЦА

Јесте, а ја њему, кад одговарам, потписујем се „Ге-дур”.

ТОМА

(Као и горе).

Цедур?

ЈЕЛКИЦА

Јесте.

ТОМА

(Тешко уздахне и прекрсти се).

Господе, Господе, преврну ли ти и небо и земљу, шта ли?! (Јелкици). А, гедур, је ли, и цедур?

ЈЕЛКИЦА

(Видећи да је погрешила, преплашено).

...Јесте!

ТОМА

Зар и ти, зар и ти оде у Содому и Гомору, а?

ЈЕЛКИЦА

(Преплашена).

Па... овај.

ТОМА

И ти, је ли? Па добро... Хајде, хајде, напоље... Напоље и ти!

ЈЕЛКИЦА

(Молећи).

Али, оче...

ТОМА

(Дочепа штап).

Напоље, док се не развитлам овим гедуром, па ћеш очас научити музику.

ЈЕЛКИЦА

Опростите...

ТОМА

Напоље, кад ти кажем... Ено, ено, тамо се спрема мајка. Хајде, хајде, спреми се и ти с њом.

ЈЕЛКИЦА

И ја ћу на пут, је л' те?

ТОМА

Јесте, и ти ћеш на пут, и ти ћеш.

ЈЕЛКИЦА

Па добро. (Преплашена, повлачи се у собу).

VII

ТОМА, затим СИМА

ТОМА

(Стао, дубоко уздахне, брише брижно чело, врти главом, крсти се и мумла час: „Ооооо...“, а час му испадне реч: „гедур“ или „цедур“. Ода и до врата од собе, где му се жена и деца спремају да оду из куће, погледа тамо, па се опет врати, слежући раменима, као човек кога је постигла зла судба, коју не може избећи, већ је мора трпети).

СИМА

(Улази пажљиво и срамежљиво на задња врата, па, пошто га Тома не види нити чује, остаје тамо. После извесне паузе једва тихо проговори).

Томо!

ТОМА

(Окрене се, спази Симу, озари му се лице радошћу, притрчи му и загрли га).

Где си, брате, где си, ако Бога знаш?!

СИМА

(Потресен, али прекорно).

Томо, Томо...

ТОМА

Где си, да ми се нађеш, брате рођени!

СИМА

Зар смеш да ме питаш?

ТОМА

Опрости, брате!

СИМА

Не бих ти опростио, али не могу да издржим. Двадесет и пет година ја долазим у твоју кућу као у своју, па... сад не могу, ето, не могу да прођем крај ње. Увредио си ме... Не могу лако да ти опростим, али... не могу ни да издржим. Ово је десет дана како сам издржао, десет пуних дана пролазио сам крај куће и гледао сам да зажмурим, огледао сам да окренем главу, али бадава... Мучило ме... мучило. А нисам те ни ван куће виђао; нисам виђао никога од твојих, па сам хтео само онако, само овде на вратима да останем и да припитам: јесте ли сви здрави и ништа више, само то да питам, па да идем. Кад бих чуо да сте сви здрави, ја бих ваљада могао још десет дана издржати, а да не свратим.

ТОМА

А да знаш, како си ми потребан! Седи, молим те, седи.

СИМА

(Седне).

ТОМА

Потребан си ми као парче хлеба; немам коме да се појадам, нема ко да ме утешу.

СИМА

А шта је, брате? Зар те је тако зло снашло?

ТОМА

И зло и горе, Симо... Содома и Гомора.

СИМА

Ех, ех, ех... Није ваљада тако, де.

ТОМА

Тако је.

СИМА

Јесте ли сви здрави?

ТОМА

Сви.

СИМА

Само кад није нико болестан.

ТОМА

Сви смо болесни.

СИМА

Ето ти сад. Ја те не разумем. Кажи ми, брате, јасно.

ТОМА

Хоћу... Слушај. (Ходећи по соби и домишљајући се). Само не знам ни с кога краја да почнем. Дабоме да не знам. Има, видиш, ствари у свету, које и немају свој почетак него само крај. Дакле, крај, само крај ти могу казати. Ја не знам шта је ово, него само то ти је крај, брате: моја кућа пропаде.

СИМА

Ама како?

ТОМА

Видиш: и ја сам неверан мојој жени и моја је жена неверна мени. Отерао сам жену, отерао сам децу; и деца се одрекла и оца и мајке, и неки гедур се умешао ту и... не знам, видиш да не знам ни шта говорим... Ја не умем ништа да ти објасним.

СИМА

Ама ја видим и сам, да се ту умешао неки ђаво, кад си ти потегао мене... мене, болан, да отераш са свога прага. Па шта је то? Говори, брате, ко то све направи?

ТОМА

Само, само се направило.

СИМА

Не може то само. Ето то, на пример, то што си мене отерао, то се није могло само направити. Па хајде на то ми одговори, зашто си мене отерао?

ТОМА

Због света.

СИМА

А зашто си тетка-Кају отерао?

ТОМА

Због света.

СИМА

А зашто си...

ТОМА

Због света, због света, због света... Разумеш ли, због света, све због света. Док свет није ушао у моју кућу, ми смо красно живели, сви смо се волели, сви смо се поштовали... Знаш и сам. Али кад свет наиђе, а он поче да уређује и наређује, као да и није ово моја кућа, као и да није ово моја породица. Прво и прво свет је променио мојој жени шешир; па онда свет ми је избацио из собе овај намештај и ову фотељу; она је све досад била на тавану. Па је онда свет почео да ми мења слушкиње; отерао ми је прво једну а довео другу; после је отерао и ту другу. Па ми је онда свет довео у кућу неког учитеља музике, па га је онда тај исти свет истерао; па је онда свет детету од петнаест година — Јелкици — обукао дугу сукњу, па ју је после опет тај исти свет скинуо; па је, брате, тај исти свет и тебе отерао; па ми је тај исти свет кћер запресио, па он опет свадбу покварио.

СИМА

Ама, Бога ти?

ТОМА

И није то све, него се, брате мој, у овој кући више не зна свој своме; нити се зна ко је крштен, ни ко није крштен. Замисли само: моја жена ми је неверна...

СИМА

(Прекорно).

Томо!

ТОМА

А ја сам неверан мојој жени.

СИМА

То не може бити.

ТОМА

Знам и ја да то не може бити, али... ето, свет каже тако. Па онда моја деца... Да видиш само, шта се учинило од онако красне деце. Нада мени у очи каже... шта ти не каже; а тако исто и мајци каже. А Јелка, замисли Јелка...

СИМА

Јелкица?

ТОМА

Јелкица, јесте Јелкица пише љубавна писма и потписује се „Ге-дур”.

СИМА

(Чуди се).

„Ге-дур?”

ТОМА

То јест „Це-дур”, а она битанга се потписује „Ге-дур”. И та писма, љубавна писма, она чита мени, оцу своме?...

СИМА

(Крсти се).

Господе Боже, шта се учини? Па шта си урадио, шта мислиш?

ТОМА

Шта сам урадио? Отерао сам од куће и жену и децу и све; отераћу најзад и себе, закључаћу врата и бацићу кључ у Дунав, па ето ти!

СИМА

Томо, немој тако... Прибери се, прибери се. Зар ти није много лакше да отераш свет, а ти с твојима да останеш у кући?

ТОМА

(Сину му очи надом)

Па да живимо срећно и мирно, као што смо и живели, је ли?

СИМА

Тако ће, Томо, бити најбоље.

ТОМА

(Раздраган).

Па да ти дођеш сваки дан, да ми причаш новости, да ме учиш карата, а ја с децом да плевим башту, да храним пилиће, да читам новине, је ли, је ли?

СИМА

Тако ће, Томо, бити најбоље.

ТОМА

(Тешко уздахне).

VIII

СТАНА, НАДА, ЈЕЛКИЦА, ПРЕБАШЊИ

СТАНА

(Улази с Надом и Јелкицом. Сви су под шеширима, обучене за излазак из куће. Чим изиђе Стана, па спази Тому и Симу, застане код левих врата, а деца за њом).

СИМА

(Погледа их зачуђено, прилази Томи, тихо).

Ама, зар је то истина? Па ја сам мислио ти претерујеш, а оно оне у истини одлазе.

ТОМА

(Срамота га је да дигне главу).

Не претерујем... Ето, видиш својим рођеним очима, да не претерујем.

СИМА

(Опет тихо).

Слушај; приђи, пружи руку жени.

ТОМА

(И хтео би и не би због срамоте).

СИМА

(Као и горе).

Хајде, хајде, пружи руку жени.

ТОМА

(Дигне главу).

Стано!

СТАНА

(Пригрлила Јелкицу, гледа га, али не прилази).

ТОМА

Овај... ја нисам хтео... То си ти предложила, да се измешамо са светом, да отворимо кућу свету.

СТАНА

Јесам.

ТОМА

Па... кажи ми бар искрено, кад ти је било боље, кад си била далеко од света или...

СТАНА

Кад сам само своју кућу и децу гледала...
далеко од света.

ТОМА

Овај... па то.... то сам само хтео да те питам...
а... како да кажем.... (Збуни се, повуче за капут Симу, тихо).
Реци ти, најбоље је, реци ти.

СИМА

Па то, госпођо Стано, да се оставите света
и ви и он. Свет је зао пријатељ. У света, ви-
дите, има речи, ама нема срца. Милост светска тежа
је но душманска рука; свет ником није назидео
кућу, а разорио јесте. Него, дете ви, како сте и
били... дете.... дете...

ТОМА

Стано!

СТАНА

Томо! (Прилази му, заплаче се горко и пружи му руку).

НАДА, ЈЕЛКИЦА

(Такођер тронуте, прилазе и љубе му руку).

ТОМА

(Неко дука с поља).

Опет?

СИМА

Ко је то?

ТОМА

Ко? Свет, брате, опет свет. Не може се човек
без света у својој кући ни посвађати ни измирити.

ЈЕЛКИЦА

(Отрчала до врата и отворила их).

Дада! Дада! (Весело пјеска рукама).

IX

КАЈА, ПРЕЂАШЊИ

КАЈА

(Остала на отвореним вратима држећи Марка у наручју).

ТОМА

Ходи, ходи овамо...

КАЈА

(Снебива се).

ТОМА

Уђи, кад ти кажем.

СИМА

Уђи, Кајо.

НАДА

(Притрчи Каји, па јој узме Марка...)

Гле, па и наш Марко...

ЈЕЛКИЦА

(Притрчи и милује га).

И наш Марко, и наш Марко је дошао...

КАЈА

(Неодважно).

Опростите... а ја чула, остали сте без млађег,
па знам како је то тешко, те рекох да увратим, ако
хоћете да вас послушам дан два... док не нађете...

ТОМА

Добро си учинила... Сам те је Бог послао.
Јест, јест... и ово је сам Бог овако удесио, да се

опет сви овде приберемо. — Ето... ето... и насмејао сам се... Је си л' приметио, Симо, да сам се насмејао? А нисам се насмејао све од онога дана... знаш од оног дана.

СИМА

Кад си мене...

ТОМА

(Меће му шаку на уста, да то више не помиње).

Не помињи... не помињи! Нека ми нико не помиње оно што је било... Одсад ће опет бити све друкче. Дедер, Стано, шта чекаш? Децо, децо, моја, што ме гледате; шта чекате, за Бога. Скините те шешире, скините. Ходите, ходите ево овамо; дедер ти, Надо, да ми правиш цигарете. (Вади табакеру па истреса из ње дуван на сто, а Наду хвата за руку, приводи столу и силом посађује у столицу). Тако! А ти, Јелкице, нађи новине... Ама шта чекаш ти, Кајо, што не идеш да нахраниш живину? Мој петао већ пет дана није честито јео, разрио ми све буњиште. Па носи, носи и Марка. (Узима Марка из наручја Јелкичанина и даје га Каји). Носи га под огњиште; ено тамо је његов душек, направљен од мог старог зимског капута... Носи га! (Одгура Кају лево).

Х

ПРЕЂАШЊИ без КАЈЕ

ТОМА

Па ено и часовник не ради. Јелкице душо, зар ти не видиш да часовник не ради? А то је твој посо.

ЈЕЛКИЦА

(Скида шешир и пење се на миндерлук, те удешава часовник).

ТОМА

Стано, дедер, Бога ти, донеси ми ону слику.

СТАНА

Коју слику?

ТОМА

Ону де, што записујем на њој нашу историју.

СТАНА

(Пошто и сама скине шешир, одлази и доноси му).

ТОМА

Тако, (Меће наочари и умаче перо). Како беше оно,
Симо?

СИМА

Које?

ТОМА

Оно што се записује на Октоиху?

СИМА

Је л' године?

ТОМА

Није, није, него оно: тог и тог љета господњег
наиђоше на ову земљу Агарјани...

СИМА

А јест... Агарјани и многи варвари...

ТОМА

...И опустише све и разорише...

СИМА

...И оста народ у беди и сиротињи...

ТОМА

Ех, то видиш, то... (Пише). „...љета господњег на-иђе у нашу кућу свет и опустоши све и разори, и оста наша кућа у...” (Досети се). „...И нанесе на кућу зло и невољу и срам”. Тако... Нека стоји ово записано. На, однеси тамо, Стано. Нека стоји записано, нека се упамти.

СТАНА

(Однесе слику и остави на своје место).

ТОМА

Тако... А сад... сад ћемо да прекинемо са светом. Закључаћу се. (Сими). Разуми, брате, закључаћу се. (Трчи и закључава спољна врата, меће кључ у џеп). И хоћу да држим у своме џепу кључ од своје куће. Је л' да је тако? Спустићу и завесе; нећу нико ни да ми привири у кућу. У старо доба било је чаробника, који једном једином речи разруше човеку кућу; данас их има и опаснијих: једним погледом разруше ти кућу. Нећу ни тај поглед. Свет је опаснији, кад кроз прозор завирује у туђу кућу, но кад уђе у њу. (Спушта завесе). Тако, тако.

СТАНА

Али, Томо...

ТОМА

Тако, тако ја хоћу... Сад сам се ограддио, па сад... ходите, ходите сви око мене. (Намешта столице).

Приберите се, нећу да сте далеко од мене. (Намести Стану на столицу, доведе Јелкицу и Наду крај себе, те седне и он сам, држећи их чврсто у наручју. Једино Сима остаје мало у страну и посматра све то). Тако, тако, тако ћемо од сад живети, ограђени од света, заклоњени, сакривени...

СИМА

(Хоће да проговори нешто).

ТОМА

Ћути, молим те; немој сад говорити. Да се одморим, да се одморим. Ти још и не знаш, колико ми је потребно да се одморим. Ћути, ћутите сви... Да се одморим.

СИМА

(После врло дуге паузе, за време које је размишљао, вртео главом и једнако се мучио, да ли да проговори, најзад се одлучио).

Овај... Томо, брате, ја ти морам нешто казати.

ТОМА

Шта?

СИМА

Ти си, овај, паметан човек, па...

ТОМА

Добро, паметан, па шта?

СИМА

Не иде то баш ни тако...

ТОМА

Шта не иде?

СИМА

Па тако, не иде то тако, као што ти мислиш. Оно, не ваља ни оно, кад свет почне управљати туђом кућом, али...

ТОМА

Ама шта „али“? Говори...

СИМА

Па то, не може ни тако... Не можеш се ти баш ни оградити од света. Родио си се у свету, па, хтео не хтео, мораш и живети са светом.

ТОМА

Није истина, не морам.

СТАНА

Не ваља ни онако, а, овај... не може се ни овако.

СИМА

Ти имаш женску децу, па не можеш живети како ти хоћеш, него како мораш.

СТАНА

И знаш ли шта ће свет казати?

ТОМА

Опет свет?

СТАНА

Па да, знаш ли шта ће казати, ако чује да смо се закључали и спустили завесе и овако се оградиле?

ТОМА

Шта ће казати?

СТАНА

Па... казаће да смо полудели...

ТОМА

(Размишља. Пауза).

Симо... да ли и ти велиш да ће то свет казати?

СИМА

Па... казаће.

ТОМА

(Очајно уздахне, сломљен, побеђен).

Е па, добро!... Дакле опет ће свет казати.... опет се мора са светом! Е, па, добро, кад се мора. (Одлучно иде, диже завесу с прозора и отвара прозор широм, одлази и отекључава врата и отвара их широм. Најпре на вратима). Ходи, ходи, свете... Уђи, уђи, у скровиште моје среће; уђи, управљај, наређуј, чепркај, разривај!,... (На прозору). Дођи, дођи, свете. Ево има једна кућа, у којој се срећно и мирно живи; остави, свете, своје бриге, па дођи! Туђом је кућом лакше управљати но својом, туђу је бригу лакше бринути но своју. Дођи, наређуј, распоређуј, управљај, кад већ нећеш да гледаш своју бригу, кад ти је дража туђа. (Долази пред рампу и говори непосредно публици). Дођите сви, господарите... Једите свој хлеб, а водите моју бригу... Ходите, ви, госпе, ви, комшике, ви, прије, ви, познанице; дођите и донесите све новости из туђих кућа и размените их овде код мене, па с новим еспапом, који овде у мојој кући накупујете, зађите даље, зађите од куће до куће: има још кућа, где се мирно и тихо живи... Дођите, ви, пријатељи, да ме посаветујете: како да живим са женом, како да се

облачим, како да васпитавам децу и како да их удајем. Ја ћу их неговати, ја ћу трошити, ја ћу се мучити, а ви саветујте... Зашто не? То је ваша брига!... Дођите, дођите сви, ево су и врата и прозори широм отворени. Уђи, свете, уђи! Дођите, да пребројите тањире; дођите, да чујете шта сам данас ручао и да ми наредите, шта треба сутра да ручам; дођите, да ми завирите у кревет, да видите јесу ли чисти чаршави, дођите, да... (Завеса лагано пада, али његов се глас и за палом завесом чује). Дођите, наређујте, распоређујте, управљајте, чепркајте, разривајте. Уђи, свете, уђи!

КЊИГА ДРУГА

Комад у три чина

Збива се у миљеу великог театра.

Л И Ц А :

Рајна Маретић-Долска, првакиња драмска

Ида Подградска, драмска субрета

Мира, почетница и ученица Рајнина

Драмски писац

Уредник „Комедие“

Критичар ревије „Нови Хоризонт“

Критичар журнала „Јутро“

Редитељ

Љубавник

Господин Теодор

Иван Иванович

Собарица

ПРВИ ЧИН

Раскошно и театрално намештен салон у стану Рајнином. На зидовима венци са тракама и много фотографија које су расуте по зиду, столовима и камину. На први поглед види се да је то стан једне глумице. — На сцени су сва лица која играју у комаду, сем собарице. Они су разнолико али ипак пластично груписани, заузимајући разне положаје при којима ће остати за све време читања а кад уђу у дискусију, мењају положај и прегруписавају се, дајући живота сцени. На средини је салона сточић који не припада намештају већ је нарочито донесен. На сточићу је електрична лампа са зеленим абажуром, која баца усредсређену светлост на рукопис отворен на столу. За тим столом седи драмски писац. Вече је, светлост гори у лустеру и другим лампама, које припадају намештају.

I

НА ПОЗОРНИЦИ СУ СВИ

ДРАМСКИ ПИСАЦ

(Про него што се дигне завеса чује се његово читање).

„Заједничка смрт била би излаз само тада када би живот душа одиста постојао. Збрисати оловним танетом једну узвишену и чисту љубав и заменити је ничим, бескрајним ничим, био би злочин.

(Завеса се лагано диже, за које време он не прекида читање).

— Зар онима који се чистотом својих осећаја узносе изнад људи, изнад живота, припада казна уништења?" — Јелена: „И шта онда?" Милан: „Вратите се мужу чиста и нетакнута и осећање љубави замените осећањем дужности. Ја... ја ћу поћи старим стазама и понећу терет једнога пустог и бесциљнога живота!" Јелена: „Вратити се мужу са неспокојном савешћу?" Милан: „Исповедити му се, исповест умирује савест, јер враћате му се чиста и без греха." — Јелена: „Поколебана душа није више јемство за срећу мужевљеву!" Милан: „Можда не, али зато је дужност ту да као чувар бди над душом!" — Јелена: (Размишља, бори се, одлучи). „Нека буде! И ми се никада више не смемо срести!" — Милан: „Ми се никада више не смемо срести!" — Јелена: „Ви ћете заборавити све што је било?" Милан: „Сећаћу се само једнога лепога и пријатнога сна и поносићу се у души што смо овога часа и ви и ја умели бити тако јаки, те савладати осећаје који би нас можда одвели у понор. —" Јелена: (Преживљујући један тренутак бола). „Добро... Збогом!" — Милан: „Зар... само збогом?" — Јелена: „Само збогом!" — Милан: „Зар ми ни руку нећете пружити?" — Јелена: (Ћутећи и избегавајући му поглед, пружи му руку). — Милан: „И... зар се нећемо срдачније раставити?" — Јелена: „Наша одлука спречава нам сваку срдачност. Срдачност, ма и најмања, могла би бити кобна!" — Милан: (Узрујан, узбуђен, поколебан, привлачи је наг-

ло и снажно обгрли). „Па нека буде кобна!” — Јелена: (Резигнирана, поколебана, побеђена). „Знала сам, слутила сам!” Милан: „Предосећао сам и сам да ће нас растајак спојити.” — Јелена: (У загрљају). „Ах, како смо слаби, како смо слаби!” Милан: „Реци, слаби у борби са осећајима који су јачи од нас, а јаки у љубави која нас везује и која нас од овога часа води у онај дубоки понор којег смо се толико бојали.” (Дуг страсан пољубац).

ЏВИ

(Пошто је писац горњим речима завршио читање, настаје један дужи тајац, који је изазвао утисак, а затим сви дижу главе и живо аплаудирају).

ТЕОДОР

Овومه се решењу нисам надао! (Општи покрет, жагор, међусобна објашњења).

РАЈНА

(Прилази писцу).

Поета, хоћете ли ми дозволити да вас пољубим?

ПИСАЦ

Ах! (Устаје усхићен, примајући њен пољубац и љубећи јој руке). Колико среће!

РАЈНА

Али, чиме би вас иначе могла наградити? Створили сте ми најлепшу ролу у репертоару, написали сте за мене нарочити комад, увели сте ме у историју... Да, да, господо: када се буде писало о животу и раду писца овога комада, неће се

моћи прећутати факат, да је овај комад написан само ради мене.

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Па ви ћете, мила моја, ући у историју и сама собом.

РАЈНА

У историју глуме. То је историја коју нико не чита, сем глумаца. Ја волим ону историју коју и деца у школи морају учити. У тој се историји Гарик помиње крај Шекспира, а Сара крај Сардуа. Зар не?

РЕДИТЕЉ

Али, дозволите нам, драга домаћице, да и ми поднесемо писцу своја честитања. (Прилази и рукује се с писцем). Одлично! Решење које изненађује. Други чин савршен. Ако мени припадне режија, верујем да ћу премашити све своје досадашње успехе!

ИВАНОВИЋ

(Устаје и прилази те, рукујући се, без речи честита).

КРИТИЧАР ЈУТРА

(Прилази и рукује се).

Ново! Од кад вапијем: дајте што ново, уби ме шаблона и манир. Огласићу ваше дело као догађај — толико сам усхићен.

РАЈНА

(Мири).

Мала, приђите и ви, честитајте забога! Господо, дозволите ми да вам представим моју уче-

ницу. Ушла је за време читања, па нисам хтела да вас узнемиравам.

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

О, имате необично лепу ученицу!

РАЈНА

Је л' те? — Дездемона, Јулија, Грета... зар не? (Мири, која је пружила руку писцу). Но, но, реците што, како вам се допада?

МИРА

Али откуд ја знам да кажем?

РАЈНА

Ваш утисак. Зар вам се није допао комад?

МИРА

О, још како... плакала сам... и... (Рајни). Свуд сам, у свакој речи, у свакој реченици, осећала вас и видела вас.

РАЈНА

Но, па ето, тиме сте много казали, врло много. Зар не, господо?

ПИСАЦ

(Рајни).

Верујте, за мене је то врло много, јер значи успео сам да вам се приближим, да вам уђем у душу.

РАЈНА

Разуме се да сте успели. (Теодору). Теодор!

ТЕОДОР

Желите што, драго дете?

РАЈНА

И ви би, Теодоре, могли да примате честитања.

ТЕОДОР

Ја?

РАЈНА

Зар нисте бројали за време читања? Четири тоалете имам да променим.

ТЕОДОР

Но, па?

РАЈНА

Па даје вам се лепа прилика да ме обрадујете са четири теалете. Зар то не вреди да вам се честита?

ТЕОДОР

(Смејући се љубазно).

Ах, да!

ИДА

Гле, гле! А ви, драги поета, изгледа да чак и не примећујете нешто?

ПИСАЦ

Шта молим?

ИДА

Да вам ја још нисам пришла, и да вам нисам честитала. Зар је то за вас тако безначајно?

ПИСАЦ

Ах, не! Али, дозволите, моја узбуђеност овога тренутка ...а очекивао сам још увек... та ви сте били вазда тако пажљиви према мени. (Прилази јој и љуби руку).

ИДА

Да, али не и ви према мени. Нећу да вам честитам, љута сам на вас.

ПИСАЦ

Али зашто, забога?

ИДА

Зашто? Још питате? Ах! (Осталима). — Он још пита. Написати такав један комад, комад који ће стално бити на репертоару, а не унети у комад и за мене једну улогу, то је, дозволите, у најмању руку непажња.

ПИСАЦ

Али, драга госпођо, ваш фах...

ИДА

Није реч о фаху, реч је о роли. У вашем комаду требало је написати ролу и за мене, без обзира на фах. У вашем комаду ја нисам смела изостати.

ПИСАЦ

Али, верујте...

ИДА

Ништа нећу да верујем.

РЕДИТЕЉ

Уосталом, можда писац мисли да сте у његовом комаду ви већ одиграли своју ролу.

ИДА

Господине редитељу, ви имате право само на позорници, за време проба, да будете пакосни, што ви у осталом и јесте — али овде, у друштву не.

ПИСАЦ

(Иди).

Хоће ли вас одобробољити моја реч да ћу будући комад само вас ради написати?

ИДА

Господо, чули сте! Примам! Господо новинари, донесите о том белешку под насловом „Литерарна сензација.”

ПИСАЦ

(Љуби јој руку).

Дакле, откупио сам се?

ИДА

Али под условом да то буде сензација.

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

(Мири).

А ви, мала? Зар не претендујете и ви на какву ролу?

МИРА

Ох, ја! Има времена за мене. Ја још нисам ни ступила на позорницу.

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

А чим мислите ступити?

РАЈНА

Спрема се за Дездемону.

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

(Посматра Миру).

Мислите?

РАЈНА

А зар не? Ја Дездемону сматрам у основи за наивку. Она мора бити блага, мила, топла. — Њене очи казују само љубав, на њеним уснама лебди увек само осмех младости. Она не сме бити јаке воље, у ње мора бити израза извесне потчињености и поверљивости. Зар вам не изгледа да моја ученица има све те особине?

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Ах, да! И то у великој мери, да бих ја чисто пожелео да будем црнац.

РАЈНА

Варварине!

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Али, чекајте, нисте ме пустили да довршим. Желео бих бити црнац само закључно до трећег чина.

РЕДИТЕЉ

Биће пре да ви из те роле волите само ону фигуру животиње са двоје леђа, о којој Јаго јавља Брабанцију.

ИДА

Господине редитељу, ви имате право само на позорници, за време проба, да будете безобразни, што ви уосталом и јесте — али овде, у друштву — не.

РЕДИТЕЉ

Извините, ја сам заборавио да сте ви, наша наивка, овде. (Смех).

ИДА

У позоришту у коме ви играте љубавнике, ја се осећам и сувише млада за наивке.

ЉУБАВНИК

Не дирајте у мој фах! Ви знате врло добро да ја играм љубавнике, па што сте прешли преко мене?

РЕДИТЕЉ

Ех, чудна ми чуда! Толике су жене прешле преко вас, па може ваљда и госпођа Ида.

ИДА

(Скочи узбуђена).

Но, јесте ли чули, то већ прелази сваку меру. Ја вас молим, господо, заштитите ме од овога горопадника. Уосталом, кад је он тако далеко отишао, дозвољено је и мени. Послужићу се оружјем, којим иначе не би, али које је дозвољено у самоодбрани. Бићу индискретна. Кад сам била млада почетница, овај је господин (Показује на редитеља).

био лудо заљубљен у мене, али сам му ја увек окретала леђа. Ето, сад разумете откуд толико пакости према мени, код тога господина.

РЕДИТЕЉ

Али, Ида, забога, што причате о стварима које су се десиле пре тридесет и четрдесет година. Прошлост треба заборавити.

ИДА

Јух! Јух! (Од узбуђења падне на наслоњачу, нервозно се хлади, а околина је теши и умирује).

РАЈНА

(Хотећи да заглади ствар).

Али, госпођо и господо, ми чинимо велику неправду писцу, који је био љубазан да нам прочита свој комад. Дужни би били да сав разговор посветимо вечерас његовом комаду.

ПИСАЦ

Хвала вам, госпођо! И сам сам мислио да вратим разговор на свој комад, али нисам имао начина. Јер, ја сам примио само честитања, али нисам чуо ни речи критике. Ја ни сам не могу веровати у толико савршенство свога дела, да му се баш ништа не би могло приговорити..

КРИТИЧАР Н. Х.

Хвала вам што сте ми понудили реч. Ја сам, право да вам кажем, мислио сутра или прекосутра да се нађем с вама, да опширније разговарамо.

ПИСАЦ

А зашто? Ја ћу и замерке, као и честитке, радо примити овако јавно, пред свима. Та забога, ја знам да у критици, кад она долази с ваше стране, има толико исто пријатељства према мени, као и у честиткама.

КРИТИЧАР Н. Х.

Разуме се! Разуме се! Дакле, рећи ћу вам своје мишљење. Утисак вашег комада у целини је одличан. Све је природно; све истиче једно из другога, ништа намештено. Комад се слуша са једном напрегнутом пажњом и интересом. Дијалог је необично жив, једва по гдекад по мало меланхоличан у темпу, али увек ван театарности и изнад вулгарности. У дијалогу има неке ненамештене отмености. (Пауза). Што се саме теме тиче, мора се признати да је врло срећна; сукоб између снова и стварности; немоћ душе и фаталност идеализма! Све је то до душе третирано више пута у литератури, али је, у сваком случају, тражен нов начин за изражај. Па ипак, и поред свих ових лепих особина, ја бих имао једну тешку замерку да учиним.

ПИСАЦ

А та је?

КРИТИЧАР Н. Х.

Чини ми се да је комад и сувише ван живота.

ПИСАЦ

Како мислите?

КРИТИЧАР Н. Х.

Далеко од живота, далеко од стварности.

ПИСАЦ

Мислите?

КРИТИЧАР Н. Х.

Само благодарећи вашој необично вештој обради, вашем срећном и живом диалогу, вашој савршеној техници, ви нас заваравате и одводите у заблуду да смо у животу. Извуците слику из златнога оквира ваше рутине, па ћете видети како је то у ствари романтика, пуста романтика.

УРЕДНИК КОМЕДИЈЕ

Ви сте врло строги, господине колега. Живот није без романтике, као што изгледа.

КРИТИЧАР Н. Х.

(Скептично).

Можда!

УРЕДНИК КОМЕДИЈЕ

Разуме се, некад, док материјални односи нису били овако компликовани, та се романтика више опажала, више испољавала. Данас се она мање опажа, али то не значи, да је и нема у животу.

ЉУБАВНИК

Тачно, тачно! Слажем се с вама.

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Најзад, младост је романтика и негирати романтику значило би негирати младост. Зар не?

КРИТИЧАР Н. Х.

Нисмо се разумели. Не кажем ја да романтике нема у животу. Можда је има, шта знам ја. Али, кад њу бирате за свој сиже, обуците јој одело које јој пристоји, немојте је облачити у реалност. А начин на који је она у овоме комаду приказана, такав је, толико је реалан, да се види тежња пишчева да нас убеди у реалност и самога сижеа.

ПИСАЦ

А када вам, господо, потврдим, да је сиже овога комада одиста реалан.

КРИТИЧАР Н. Х.

Како реалан?

ПИСАЦ

Догађај, који сам узео за предмет своје драме, није ни у чему измишљен; он је онакав какав је у комаду, узет из живота.

КРИТИЧАР Н. Х.

Одиста?

ПИСАЦ

Дозволите ми да прећутим имена породице, али вам часном речју јамчим, да се све збило, и све се тако збило као што сам ја написао.

КРИТИЧАР Н. Х.

И свршетак?

ПИСАЦ

И почетак и свршетак!

КРИТИЧАР Н. Х.

То је одиста чудно.

ИДА

Али зашто је то вама тако чудно? Ево молим вас да вам ја испричам један романтичан догађај, који се мени десио, кад сам била нешто млађа.

РЕДИТЕЉ

Али, Ида, није овде реч о средњовековним романима, већ о данашњем животу.

ИДА

Безобразник!

КРИТИЧАР ЈУТРА

И ја верујем у романтику живота, али, поред свега тога, изненађује ме тврђење да се догађај, приказан у овој драми, одиста десио.

КРИТИЧАР Н. Х.

Кад господин писац то тврди на часну реч, ми смо дужни да у то верујемо; само, ја сида морам тај случај убројити у врло усамљене појаве. Зашто не? Може се и данас још наћи занесењака, који ће опасати мач, узјахати парипа и у-

стрелити се на ветрењачи! Само, настаје питање: да ли су тако изнимне појаве срећан сиже за драму, која својим обликом и обрадом претендује да буде из живота.

ПИСАЦ

Ви бисте били у праву, ако узмете то као изузетну појаву, али, ја мислим да у животу може бити тамних, необјашњивих, ретких појава, али не и изузетних појава. Све што живот да, то није више изузетно.

КРИТИЧАР Н. Х.

Ох, па ви ћете почети тврдити да ни појаве које потичу од шестог чула нису изузетне.

ПИСАЦ

Чим су то појаве које се јављају, које постоје, нису више изузетне.

КРИТИЧАР Н. Х.

Како хоћете, само ја не верујем у те чудновате и нејасне појаве живота.

ИВАНОВИЋ

(Њега је цео овај разговор и преширка јако интересовала, устаје нагло и са великим поуздањем).

А ја верујем!

СВИ

(Изненаде се).

КРИТИЧАР Н. Х.

Ви?

ИВАНОВИЋ

Да, ја верујем!

КРИТИЧАР Н. Х.

Разуме се, млади човече, вашој младости то и пристоји.

ИВАНОВИЋ

Не верујем ја с тога што то мојој младости пристаје, већ с тога, што вам своје веровање могу и доказати.

КРИТИЧАР Н. Х.

Доказати?

ИВАНОВИЋ

И то овог часа доказати, јер ја управо преживљујем један роман.

ИДА

(Редитељу).

Но, видите, и ја сам хтела говорити о једном свом роману.

РЕДИТЕЉ

Али ви сте свој роман одавна преживели, а господин говори о роману који преживљује сад, може бити и овога момента.

ИВАНОВИЋ

Да, и овога момента; од самог рођења па до данас, и од данас па кроз даљи живот, јер уверен сам, да ће крај тога романа бити и крај мога живота.

КРИТИЧАР Н. Х.

Ох, не, не... Ти романи не трају до краја живота. Сви смо их ми преживели...

ЉУБАВНИК

Један мој роман баш се прекјуче свршио. Она се удала.

ТЕОДОР

Моји се сви романи друкче свршавају; она ме обично изневери.

ИВАНОВИЋ

У роману, који ја преживљујем, не постоји она, јер не сме постојати.

КРИТИЧАР ЈУТРА

Зар може бити романа без он и она?

ЉУБАВНИК

Може, Робинзон Кресе.

РАЈНА

Та пустите господина нека нам каже. Ствар је врло интересантна.

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Хоћете ли нам казати свој роман?

ИВАНОВИЋ

Врло радо. Ја чак имам и потребу да га кажем пред оваквим једним скупом, не би ли можда ко међу вама умео да ми објасни оно што сам себи не умем да објасним.

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Чујмо, дакле!

РАЈНА

Ја сам тако радознала.

ИДА

И ја.

ИВАНОВИЋ

(Вадећи књигу из џепа).

Ово је, господо, роман француског писца Ан-ри Деги-а. Роман се зове „Ла Дулер“, а писан је пре двадесет и шест година. Молим вас, упамтите ту околност: роман је писан пре двадесет и шест година. Штампана је само прва свеска.

КРИТИЧАР ЈУТРА

(Пошто је Ивановић заћутао).

И то је све?

ИВАНОВИЋ

То све не би морало бити важно, али та факта имају праву важност тада, када вам кажем: да сам ја јунак овог романа (Покрети изненађења).

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Јунак тога романа?

КРИТИЧАР ЈУТРА

Али, шта ви то говорите, млади пријатељу?

ЉУБАВНИК

Јунак једног романа који је Француз писао?

КРИТИЧАР Н. Х.

И који је тај Француз писао пре двадесет и шест година. Тако рекосте?

ИВАНОВИЋ

Да, тако.

РАЈНА

Врло интересно!

ИДА

Одиста, одиста!

КРИТИЧАР Н. Х.

А колико вам је година?

ИВАНОВИЋ

Двадесет и четири. (Општи покрет).

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Али, млади човече, погледајте шта ви све тврдите. Роман је писао странац, који вас није ни познавао, и који је живео ко зна колико хиљада километара удаљен одавде.

ИВАНОВИЋ

Тако је!

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Тај писац написао је прву свеску свога романа пре двадесет и шест година, а вама је двадесет и четири?

ИВАНОВИЋ

Тако је!

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

И ви ипак тврдите да сте јунак тога романа?

РАЈНА

Али, оставимо господину да нам ствар разјасни.
Мене необично интересује цела та ствар.

ТЕОДОР

Морам признати да сам и ја већ нестрпљив.

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Дозволите, дакле, да поновим своје питање:
Ви убеђено тврдите да сте јунак тога романа?

ИВАНОВИЋ

Тврдим, поуздано, убеђено тврдим и то је оно што не разумем; тајна коју не могу да докучим. Игра случаја, можда, али која ме је сплела и која ће ми омести живот. Ако сте стрпљиви да ме слушате, ја ћу вас упознати са случајем.

РАЈНА

(Општи пристајак).

Па, разуме се да ћемо вас слушати.

ИВАНОВИЋ

Има томе скоро пет година, како ревносно учим француски језик. Већ после две године труда, успео сам да лако читам лепу литературу, те није чудо што сам у своју библиотечку радо прибирао француске писце. Једнога дана — пре три године — спазио сам у антикварском излогу ову књигу. Привукао ме је наслов, и ушао сам у радњу, али,

кад ми продавац рече да нема другу свеску, већ само ову, прву, одустао сам од намере да је купим. Па ипак сам сутрадан отишао и купио је. Вукло ме је нешто да купим ту књигу у уверењу, док прочитам прву књигу, да ћу набавити другу преко својих пријатеља, студената у Паризу.

ИДА

Све догде је обична ствар. Чујмо даље.

РАЈНА

Али, не прекидајте га, драга моја, будимо стрпљиви.

ИВАНОВИЋ

Почео сам да читам роман са обичним расположењем једнога пасионираног читаоца, али, што сам дубље улазио, што сам даље превртао листове, ја сам са све већим узбуђењем хитао крају. У овоме је роману, од почетка до краја, описан мој живот. И моја мајка и мој отац и средина у којој сам се родио и детињство и младалачке жеље и први сукоби са животом — све, и са толико појединости, да ово за мене и није више роман, већ моја аутобиографија. Мој један младићски грех према родитељима; моја прва љубав према једној девојци, моји трагични напори да се истакнем изнад живота, да нађем себи места у животу, сусрет са човеком, који ће ме с тога пута скренути; моји тренуци неодлучности, моји часови колебања, — све, све је то изложено у овоме роману и

то до таквих детаља, као да је писац ишао за
мном, кроз живот, и бележио сваки мој покрет.

(Општи утисак).

РАЈНА

Интересантно!

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Одиста, чудновато!

КРИТИЧАР ЈУТРА

А да нема у целој тој ствари и мало аутосу-
гестије?

ИВАНОВИЋ

Господо, уверавам вас, да сам и физички и
душевно потпуно нормалан. Нисам анемичан, здра-
вих сам живаца, сређен у расуђивању и увек при-
бран. Најзад, верујте ми, да сам и сам згранут
пред тим фактом. Покушавао сам мирније, спо-
којније, поново да прочитам ову књигу... читао
сам је десет и петнаест и двадесет пута. Ви ми
нећете, господо, веровати, али вас, на часну реч,
уверавам, да сам у овој књизи срео мој начин
мишљења, мој начин изражавања, моје изразе, мо-
је покрете... ја... ја... ја... од почетка до краја ја.
Ево ту сам, и имам масу пријатеља који ми жи-
вот прате и познају, а ево је ту и књига — о
свему се дакле, са мало труда, можете уверити.

КРИТИЧАР Н. Х.

Признајем, мало чудно, мало необична исто-
рија.

ПИСАЦ

Али признајте онда и то, да у животу има појава које нам се причињавају романтичне а у ствари бивају.

КРИТИЧАР Н. Х.

Но, на основу овога случаја то не бих морао признати. Ово је тако изузетан случај да сам, могу рећи, у тешкој недоумици шта да кажем и шта да мислим.

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Слушајте. Ова ствар може да буде од једног ширег интереса. Није могуће проћи крај ње као крај једне обичне анегдоте.

РАЈНА

Верујте ми, господо, ја сам чисто нервирана догађајем.

ИВАНОВИЋ

Ја вам још нисам казао цео догађај.

КРИТИЧАР ЈУТРА

А шта би још могло бити?

РАЈНА

Па реците нам ако има још чега. Ја сам тако нестрпљива?

ИВАНОВИЋ

Стекао сам дакле уверење, да је писац предосећао мој живот онакав какав ће се он десити. Како, ја то не умем да објасним. Тек, стоји фа-

кат, да је он предосећао мој живот, цео мој живот, а ја сам имао у руци само књигу прву, у којој су описани догађаји до тренутка када сам пре три године први пут прочитао ову књигу. Значи, у књизи другој је наставак мога живота или бар крај догађајима које ја имам да преживим!... Можете мислити са колико сам се грозничавости бацрио на тражење те друге књиге. Писао сам на све стране и све чинио да дођем до те друге књиге свога живота, да сазнам догађаје које ћу преживети.

РАЈНА

(Са напрегнутом пажњом).

Па?

ИВАНОВИЋ

Најзад, после дуге преписке, добијем од једног француског издавача обавештење, да књига друга овог романа и не постоји, да није ни штампана, и да није чак ни написана. Писац, Анри Деги, умро је још пре толико година, а другу књигу свога романа није написао.

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

(После извесне паузе).

Штета!

РАЈНА

Ах, то нисам очекивала.

ИДА

Било би одиста много занимљивије...

КРИТИЧАР ЈУТРА

А није ли можда другу књигу писац оставио у рукопису?

ИВАНОВИЋ

На ту сам мисао и сам дошао, јер ме је поми-
сао да она садржи мој будући живот страшно
мучила. Ја нисам имао мира, ја нисам имао сна.
Напустио сам сваки посао, сваку намеру и сав сам
се предао мисли, да тамо негде, ко зна у којој
библиотеци или архиви — лежи прахом покриве-
на та друга књига у којој је мој даљи живот.
Судбина ми је доделила чудан случај да мој жи-
вот буде унапред предвиђен и написан. Ја имам
у рукама само онај део, који сам проживео, док
прави интерес лежи у оном наставку, у ономе што
ћу тек проживети.

КРИТИЧАР ЈУТРА

Јесте ли покушавали да сазнате што о њој?

ИВАНОВИЋ

Све, све, и најзад, пре две године, отпутовао
сам у Француску, јер нисам могао више имати
мира. Најпре у Париз, где сам на све стране рас-
питивао о писцу и где сам сазнао, да има најближу
породицу у Греноблу. Отишао сам тамо и нашао
ту породицу, која је наследила пишчеве папире.
Ах, то су били тешки напори да савладам упор-
ство породице која је те папире сматрала као ре-
ликвију, које се не сме профани човек дотаћи

Најзад, кад сам успео и ту тешкоћу да савладам, ја сам се са бесомучном страшћу зарио у те папире. Ја нисам јео, ја нисам спавао, ја сам са надчовечанским стрпљењем и неодољивом радозналешћу читао лист по лист, ред по ред и слово по слово једнога тешкога, нечиткога и избледелога рукописа.

РАЈНА

(Нервозно, нестрпљиво).

Најзад?

ИВАНОВИЋ

Најзад, после недељу дана неуморног претраживања, једнога се дана у мојим рукама нађе скица, у пола разрађена скица, друге књиге романа „Ла Дулер”. (Општи утисак и покрет).

ПИСАЦ

Дакле, ипак?

ЉУБАВНИК

То значи наћи свој живот.

ИДА

Па шта је у другој књизи?

КРИТИЧАР ЈУТРА

Рећи ће нам већ господин.

РАЈНА

Ја сва горим од нестрпељивости.

КРИТИЧАР Н. Х.

Настаје само питање: ако је луди случај хтео да се прва књига поклапа у свему са вашим животом значи ли то да и оно што предвиђа књига друга мора бити ваш живот?

РЕДИТЕЉ

Оставимо то да после расправимо. Да чујемо најпре наставак ове интересантне историје.

РАЈНА

Да, наставак, наставак. Говорите, забога!

ИВАНОВИЋ

(Вадећи рукопис из џепа).

Рукопис књиге друге ево га у мојим рукама, ја се од ових листова не одвајам.

РАЈНА

А шта пише на тим листовима?

ИВАНОВИЋ

Уверавам вас, да бих био много срећнији да нисам нашао овај рукопис. Сад тек увиђам да у том лежи и драж живота, што човек има пред собом незнане путеве, неодређене стазе. Ићи ка знаноме, знати сутрашњицу, знати будућност, знати шта те чека, верујте тежак је, несношљив терет.

СВИ

Па ипак свако то жели.

РАЈНА

Ох, још како бих волела кад бих знала своју будућност.

ИВАНОВИЋ

Не тражите да је сазнате, тај терет не би могли поднети.

КРИТИЧАР Н. Х.

Дозволите ми, да ипак поновим своје питање: шта је то што вам јамчи да та скица, тај нацрт пишчев, тај рукопис што га држите у руци, садржи ваш будући живот?

ИВАНОВИЋ

Јамчи ми књига прва овога романа, јер оно што је у њој написано, није више случајно. То је дословце мој живот. Не знам, не разумем, али је морала постојати нека тајна, нека необјашњива веза између писца који је умирао и мене који сам се рађао: он је морао или предосећати или догледати мој живот. Не знам, не уем да објасним, али верујем, убеђен сам, да је ово што је написано у овој књизи другој мој даљи живот, живот који ми предстоји.

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Па хоћете ли нам бар казати што о садржају те друге књиге?

РАЈНА

Хоћете ли нам поверити?

КРИТИЧАР ЈУТРА

Да је написан, тај би роман и иначе био намењен јавности; значи, дакле, да његова садржина не претставља никакву тајну.

ИВАНОВИЋ

Оно што ми књига друга намењује, оно што ми предстоји у животу, ужасно је... најрадије би прећутао крај романа.

ПИСАЦ

Међутим, нас баш тај крај интересује!

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

И кад сте већ све остало рекли?

РАЈНА

И нервирали нас. Та реците, забога!

ИВАНОВИЋ

Роман се свршава — злочином.

ВИШЕ ЊИХ

Злочином?

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

А злочинац?

ИВАНОВИЋ

А злочинац ћу бити ја! (Јак утисак).

ПИСАЦ

(После дуже паузе).

Тако је тамо написано?

ИВАНОВИЋ

Да, тако је у књизи мога живота написано.

РАЈНА

Ви злочинац, ви? Ви ћете убити?

ЉУБАВНИК

А кога?

ИВАНОВИЋ

Ону коју будем волео. (Шокрет и објашњења).

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

(После дуже паузе).

И то је сад ваша фикс идеја?

ИВАНОВИЋ

Замислите моје доба, моју младост, моју жеђ за радостима живота. Хтео бих да волим, умео бих да волим, у души ми је будан осећај љубави, али не смем, не смем се ни приближити предмету моје љубави, не смем се ни зарадовати осмеху женином, ни њеном топлом погледу, ни њеној слаткој речи — јер унапред знам, да ће она, којој приђем, бити жртва мога злочина. Могу ли, смем ли рећи жени реч љубави кад унапред знам да је та моја реч смртна пресуда створењу које волим?

РАЈНА

Одиста ужасно! (Мукла тишина, дубок утисак).

ПИСАЦ

(Отргне се утисцима, прилази му са саучешћем).

Бисте ли нам прочитали то место у рукопису?

УРЕДНИК КОМЕДИЕ

Одиста, да чујемо. Можда ви ствар рђаво тумачите?

ИВАНОВИЋ

То место гласи: (Преврне задње листове и чита). „Он ће је волети, волеће је снажном, плаховитом, неодољивом љубављу; волеће је љубављу коју свака искра сумње разбуктава у пожаре, волеће је љубављу која ум мути а сагорева и тело и душу. Он је такав, он не уме друкче волети. А када се увери да таква љубав не може наћи одзива у њеној души, да таку љубав она нема снаге да схвати, да га таквом љубављу она не уме волети: он ће је убити.” (Тежак утисак. И сам Ивановић, слоњен тежином своје судбине и уморан боном исповешћу коју је учинио, седа кло-нуло у наслоњачу и предаје се дубокој апатији. Сви прибијени у гомиле шапћу међу собом и на изразима њиног лица осећа се једно опште саучешће према младом човеку).

ПИСАЦ

(После дуже паузе, издваја се из гомиле и прилази Ивановићу).

Ја верујем да вам намењени фатум тешко притиска душу, па ипак, зар немате снаге да се ухватите у коштац са судбином?

ИВАНОВИЋ

(Не диже главу и не одговара).

РАЈНА

(Маше руком писцу да га се окане, да га остави на миру, а да би спасла ситуацију, звони).

СОБАРИЦА

(Улази).

РАЈНА

(Собарици).

Је ли све спремно?

СОБАРИЦА

Јесте, госпођо!

РАЈНА

Изволите, господо, да испијемо чашу шампањца у част нашег драгог писца. (Мири). Мира, понудите господу!

МИРА

Изволите!

РАЈНА

(Пошто сви, тихо разговарајући, оду у другу собу, на вратима исте Мири, која је пропуштала госте).

Идите тамо и замените ме, сад ћу ја.

II

РАЈНА, ИВАНОВИЋ

РАЈНА

(Враћа се Ивановићу који је и даље остао у наслоњачи обхрван својим болом).

Зар ви нећете са нама?

ИВАНОВИЋ

Опростите, осећам се врло уморан.

РАЈНА

Верујем вам. Ви патите, младићу?

ИВАНОВИЋ

Умете ли бар да разумете моје патње?

РАЈНА

Разумем их и, верујте, узимам удела. Ох, кад бих могла, ја бих вам тако радо помогла.

ИВАНОВИЋ

Хвала вам, али мени нема помоћи.

РАЈНА

А зар не би могли покушати да се ослободите робовања тој фаталној књизи? Зар је не би могли спалити, поцепати, уништити и вратити се у доба када нисте знали ни да постоји таква књига и живети животом са неодређеним путевима, као што живе други, као што живимо сви?

ИВАНОВИЋ

А зар би то помогло да избегнем судбину?

РАЈНА

То је одиста ужасно! (Пауза). Па шта мислите чинити?

ИВАНОВИЋ

Бежати! Чим према једној жени осетим макар најмању наклоност, бежаћу... бежаћу као што грешник бежи од распећа.

РАЈНА

Дођите тад увек к мени, код мене ћете сresti искрено саучешће.

ИВАНОВИЋ

К вама... Ово је први и последњи пут што се срегамо.

РАЈНА

Последњи? Зашто?

ИВАНОВИЋ

Зар можете питати зашто, после свега што сте чули?

РАЈНА

(Изненађена).

То би значило...?

ИВАНОВИЋ

То би значило оно што је овде написано. (Показује књигу). Гледао сам вас толико пута на позорници, уживао сам у вашој игри, и у вашим успесима, и пожеleo сам да вас упознам, да вам се приближим. Кад сам чуо да ће мој пријатељ читати своју нову драму код вас, ја сам га замолио да ме поведе. Познао сам вас али, од првог сусрета наших погледа, ја сам осетио да то није била уметница којој сам ја желео да се приближим већ жена, која ме је привлачила себи. Препео сам се пред том мишљу... и ето... знате, чули сте моју исповест, а познајете садржину књиге друге мога живота.

РАЈНА

Па та ваша исповест, млади пријатељу, личи потпуно на изјаву љубави.

ИВАНОВИЋ

Ох, зар ја и смем да помишљам на изјаву љубави. Ја, осуђени Тантал, који смем да сагледам, али не и да оквасим сагореле усне.

РАЈНА

Како да вам помогнем? Од првог тренутка ваше исповести ви сте стекли сву моју наклоност и искрено саучешће, од првог тренутка ја се носим мишљу како да вам помогнем.

ИВАНОВИЋ

Жалите ме, то је све што можете за мене учинити.

РАЈНА

(После краћег размишљања).

Јесте ли покушали да се одате страсно каквом послу, каквом раду, у који би уложили све своје напоре, а који би вас одвео далеко од ваше судбине и далеко можда од сваке љубави?

ИВАНОВИЋ

Ви заборављате, да је у мени још непреживљена младост, да су у мени још неотрајале наде, незасићене жеље.

РАЈНА

Па како да вам се помогне? Ја бих тако радо учинила све.

ИВАНОВИЋ

Све што се може учинити то је: оставити ме мојој судбини.

РАЈНА

Не би било лепо, не би било чак ни хумано. Ономе који пати ваља пружити руку. (Пауза размиш-

љања). Потражите утехе у лажи, не тражите је у истини и то ће можда бити једини начин да победите своју судбину.

ИВАНОВИЋ

(Не разумевајући је).

У лажи?

РАЈНА

Да, пријатељу, лаж пре утеши него истина.

ИВАНОВИЋ

Ја вас не разумем.

РАЈНА

Прочитајте ми још једном оно место којим се завршава књига друга. (Седа крај њега).

ИВАНОВИЋ

(Вади рукопис и налази то место. Чита).

„Он ће је волети, волеће је снажном, плаховитом, неодрљивом љубављу; волеће је безумно, волеће је љубављу коју свака искре сумње разбуктава у пажаре; волеће је љубављу која ум мути а сагорева и тело и душу...”

РАЈНА

(Стави шаку на лист са којег чита).

Станите! Немојте дакле никад таквом љубављу волети.

ИВАНОВИЋ

(Гледа је зачуђено).

РАЈНА

(Понављајући).

Немојте никад таквом љубављу волети!

ИВАНОВИЋ

Ал' чујте ово: (Чита). „Он је такав, он не уме друкче волети!”

РАЈНА

Па ипак, морате се измирити са тим да лаж даје више дражи животу него истина. Ми, који смо на позорници, лакше то схватамо, ви који сте у животу не умете увек да се измирите са тим фактом.

ИВАНОВИЋ

Лаж у љубави?

РАЈНА

Да, у љубави.

ИВАНОВИЋ

Па где је онда љубав?

РАЈНА

Љубав о којој ви мислите — ето је ту, у књигама, она друга је у животу.

ИВАНОВИЋ

Лаж?

РАЈНА

Не лаж у најгрубљем смислу те речи, али лаж која даје илузију љубави, лаж на којој су за-

сноване толике среће, на којој почивају бракови, породице, друштва... она неизбежна, она неминовна лаж.

ИВАНОВИЋ

И ви... ви?

РАЈНА

И зар ја браним лаж, хтели сте рећи?

ИВАНОВИЋ

Да, да, да, то сам хтео рећи. Зар ви одиста не умете истински да волите?

РАЈНА

Умела сам.

ИВАНОВИЋ

И?

РАЈНА

Разочарала сам се.

ИВАНОВИЋ

И отад проповедате лаж?

РАЈНА

И отад љубав не сматрам као осећај који мора оставити дубоке бразде у животу. Сматрам је као позоришни комад; први, други, трећи, четврти и највише пети чин и завеса се спушта. Зар не? Ви познајете господина Теодора?

ИВАНОВИЋ

Вашега пријатеља?

РАЈНА

Да, господина који ме снабдева тоалетама и задовољава сав мој луксуз и све моје прохтеве. Он је, видите, мој љубавник.

ИВАНОВИЋ

Госпођо... ви га ваљда не волите?

РАЈНА

Разуме се да нисам заљубљена у њега, али — ја га лажем да га волим и он је срећнији да га лажем но да му кажем истину. Био би чак несрећан кад би му казала истину. Зашто да му одузем то задовољство које му лаж доноси, кад он мени чини сва остала задовољства.

ИВАНОВИЋ

И ви сте му верни?

РАЈНА

Хоћете ли да будем искрена?

ИВАНОВИЋ

Ја вас молим.

РАЈНА

Нисам му верна.

ИВАНОВИЋ

Значи, постоји неко други кога волите?

РАЈНА

Хм! Рецимо! Али, сматрате ли да је и та љубав права, она о којој ви сањате, кад тај кога волим и који мене воли, има иста права која и

господин Теодор, када му не могу сва да припаднем, кад је свестан да су усне на које он треба да спусти свој страсни пољубац влажне од туђег пољупца. Је ли то љубав, је ли то та права љубав?

ИВАНОВИЋ

(Одлучно).

Не!

РАЈНА

Па ипак, видите, таква какву вам казујем, постоји, и они који је уживају такву каква је, срећни су! (Пауза). Ето, то је једина љубав коју и вама живот нуди, ако сте ради избећи судбину.

ИВАНОВИЋ

Лаж?

РАЈНА

Не лаж, али не и истину. Оно што што живот нуди.

ИВАНОВИЋ

(Бунећи се).

И ви мислите...?

РАЈНА

Ја не мислим ништа, ја вам само пријатељски саветујем: помирите се са животом.

ИВАНОВИЋ

Што значи примити лаж за истину?!

РАЈНА

Тачно. Што значи примити лаж за истину. То је једини начин који ће вас ослободити тешких окова којима вас је спутала ваша судбина.

ИВАНОВИЋ

„Он не уме друкче волети” — пише у књи-зи мога живота.

РАЈНА

Да, пише то, али пише и још нешто. На ва-ма је да бирате: хоћете ли у злочин или у жи-вот? (Из друге собе чује се музика и жагор). — Чујете ли.... видите ли како је живот леп? Ено тамо... уз му-зику, весело се куцају чашама шампањца и гос-подин Теодор и онај други. Свако од њих ве-рује да само њега волим искрено. Шта ћете, та-кав је живот.

ИВАНОВИЋ

(Скочи узбуђен).

Лаж; одвратна лаж!

РАЈНА

Живот!

ИВАНОВИЋ

(Обори главу и дубоко се замисли. У њему се води тешка борба. Из друге собе, по завршетку музике, чује се аплауз и кли-цање. Чује се Идин глас, она пева једну строфу неке винске песме, па затим аплауз и клицање).

РАЈНА

(За све то време измакла се даље и посматра Ивановића. По-сле песме и клицања прилази му и ставља му руку на раме).

Чујете ли звуке музике?

ИВАНОВИЋ

(Дигне главу и посматра је).

Кад би ме живот знао бар утешити?

РАЈНА

Младост је најлепша утеха. А ви сте млади,
па не бежите од живота.

ИВАНОВИЋ

(Прилазећи јој неодлучно).

Рекосте мало час, код вас ћу наћи искрено
саучешће?

РАЈНА

Рекла сам.

ИВАНОВИЋ

И утехе.

РАЈНА

И утехе.

ИВАНОВИЋ

(Подигнуте главе одважно).

Па утешите ме својом љубављу!

РАЈНА

Онакву какву могу дати, онакву какву жи-
вот нуди! (Он јој полети у наручја и притисне страшно пољу-
бац. У другој соби понова музика). Тако, тако, мали!
Хајдемо! Хајдемо сад у живот! (Обгрљена одводи га у
собу где су сви).

ЗАВЕСА

ДРУГИ ЧИН

Рајнин будоар. На камину телефон, пред камином отоман застрт белом кожом и претрпан разнобојним јастучићима. Иза камин-на будоарски писаћи сто. На противној страни сточић, канапе и две столице. Све кокетно и раскошно.

I

РАЈНА, ИВАНОВИЋ, МИРА

РАЈНА

(Ивановићу).

Вратите још једанпут оданде: „Шта би сте желели ви, Дездемоно?”

ИВАНОВИЋ

(Седи за сточићем, пред њим је отворена књига из које суфлира).

„Што би сте желели ви, Дездемоно?”

МИРА

(Театрално).

Шта би сте желели ви, Дездемоно?

ИВАНОВИЋ

(Тихо, нечујно суфлира даље).

МИРА

(Идући за суфлером, театрално).

Нек бура судбе и смелост ми јавна

Раструбе свету да заволах црнца...

РАЈНА

(Дигне руку и заустави је).

Рекла сам вам: Дездемона дотле понизна, постиђена пред већем, пред Дуждем, престрављена пред оцем, говорила је само о дужности према оцу и мужу. Од ове реченице ступа она смелије, добија храбрости да говори о љубави и пред већем и пред оцем. За то треба одважности и, то треба да осетимо код вас. Морате променити тон, јаче, снажније... више смелости у самом тону... (Ивановићу) Дајте последње речи Дуждеве.

ИВАНОВИЋ

(Суфлира).

Шта би сте желели ви, Дездемоно?

МИРА

(Идући за суфлером).

Нек бура судбе и смелост ми јавна

Раструбе свету да заволах црнца,

Да будем с њим. Моје се срце силом

Том позиву мог мужа предало,

Отелов лик ја видех у духу му,

И част и храброј улози

Посветила сам удес свој и душу....

РАЈНА

Приђите један корак код ових речи!

МИРА

Па, ако, господо драга (Приђе корак). Оста-
нем ту

Ко бубица мира а он у рат оде,
Ѕиће ми отето све због чега волим,
И с његовог ћу драгог осуства
Трпети тешко међувреме. О,
Допустите да и ја идем с њим!

РАЈНА

Више жара, више чежње, више очаја у те по-
следње речи.

МИРА

О,
Допустите да и ја идем с њим.

РАЈНА

Подвучите ми реч „допустите”, али да не ослаби
оно „и ја”. Хоћу да подвучете то „и ја” да се
чује!

МИРА

О,
Допустите да и ја идем с њим.

РАЈНА

Добро! Сад већ доста добро. Још два три
детаља па можемо прећи на целу улогу. Одморите
се мало, па ћемо прећи још једанпут прву појаву
другог чина.

МИРА

(Приђе и узима од Ивановића књигу).

Да прочитам ту појаву?

РАЈНА

Можете. Задовољна сам данас са вама, мала.

МИРА

(Љуби јој руку).

Ох, како сам срећна.

ИВАНОВИЋ

Одиста, мала необично напредује, благодарети
вашем стрпљењу и вашим сјајним методама.

РАЈНА

(Седајући крај њега).

И вашем стрпљењу! Већ месец дана суфлирате
из дана у дан.

ИВАНОВИЋ

Ох, верујте, то ми чини задовољство. Знате
ли да сам пола дела научио на памет.

МИРА

(Ивановићу).

Верујете ли и ви да ћу бити добра Дезде-
мона?

ИВАНОВИЋ

Верујем, јер имам поуздања у вашу учитељицу,
али — немојте се ослањати на моје мишљење.
Ја се тако мало разумем у позоришној уметности.

РАЈНА

За публику је најкомпетентније мишљење оних који се најмање разумеју у позоришној уметности.

ИВАНОВИЋ

Дакле, доста о Дездемони! (Ивановићу). Да посветимо и вама мало пажње, заслужили сте то.

МИРА

Ја бих да читам гласно. Могу ли прећи у другу собу?

РАЈНА

Ох, да, дете моје! И боље је да на глас читате.

МИРА

(Одлази).

II

РАЈНА, ИВАНОВИЋ

РАЈНА

(Милујући га по коси).

Знате ли шта сам одлучила?

ИВАНОВИЋ

Не знам!

РАЈНА

Нећу те више ословљавати са „ви”. То ми је тако хладно, то се каже само некоме ко је туђ, ко је далек.

ИВАНОВИЋ

А јесам ли вам ја близак?

РАЈНА

Па извесно.

ИВАНОВИЋ

Не бојите се моје близине?

РАЈНА

Како ви мислите близак? Но, но, но, не уображавајте. Близак као и господин Теодор, ништа ближи.

ИВАНОВИЋ

Љубоморан сам на тога старца.

РАЈНА

Само то не. То нећу да чујем. Тако се нисмо сагласили. Ви имате само свој део симпатије, само онолико колико вам припада.

ИВАНОВИЋ

И ништа више?

РАЈНА

Зар нисте задовољни?

ИВАНОВИЋ

Не!

РАЈНА

Него? Шта би хтели?

ИВАНОВИЋ

Рајна, ја осећам с дана на дан како моја љубав према вама расте; с дана на дан све више ме потчињавате себи и ја...

РАЈНА

(Скочи).

Шта? Хоћете ваљда да кажете: Рајна, ја вас волим и ја ћу вас убити! Ах, то не! Оног тренутка када ми такве изјаве поновите, напустићу вас. То вам озбиљно кажем, напустићу вас.

ИВАНОВИЋ

Зар вам не смем рећи ни да вас волим?

РАЈНА

Смете, то вам не кратим. Реците ми. То и ја вама кажем, и не кажем вам само да би вас заваравала већ вас одиста и волим. Само, разуме се, волим вас оном обичном љубављу, назовите је, ако хоћете, позоришном љубављу; љубављу која не везује душе. Толико сам вам обећала и — само толико.

ИВАНОВИЋ

Али тада, не изазивајте ми бар љубомору. Та љубомора потхрањује у мени љубав; она је распаљује, разбуктава је.

РАЈНА

Али, драги мој, не мислите ваљда да ћу штети напустити своје добре пријатеље вас ради. Пре би се могло десити да вас избегавам њих ради. Не можете ви тражити од мене да раскидам везе које су ми тако потребне. Уосталом... (Прилази, узима му главу и наслони себи на груди) мали мој, то су тренутци, само тренутци, који се јављају код вас. За ово ме-

сец дана како ме посећујете, ви сте се већ врло лепо свикли у овој средини. Још мало стрпљења.. још само мало, па ћете се измирити.

ИВАНОВИЋ

Зашто ми не кажете „ти“ кад сте тако одлучили?

РАЈНА

Ах, не, одустајем од одлуке, јер ме то, као што рекосте, приближава вама, а ви ћете то злоупотребити.

ИВАНОВИЋ

А одустајете ли и од оне друге одлуке?

РАЈНА

Које?

ИВАНОВИЋ

Да ћете ме напустити ако вам још једанпут проговорим о истинској љубави?

РАЈНА

(Седајући крај њега).

Уосталом, знате шта, младићу? Не браним вам, можете ме ако хоћете волети и истинском љубављу. Зашто не, једној жени то може чак и годити. Зар не? Волите ме, ако вам то чини задовољство, само не тражите да и ја вас волим таквом љубављу.

ИВАНОВИЋ

(Хватајући је грчевито за руку).

Зашто, зашто?

РАЈНА

Јер: прво, ја не умем волети том љубављу. Некада можда, али данас не више. И друго, ви немате права да од мене захтевате такву љубав. Нити сам вам је обећала, нити би могла пристати да стално држим главу под мачем ваше судбине... оне што вам је у књизи записана.

ИВАНОВИЋ

(Резигниран, изломљен).

...Одиста... одиста!...

РАЈНА

(Милујући га).

Останимо као досад. Довољно вам је имати задовољство, што ће вам и љубав. (Телефон). Управа. Биће да сутра нема пробе. Слутила сам. (На телефону). Ало... да... ја сам лично... Ах, тако, то сте ви? Готове су, но, хвала Богу! И оне у великом формату? Тако? Врло добро, врло добро, послаћу одмах! (Оставља слушалицу, враћа се Ивановићу). Хоћете ли да вас нечим пријатним изненадим?

ИВАНОВИЋ

О!?

РАЈНА

Хајте, похитајте лично до фотографа, дворског, и донесите моје слике. Фотографисала сам се у Федри — у тој сте ме роли први пут и видели. Први егземплар даћу вама.

ИВАНОВИЋ

(Скочи са седишта усхићен и љуби јој руке).

О, како сам вам благодаран и за најмањи знак пажње. Разуме се да ћу ја слике донети. Не дам да то други чини. До виђења. (Љуби јој руку и одлази).

III

РАЈНА, СОБАРИЦА

РАЈНА

(Звони. Собарици кад уђе).

Сем г. Теодора и наших редовних, за свакога другог нисам код куће. Шта је то?

СОБАРИЦА

(Носи букет кризантема).

Донето је.

РАЈНА

Ко је послао?

СОБАРИЦА

(Гледа на карту).

Нема имена, али има нешто написано.

РАЈНА

Дајте! Све једно ко био. То је ипак неко ко зна да ја волим кризантеме. (Узме букет. Чита карту). „На грудима у којима је љубав свела нек увене и ово цвеће”. (Говори). Поета, неки гимназијски поета! Свеједно, ја волим кризантеме. Ставите их тамо у вазу, на камину. Метните и ову карту, да не учинимо неправду поети. (Даје).

СОБАРИЦА

(Пошто је оставила букет, полази те на вратима).

Ево вам ипак гостију, госпођо.

РАЈНА

Ко?

СОБАРИЦА

Господин редитељ и онај господин што је читао.

РАЈНА

(Пријатно изненађена).

Нека уђу, нека уђу!

СОБАРИЦА

(Пропусти их на оде).

IV

РАЈНА, РЕДИТЕЉ, ПИСАЦ

РАЈНА

(Идући им у сусрет).

Ах, то је тако лепо од вас.

ПИСАЦ

(Љуби јој руку).

Морали смо вас узнемирити.

РЕДИТЕЉ

(Носи собом суфлерску књигу).

Дошли смо на поротни суд.

РАЈНА

Изволите, седите, господо (Пошто су сели нуди им цигарете, те и сама припаљује). Дакле неко суђење? И желите да ја будем судија?

ПИСАЦ

Да!

РАЈНА

А ко је тужилац?

ПИСАЦ

Ја!

РАЈНА

(Редитељу).

А ви сте злочинац?

РЕДИТЕЉ

Као и увек. Да немам ту квалификацију не бих могао бити редитељ.

РАЈНА

(Писцу).

Дакле, говорите, оптужује.

ПИСАЦ

(Показујући на редитеља).

Замислите, ваш монолог из другог чина хоће немилосрдно да скрати!

РАЈНА

Шта кажете?

РЕДИТЕЉ

Чекајте, не пресуђујте док ме не саслушате. Предугачак је, замара, верујте да замара. Глумац, хтео не хтео, пада. Зар нисте то и сами осетили на пробама?

РАЈНА

(Писцу).

То је истина. После тога монолога ја једва издржим до краја чина.

РЕДИТЕЉ

И, верујте, кад би се скратио, то би само убрзало радњу, што би несумњиво допринело успеху. Али, видите, сви су писци такви, сви су себични. Пре ће пристати да му извадите зуб но да му избришете једну реч.

РАЈНА

Шта бришете?

РЕДИТЕЉ

Свега седамдесет и две речи. (Отвори књигу). Ево, од овога: „То је био последњи мој сан...” па догде „Осећала сам се у овом тренутку јача, поноснија сама пред собом!”

РАЈНА

(Узима дело и разгледа).

Не губи се смисао и не испушта се веза. (Писцу). Хоћете ли мени да жртвујете ове седамдесет и две речи?

ПИСАЦ

Вама? Па вама припада цело дело.

РАЈНА

Цело дело мање седамдесет и две речи. Пристајете ли?

ПИСАЦ

О, зар би вам то смео одрећи?

РАЈНА

Хвала вам! Дакле помирили смо завађене.

РЕДИТЕЉ

Врло добро. Рајна, дајте ми вашу улогу да извршим скраћивање.

РАЈНА

Ето је ту, на столу.

РЕДИТЕЉ

(Узима дело и ролу, одлази сточићу за писање, седа и ради по делу писаљком, не учествујући даље у разговору).

РАЈНА

(Писцу).

И само сте зато дошли к мени?

ПИСАЦ

Ах, не, ја бих вас и иначе данас посетио. Хтео сам да вас питам: шта мислите о тоалети у другом чину? Далеко сам од тога да утичем на вас или да не верујем у ваш укус, али се мени чини да би у другоме чину требало постићи извесну хармонију између тоалете и улоге.

РАЈНА

Разуме се. Зар сумњате да ја о томе нисам мислила? Песимизму који преовлађује у другом чину мора одговарати и тоалета. Она не сме бити светла и ведро, на њој не сме бити богатих украса и она мора бити што једноставнија....

ПИСАЦ

(Усхићен).

Тако је, тако је! О, како ви мислите на сваку ситницу. Мора вам се човек дивити.

РАЈНА

Реците ми, поета, хоћете ли се после овога комада дуго одмарати пре но седнете да пишете нов? Интересује ме то.

ПИСАЦ

Па... одмараћу се бар толико док не сазре у мени оно што мислим писати.

РАЈНА

А већ сте одлучили о чему ћете писати? Избрали сте сиже?

ПИСАЦ

Та... још не... још је рано. — Док бар не прегрмим ову премијеру и чујем суд о њој. Засад сам још сувише окупиран тиме, али ипак ме занимају две ствари, од којих је једна врло интересантна. Занима ме јако случај оног младића, оног младог Ивано-вића.

РАЈНА

Ах? Налазите да је тај случај интересантан?

ПИСАЦ

Како да не! У њему има драме, снажне, емотивне драме.

РАЈНА

Интересује ме како би ви ту драму развили?

ПИСАЦ

О томе још нисам дубље размишљао. За сад стојимо само пред овако постављеним проблемом: млад, бујан човек, жељан живота, жедан љубави — не сме волети јер му је судбина наменила злочин.

РАЈНА

Видите, и мене је тај проблем занимао и размишљала сам о њему и тражила решење. Мени се чини да сам га и нашла.

ПИСАЦ

Одиста? Како бих био срећан да вас назовем својим сарадником.

РАЈНА

Ја мислим да би једини начин био уверити тога младића, да љубави, онакве љубави какве му његова књига намењује, нема у животу. Другим речима, разочарати га и не дозволити му да се у њему јави права, истинска и дубока љубав, која би га одвела у злочин; уверити га да је љубав лаж, навика, концепција, атракција, пролазно уживање и уопште појава којој је циљ задовољство.

ПИСАЦ

А како би се то постигло?

РАЈНА

Рецимо, он заволи жену која и сама не цени љубав као истински осећај. Она му симпатише или

рецимо воли га као и друге и не крије пред њим истину да сем њега воли и другог. То га разочарава...

ПИСАЦ

А ако се деси обратно?

РАЈНА

Како?

ПИСАЦ

Да се човек разочара мора проживети извесно искуство. Морала би између те жене и младог човека постојати истинска љубав да би дошло до разочарења. Ако она њега отворено сервира лажном љубављу, нема шта да га разочара.

РАЈНА

(Размишљајући).

То је истина.

ПИСАЦ

Све што се може десити то је, да се јави код њега љубомора. А љубомора би била врло несрећан елеменат код човека коме је судбина унапред одредила злочин. Љубомора и иначе најчешће одводи у злочин, а у овоме случају поготову.

РАЈНА

Одиста, одиста!

ПИСАЦ

Ја бих, видите, кад бих разрађивао ту тему, отклонио елементе љубоморе, ја бих избегавао да

њега дражим љубомором. Жена, којој би се он приближио, морала би му се одазвати па, било да га лаже или у истини, морала би га уверити да само њега воли и не би смела неверством изазвати злочин.

РАЈНА

И оставити га вечито неразочарана?

ПИСАЦ

Вечито... нема вечитости... Истинска љубав кад вечито траје, засити... Можда би та засићеност изазвала његово разочарање.

РАЈНА

(Дубоко замишљена).

Одиста, одиста! (Пауза). Мислите, дакле, макар га и лагала, она га мора уверити да само њему припада?

ПИСАЦ

Да, да би се избегла љубомора као мотив.

РАЈНА

Тако је! Имате право!

РЕДИТЕЉ

(Завршио је, склапа књигу).

Готово! (Устаје). А сутра молим само тачно на пробу.

РАЈНА

(Писцу).

Бићете и ви?

ПИСАЦ

(Устао је).

Разуме се. Сутрашња ме проба нарочито интересује.

РЕДИТЕЉ

(Рајни).

Само, без оних облигатних десет минута закашњења. (Писцу). Чудновата је то појава да наше глумице на рандевуе стижу увек десет минута раније, а на пробе десет минута касније.

РАЈНА

'Ајд, 'ајд, нека вас само чује Ида.

РЕДИТЕЉ

Ах, Ида! Она је стекла право да закашњава и на пробе и на рандевуе!

V

ТЕОДОР, ПРЕЂАШЊИ

ТЕОДОР

(Носећи једну већу и једну мању лепо увијену кутију).

Добар дан, добар дан, мила моја. Ах, како пријатно друштво?

ПИСАЦ

Које вас одмах и напушта.

ТЕОДОР

Али... зашто?

РАЈНА

Одиста, што не останете мало?

РЕДИТЕЉ

Посао је посао!

ПИСАЦ

Ја ћу бити слободан други пут. (Љуби Рајни руку).

РАЈНА

Кад год желите, изволите молим! Хвала вам на жртви коју сте ми учинили.

РЕДИТЕЉ

До виђења сутра! (Одлази).

VI

РАЈНА, ТЕОДОР, МИРА

РАЈНА

(Враћајући се Теодору).

Нисте ме ни пољубили? (Нуди му руку).

ТЕОДОР

(Пољуби је).

А зар сам то требао пред сведоцима?

РАЈНА

(Узимајући му кутије).

Моја чоколада?

ТЕОДОР

Ваша омиљена чоколада. Ова мала кутијица је за вашу ученицу. Ви се не љутите?

РАЈНА

Та не! Зашто не би и њу обрадовали. То и мени чини задовољство. (На вратима). Мира! Мира!

ТЕОДОР

Ја сам то и желео да вама учиним задовољство.

МИРА

(Улази из собе са књигом у руци).

РАЈНА

(Предајући јој малу кутијицу).

Ово је за вас донео господин Теодор.

МИРА

Ох! Благодарим! Не знам чиме сам заслужила такву пажњу?

ТЕОДОР

Тиме што сте одана ученица Рајнина и што својим успехом чините задовољство Рајни. А све што њој чини задовољство ја врло радо награђујем пажњом.

РАЈНА

Како је добар! Пољубите ме још једанпут, Теодоре!

ТЕОДОР

(Љубећи је).

Мила моја, а ви се, изгледа, и не сећате ради чега сам ја дошао?

РАЈНА

Зар не као обично?

ТЕОДОР

Ах, не! Ево нећу ни сести. Мој ауто чека доле да пођемо у салон Мадам Ксеније, да бирамо тоалете за премијеру.

РАЈНА

(Обрадује се).

Ах, како сте ви пажљиви, како је то лепо од вас. (Звони). То ми чини тим већу радост што сте се сами сетили. (Собарици која је ушла). Мој мантил, шешир. (Собарица оде). Мира, би ли и ви пошли са нама? (Теодору). Могла би ми бити од помоћи, женско око ипак боље види. Уосталом, при бирању тоалете ја се увек поводом за првим утиском. (Собарица јој је донела мантил и помаже јој да се обуче). Знате шта, Мира; ако будем у двоумици, ако се будем колебала, позваћу вас телефоном. (Теодору). Можемо ли јој у том случају послати ауто?

ТЕОДОР

Разуме се.

РАЈНА

Послаћемо вам и ауто ако вас позовем. До виђења, мала. (Одлази).

ТЕОДОР

До виђења! (Одлази за њом).

VII

МИРА, затим ИВАНОВИЋ

МИРА

(Испрати их до врата, затим се враћа, узама књигу и читајући гестикулира).

Ој тешки дане — Зашто плачеш, је ли?
Јесам ли ових суза повод ја?
Да ли сумњаш можда, да је отац мој
Оруђе, што те опозивају —
Не грди мене — кад га губиш ти,
Па и ја сам га већ изгубила.

ИВАНОВИЋ

(Носи фотографије увијене у папир).

Ви сте сами?

МИРА

Да! Госпођа Рајна је отишла да бира тоалете
за премијере.

ИВАНОВИЋ

Сама?

МИРА

Са господином Теодором.

ИВАНОВИЋ

(Баца слике на сто).

Разуме се, са господином Теодором.

МИРА

О, да сте је видели како је била срећна,
како је била задовољна. Тоалете њу јако веселе.

ИВАНОВИЋ

(Седајући).

Да. Толико је весела да је кадра за тоалете и љубав да продаје.

МИРА

О, како сте груби!

ИВАНОВИЋ

А зар је она мање груба?

МИРА

Ја не видим.

ИВАНОВИЋ

Верујем да не видите... али ипак једно видите, видите ваљда да ја ту жену волим.

МИРА

Да, ал' не можете рећи да и она према вама није расположена.

ИВАНОВИЋ

Расположена, расположена... Зар је то доста, зар је то све... ја њу волим једном љубављу коју не задовољавају само осмех, слатке речи, фотографија. Таква љубав иште све, све, све... разуме-те ли све, сву душу, све биће...

МИРА

Али ви заборављате једно?

ИВАНОВИЋ

Не заборављам ништа.

МИРА

Књигу другу вашег живота.

ИВАНОВИЋ

(Клоне с резигнацијом. После извесне паузе, за време које га је Мира са саучешћем посматрала, он се на један мах прене и очајно крикне).

Па зар ја не смем воleti; зар никад не смем воleti?

МИРА

(После извесног размишљања).

Ја сам до душе била најмлађа и најглупља у друштву оних учених људи пред којима сте пре месец дана казивали своју исповест, па ипак, ја сам друкче но сви они разумела оно што пише у књизи другој вашег живота.

ИВАНОВИЋ

Друкче?

МИРА

Ја мислим да ваш положај није тако очајан. На против, вама је судбина дала у руке оружје које немају други. Вама је судбина дала могућности да нађете праву, истинску љубав.

ИВАНОВИЋ

Мислите?

МИРА

Мој покојни отац, то је био један врло прост сиромашак, причао ми је да у селу, одакле је он, сељаци знају да нађу где у земљи има воде. Узму,

каже, једну дужу гранчицу жалосне врбе те је носају изнад површине земље. Где та гранчица заигра и повије се ка земљи, ту, веле, има воде, јер је жалосна врба увек жедна па се повија чим осети у близини воду. И тада ту копају и одиста нађу изворе. Ето, тако и ви; ваша судбина, исписана у тој другој књизи, то је гранчица жалосне врбе у вашој руци; где се она повије, знајте да ту има љубави и копајте и тражите изворе.

ИВАНОВИЋ

И мислите да ћу их наћи?

МИРА

Зашто не? Има ваљда још оних који верују и оних који сањају.

ИВАНОВИЋ

А злочин који ми је судбина доделила?

МИРА

Нађите душу која би вас могла волети чак и по цену злочина. Тај злочин је управо она гранчица у вашој руци.

ИВАНОВИЋ

Љубав по цену злочина?

МИРА

Да, љубав по цену злочина!

ИВАНОВИЋ

Мислите ли да сте ви једна од тих која би била кадра и по ту цену волети?

МИРА

Бојала сам се да ћете ме тако разумети, и покајала сам се што сам вам онако мало час говорила. Ја бих одиста била кадра волети чак и по цену злочина, али, ја немам права на такву љубав. Само душа чиста као кристал може такву љубав да вам понуди. Ја, ја сам са детињством изгубила заједно и чистоту душе.

ИВАНОВИЋ

Зар ви, тако млади?

МИРА

Шта ћете, мене је невоља васпитала... Ја сам дете без родитеља, дете са улице; дете које је сувише рано познало живот, а живот ме је научио да је угодност преча од осећања и да је задовољство прече од идеала. Нужда и новац убили су у мени и последње остатке осећања. Ја можда нисам неваљалица, коју би требало презирати, али ја немам душе, ни снаге за једну чисту љубав. (Заплаче се). Немојте ме презирати.

ИВАНОВИЋ

(Тешећи је).

Али, забога...

МИРА

Била сам искрена да би вам само одагнала сумњу да говорим о себи! (Дигне главу). Иначе, верујте, кад би ја била кадра волети, мој идеал би био смрт од руке онога кога волим. Али од

његове руке. Не револвера, то је парче олова које прекида живот; не од отрова, то је напитака који прекида живот, него од његове руке, од загрљаја те руке. Та ми се смрт допала учећи Дездемону која, и у моменту кад већ зна да је осуђена на смрт, казује Отелу: „Греси су ми што тебе волим!” А он је дави, сопственим рукама је дави, на њезином врату остаје траг његових прстију, прстен којим је венчава са смрћу. Он је дави, стеже је око врата, страшно, безумно... Зар то не личи на загрљај у коме се издише?

ИВАНОВИЋ

(Узбуђен утиском њенога казивања).

Ћутите, ћутите, брбљивице? Ко вас је то научио да злочин уносите до поезије. Је л' вам то ко рекао да преда мном тако говорите?

МИРА

(Тргне се).

Опростите. Хтела сам да вас забављам, да брбљам само да нам прође време.

ИВАНОВИЋ

Ћутите, не говорите ми такве ствари.

МИРА

Опростите!

ИВАНОВИЋ

Боље причајте ми што о себи.

МИРА

Ах, то је обична, једноставна прича свих сиротних и напуштених девојака. Што ће вам то?

VIII

ИДА, СОБАРИЦА, ПРЕЂАШЊИ

СОБАРИЦА

(Улази напред).

Изволите! Уверите се да није овде. (Удаљи се пошто пропусти Иду).

ИДА

Добар дан желим. Нисам веровала собарици да Рајна није код куће. Хтела сам се лично уверити.

МИРА

Отишла је до мадам Ксеније, али вратиће се ускоро.

ИДА

(Пружајући руку Ивановићу).

Млади човече, добар дан желим. Знате ли да на вас мислим и ноћ и дан. (Седајући). Уосталом, у вашем друштву је такође пријатно. Причекаћу са вама Рајну, — ако што не сметам.

ИВАНОВИЋ

О, ни мало!

ИДА

А замислите, молим вас. Ви се, је л' те, сећате да је овде пред свима, још пре месец дана, онај тип... онај драмски тип, дао свечану реч да ће написати за мене комад? Е, замислите, срела сам га прекјуче и питам га, и знате шта ми каже? Вели: прибирам материјал. Као да је због мене по-

требно прибирати материјал. (Телефон звони). Телефон!

МИРА

(На телефону).

Ало... да... ах! Ви сте? Да, да... Мира... да дођем? Ево ме одмах! (Чује се споља ауто труба). Аутомобил? Да, стигао је, сад баш чујем. Ево ме одмах! (Остави слушалицу и облачећи се). Ви ћете извинити. Госпођа Рајна би желела да јој помогне. Не може да се реши за тоалету. До виђења. (Оде).

IX

ИДА, ИВАНОВИЋ

ИДА

Отишла је са Теодором?

ИВАНОВИЋ

(Суво).

Да!

ИДА

(Пауза).

Као што вам рекох, млади пријатељу, мислим на вас и дан и ноћ. Не можете веровати колико ме ваш случај занима.

ИВАНОВИЋ

(Расејано).

Да... верујем.

ИДА

Јер, ја сам у ствари врло романтична. Нека вас не вара моја спољашност, ја сам у души врло романтична.

ИВАНОВИЋ

Верујем вам...

ИДА

И целог сам живота чезнула за тим да проживим какав роман, али никад... никад. Све се у животу тако обично свршава.

ИВАНОВИЋ

(Са досадом).

Да!

ИДА

(Оде до сточића за писање, отвара једну по једну ланицу).

Немојте молим вас мислити да из какве радозналости претурам фијоке. Ох, мене се никад не тичу туђе тајне, али, Рајна, увек има добре чоколаде. Да је овде и сама би ме понудила. Ах, ево их! Извади парче и враћа се на своје место грицкајући). Ето, на пример, ја сам у животу имала... чекајте... (Броји на прсте). Један, два, три... седам... тако је седам, највише осам љубави.

ИВАНОВИЋ

Само толико?

ИДА

Мислим озбиљних, истинских љубави. И видите, све су се оне свршиле обично, ни мало романтично.

Просто, оставим ја њега или остави он мене. Један ме је од тих, у којег сам била истински заљубљена, затекао баш у врло незгодном положају са једним својим пријатељем. И мислите да је извршио самоубиство? — Није! Он је просто плунуо на мене и отишао. А плунути на једну даму, дозволићете није ни мало романтично. Зар не?

ИВАНОВИЋ

Одиста није.

ИДА

То је тако обично. А ја бих волела да доживим нешто необично, нешто романтично. Волела бих, на пример да се та ваша књига друга објави, да се штампа, и да цео свет зна да ћете ви убити ону коју волите. И онда, ја да будем та коју волите и да се о мени пише; да ми новине донесу слику, а испод слике да напишу; „Она ће бити убијена"! Па онда, кад одем увече у позориште, у гардеробу на шминкање, да се искупе око мене све колегинице, све хористкиње, све балеткиње, суфлери, сценаристи, електричари, техничко особље и сви; сви да ме сажаљевају, а ја да им одговорим: „Шта ћете, само је љубав кадра да презире смрт!" Ето, то бих волела, то би било тако романтично! Али, истину да вам кажем, не бих волела онај крај, не бих волела да одиста будем и убијена. Ах, таман посла, за љубав романтике да изгубим живот. И зашто? Зато да ми се ваљда тамо на гробљу на камену напише: — „Овде почива жртва романтике!"

Хвала лепо, волим ја живети! Та, забога, ја се у ствари још нисам ни наживела, сад тек мислим почети. (Грицка чоколаду). А ви? Како ви са Рајном? О, та жена заслужује да је волите? Зар не?

ИВАНОВИЋ

Да!

ИДА

Има нечега код ње... главно је само не бити љубоморан.

ИВАНОВИЋ

То и она жели.

ИДА

Па да! Не можете ви од једне лепе жене захтевати да буде монополски артикл. Уосталом, ја мислим да на господина Теодора не морате бити љубоморни.

ИВАНОВИЋ

А онај други?

ИДА

Који други?

ИВАНОВИЋ

Зар одиста, сем господина Теодора, она нема ни једног другог пријатеља?

ИДА

Има, не може се рећи да нема, али то је моментално, то је онако...

ИВАНОВИЋ

(Уздихти).

Ко је тај?

ИДА

Тај други!

ИВАНОВИЋ

Да!

ИДА

Па зар ви не знате?

ИВАНОВИЋ

Не!

ИДА

А нисте ништа ни приметили?

ИВАНОВИЋ

Не!

ИДА

Чудновато, како су сви заљубљени људи по мало слепи.

ИВАНОВИЋ

Ко је тај?

ИДА

Значи да то Рајна крије од вас. Е, онда не би било лепо да вам кажем.

ИВАНОВИЋ

Али то, вероватно, цео свет зна?

ИДА

Ах, дабоме!

ИВАНОВИЋ

Е, па што ми не би казали... (Са горком иронијом).
Та ја сам се и онако измирио са тим.

ИДА

Не вређа вас, је л' те?

ИВАНОВИЋ

(Уздржавајући се).

Ах, не... шта би ме то имало вређати. Такав је живот, тако мора бити.

ИДА

Па разуме се. Ви сте паметан човек, то ми се допада од вас. У толико пре, што је то моментана ствар. Знате, његова ранија љубазница удала се пре месец дана, па се он вратио Рајни. Он је био некада њен врло одани љубавник и од тога доба неколико пута јој се враћао и напуштао. Верујте, и сад је то привремено, док не нађе другу. Стрпите се само док он нађе другу...

ИВАНОВИЋ

(Смеје се јетко).

Да, да, да, треба се стрпети...

ИДА

Привремено, верујте! Јер он је такав, па ви знате како су размажени ти први љубавници у позориштима.

ИВАНОВИЋ

(Тргне се).

Дакле, он!

ИДА

Па да, он!

ИВАНОВИЋ

(Болно уздахне и ућути).

ИДА

(После извесне паузе).

Па што сте се наједанпут сневеселили?

ИВАНОВИЋ

(Ћути и не диже главу).

ИДА

Ето, зато ја не волим те озбиљне љубави, све се узима трагично. Знате, шта бих ја вама саветовала?

ИВАНОВИЋ

(Ивановић не диже главу).

ИДА

Не вреди ни говорити, вас не интересује ништа више! (Устаје). Уосталом, ја бих и иначе ишла. Знам, Рајну нећу моћи дочекати. О, знам ја шта значи то бирати тоалете, па још кад их други плаћа. Будите љубазни, па реците Рајни да сам долазила. Збогом! (Одлази).

ИВАНОВИЋ

Збогом!

Х

ИВАНОВИЋ, ЉУБАВНИК

ИВАНОВИЋ

(Пошто је Ида отишла, диже се и нервозно шета. Спази букет у вазни на камину, прилази и спази карту у букету. Вади је и чита гласно).

„На грудима у којима је љубав свела, нек увене и ово цвеће!” Хм! (Оставља карту где је и била, окренув се вратима спази на њима љубавника чија га појава такне).

ЉУБАВНИК

(На вратима).

Госпођа Рајна није код куће?

ИВАНОВИЋ

(Зловољно).

Не!

ЉУБАВНИК

Тада, извините... оставићу можда карту. (Вади из бележнице и ставља је на сто).

ИВАНОВИЋ

(Мрко га погледа за време горње радње).

Госпођа је, ипак, молила да је сачекате.

ЉУБАВНИК

Да је сачекам?

ИВАНОВИЋ

Да, и ја је чекам.

ЉУБАВНИК

Изненађује ме њена порука; она ми се данас ни у ком случају није могла надати! Уосталом, могу је баш и сачекати. (Седа и вади цигарету).

ИВАНОВИЋ

(После извесне паузе размишљања, прилази).

А док је чекамо, хоћете ли ми дозволити...
ја бих имао с вама један озбиљан разговор.

ЉУБАВНИК

(Палећи цигарету).

Данас баш нисам расположен за врло озбиљ-
не разговоре. Имао сам извесан сукоб са управни-
ком, па сам с тога и свратио овде да се разгалим.
Али, ако вам је прешно...

ИВАНОВИЋ

Да, мени је прешно.

ЉУБАВНИК

Молим! Стојим на расположењу.

ИВАНОВИЋ

(Прибира се).

Ви сте, господине, љубавник госпође Рајне?

ЉУБАВНИК

Хм! Чудноват почетак! Ако би тако и било,
то би била ствар чисто њена и моја, која се вас
не тиче.

ИВАНОВИЋ

Не, то је и моја ствар, она се и мене тиче.

ЉУБАВНИК

Вас? Не разумем.

ИВАНОВИЋ

Ја волим ту жену.

ЉУБАВНИК

То је опет ваша ствар, у коју ја немам права да се мешам.

ИВАНОВИЋ

(Јачим нагласком).

Ја волим ту жену, и не дозвољавам да је други воли.

ЉУБАВНИК

Тако! Врло интересно! А воли ли и она вас?

ИВАНОВИЋ

Рекао сам вам: ја волим њу, и то ми даје довољно права да је браним од ваше љубави.

ЉУБАВНИК

Да је браните?

ИВАНОВИЋ

Да, од ваше себичне, од ваше профане љубави.

ЉУБАВНИК

Слушајте, млади пријатељу. Ја на позорници, ако је тако у роли написано, могу дозволити неке да тим тоном говори са мношћом, али у животу не. Шта хоћете ви управо?

ИВАНОВИЋ

Рекао сам вам већ: ја ту жену волим; волим је једном дубоком, искреном, истинском љубави. Ви је никад таким љубављу нисте и не бисте умели

волети, а најмање сад, кад сте јој се вратили, пошто сте изгубили пријатељицу, да би је напустили кад опет нову пријатељицу нађете. Ваша је љубав само профано задовољство. Та жена не заслужује такво унижење какво јој ваша љубав нуди. Она, која се у уметности уме толико да узнесе, позвана је и у животу да се узнесе, а узнеће је само љубав, која је далеко од тога да се скрнави профаним задовољством. Таквом љубављу ви не знате волети, па уклоните се и дајте места ономе који ће јој моћи понудити љубав, коју та жена заслужује.

ЉУБАВНИК

А то сте ви?

ИВАНОВИЋ

А то сам ја!

ЉУБАВНИК

Слушајте, господине, цео тај ваш монолог пристао би лепо уз трећи чин какве модерне комедије. Он би необично лепо звонио са позорнице и, ко зна, можда би изазвао и аплауз. Али ја, кад нисам међу кулисама, престајем бити глумца. Тада сам обичан човек, и живим животом обичног човека, и не одричем се задовољстава који ми тај живот нуди.

ИВАНОВИЋ

И онда зар, кад та ваша задовољства руше туђу срећу?

ЉУБАВНИК

По чему сам ја дужан да водим рачуна о туђој срећи?

ИВАНОВИЋ

Ни онда, зар, кад вам ја отворено кажем, да ваше задовољство руши моју срећу и кад вам отворено кажем, да ја ту срећу хоћу по сваку цену себи да обезбедим?

ЉУБАВНИК

Ја не знам који би и какви би то разлози били, због којих бих ја морао водити рачуна о туђој срећи?

ИВАНОВИЋ

Ако не други, а оно разлози оне узвишене племенитости, које би ви, уметници, требали да budete инкарнација, али на коју ви, комедијаша, цинички плујете.

ЉУБАВНИК

(Устаје нагло, увређен и узбуђен).

Господине, доста!

ИВАНОВИЋ

(Плане такође и унесе му се у лице).

Да, доста речи, доста речи! Ја се и ви можемо само без речи објаснити!

ЉУБАВНИК

(Одгурне га од себе).

Ви сте полудели!

ИВАНОВИЋ

(Плане још већим гневом, налети на противника и шчепа га за гушу).

Па браните се од мога лудила! (Настаје међу-обно хрвање и борба).

ЉУБАВНИК

(Рвући се).

Ви сте полудели!

ИВАНОВИЋ

Ниткове! (У једном снажном замаху баца га на земљу и стане му ногом на груди).

ЉУБАВНИК

Шта хоћете, шта хоћете ви од мене?

ИВАНОВИЋ

Хоћу да те убијем!

ЉУБАВНИК

Оставите ме, оканите ме се! Ако је вама судбина наменила да будите злочинац, нисам ваљда ја тај, који треба да будем ваша жртва!

ИВАНОВИЋ

(При помену судбине тргне се на један мах, преплашивши се сам себе, и пушта противника).

ЉУБАВНИК

(Чим је устао, прискочи телефону и шчепа слушалицу).

ИВАНОВИЋ

(Потрчи за њим и снажно му левом руком извије руку у којој је слушалица, а десном вади револвер из џепа).

Шта ћеш, кукавице? Да зовеш у помоћ, је ли? Остави то на своје место! (Напери револвер).

ЉУБАВНИК

(Остави слушалицу).

ИВАНОВИЋ

И чуј: одреци се и...

ЉУБАВНИК

Одричем је се, уверавам вас да је се одричем. Не би ни хтео ни желео волети жену која се ставила под заштиту једнога злочинца.

ИВАНОВИЋ

(Прати га држећи увек револвер).

ЉУБАВНИК

(Прибира се, узима шешир и одлази).

IX

ИВАНОВИЋ

(Пошто је онај отишао ставља револвер у џеп, прибира се, размишља те одлази телефону; узима телефонску књигу, прелистава и кад нађе број узима слушалицу).

Молим, 14-75... Да 14-75. (Чека мало). Хало... је ли то салон Мадам Ксеније?... Да! Хоћете ли бити љубазни да ми кажете: је ли тамо још госпођа Рајна Маретић-Долска?... да, госпођа Долска?... (Чека). Отишла је мало час? (Остави слушалицу и звони).

XII

ИВАНОВИЋ, СОБАРИЦА

(Собарици која је дошла).

Мислите ли, да ће госпођа скоро доћи?

СОБАРИЦА

Свакако, господине.

ИВАНОВИЋ

Мало час сам читао Отела и пробао сам себе могу ли бити глумац. Викао сам на сав глас, мислио сам да ћете дотрчати кад чујете ларму. Зар ме нисте чули?

СОБАРИЦА

Не, нисам, господине. Забавила сам се доле, у мојој соби. Али, зар је господин био сам, па мало час је дошао....

ИВАНОВИЋ

Да, да, ја сам га звао да ми покаже ролу. Он ме је поучавао... Дакле, мислите, госпођа ће скоро доћи?

СОБАРИЦА

Нема сумње.

ИВАНОВИЋ

Добро, онда ћу је сачекати!

СОБАРИЦА

(Одлази).

XIII

ИВАНОВИЋ

(Узима са стола Мирину књигу Отела, седе на отоман и чита).

РАЈНА

(После извесне паузе).

А, ту сте још? Види се ко је истрајан. А фотографије?

ИВАНОВИЋ

(Љуби јој руку).

Донео сам их.

РАЈНА

Ја сам била мало до Мадам Ксеније, избрала тоалете. Мира није дошла?

ИВАНОВИЋ

Зар она није с вама?

РАЈНА

Отишла је само до куће да узме мантил. Била је врло лако обучена. Доћи ће, јер имамо пробу. Вечерас ћемо први пут прећи целу ролу. Хоћете да суфлирате? (Све то говорећи, она се свлачи).

ИВАНОВИЋ

Ви знате, да ми то чини нарочито задовољство.

РАЈНА

Дајте ми тај пакет са фотографијама. (Узима га седа и отвара пакет). Одите, седите овде, да их заједно разгледамо, да изаберете своју. (Показује једну). Како вам се допада?

ИВАНОВИЋ

Све су ми једнаке.

РАЈНА

Не, нећу да вам дам ову с профила. Боље ову; кад је ставите на свој сто, да вас гледа право у очи.

ИВАНОВИЋ

А смете ли?

РАЈНА

Шта?

ИВАНОВИЋ

Да ме гледате право у очи?

РАЈНА

Зашто не?

ИВАНОВИЋ

Па, погледајте ме!

РАЈНА

Ево! (Гледа га право у очи).

ИВАНОВИЋ

(Гледа је дуже).

Рајна, ја вас волим!

РАЈНА

Па знам то већ!

ИВАНОВИЋ

А ви? Не обарајте поглед, гледајте ме право у очи и реците, одговорите.

РАЈНА

(Гледа га дуже).

Волим вас!

ИВАНОВИЋ

(Усхићен).

Оном љубављу, оном правом... оном истинском, оном што из душе истиче... (Страсно је притисне на груди).

РАЈНА

Да, том, том љубављу.

ИВАНОВИЋ

Љубављу, која ће нас одвести далеко од обичнога, од дневнога, од профаног, и...

РАЈНА

Да, том, том љубављу.

ИВАНОВИЋ

(Посумња и тргне се на један мах. Престрављено).

Рајна, Рајна, говорите ли ви то одиста? Тако вам Бога, не играјте се том игром; говорите ли то одиста?

РАЈНА

(Узима му главу и наслони себи на груди).

Па шта би хтели још ви, ви, маторо дериште?

ИВАНОВИЋ

Јер, ако ми истину казујете, онда значи одричете се свега... смем ли тако да тумачим? Одричете се, је л' те?

РАЈНА

Мислите, господина Теодора? То вас не мора бринути.

ИВАНОВИЋ

Одричете ли га се?

РАЈНА

Па... ако баш хоћете...

ИВАНОВИЋ

И оног другог?

РАЈНА

Ето, ето, кажем ја, да вама не треба повлађивати.

ИВАНОВИЋ

(Одлучно).

Одричете ли га се?

РАЈНА

(Узима га за руке и повуче себи).

Одричем се, одричем се свега; одричем се и позорнице и света. Склонићемо се на какво усамљено острво, где неће бити живе душе; од снова ћемо саградити темеље, од среће ћемо саградити кров наше куће и хранићемо се — бананама и љубављу!... Ха, ха, ха, ха!... Мало дериште моје! Одричем се, но, ево, одричем се! Онога другога чак лакше се одричем но господина Теодора; верујте, много лакше.

ИВАНОВИЋ

(Плахо јој прискочи и загрли је).

Дај ми усне које су ми казале ту слатку реч, дај ми их. (Дуг пољубац).

РАЈНА

Доста, доста, доста! (Истргне се и устане). Но, ето, јеси ли задовољан, мали? Хоћу одсад само више спокојства и више поверења. (Звони). Могли би један чај, не? (Собарици која је ушла). Спремите

чај! (Собарица оде). Дај ми ту фотографију, што сам је за тебе изабрала. (Узима је и одлази столу за писање). Шта да напишем?

ИВАНОВИЋ

Само данашњи датум, само то. Све друге речи ми немој писати.

РАЈНА

(Пише).

XIV

МИРА, ПРЕЂАШЊИ

МИРА

(Долази с поља).

Извините, задржала сам се дуже но што сам мислила! (Свлачи се). Не љутите се?

РАЈНА

Ах, не, почећемо одмах, јер овом приликом морамо целу ролу прећи. Још само данас, драго дете, имам времена за вас. Од сутра се морам сва посветити мојој премијери. Где је књига?

ИВАНОВИЋ

Ја сам је мало час имао. (Иде до дивана). Ево је.

РАЈНА

Можемо дакле почети?

МИРА

О, да, по мени...

РАЈНА

Лепо, узмите дакле места. (Ивановићу). Нађите сцену у сенату. Овде је сенат. Рецимо ја сам дужд. (Седне у столицу). Ви ћете отуд, доћи, отуд! Последње су речи Отелове? (Ивановићу). Дајте их!

ИВАНОВИЋ

(Чита гласно из књиге).

Она ме заволе

Због погибли кроз које прођох, а ја
Заволех њу.

РАЈНА

(Ивановићу).

Станите! (Мири). Код тих речи Дездемона са
Јагом и пратиоцима улази, скромно, оборена по-
гледа. Тако. Дајте ми сад последње речи Бра-
банције.

ИВАНОВИЋ

(Тихо суфлира).

РАЈНА

(Идући за њим, тоном Брабанција).

Видиш ли,

У целом овом часном друштву, коме
Послушност највише дугујеш?

МИРА

(Идући за суфлером).

Мој племенити, оче, овде ја

Опажам дужност подељену; вама

За живот сам и васпитање дужна,

А живот ме и васпитање учи,

Да вас поштујем; ви сте дужности
Господар; а ја овде ваша кћи.
Но овде је мој муж, па исту дужност
Што мајка моја спрам вас показа
Претпостављајући оцу своме вас,
Толико тражим да смем признати
Да припадам црнци, моме мужу.

ЗАВЕСА

већ раније се полако спушта тако да последње речи изумиру
иза спуштене завесе.

ТРЕЋИ ЧИН

Непосредни наставак другог чина, исти будоар, иста сцена, с том разликом што су сад све светиљке упаљене, а на застртом сто-чићу стоји у нареду посуђе од чаја који је испијен. За столом и даље седи Ивановић са књигом, као и при крају другог чина, само је сад скинуо капут. Рајна стоји пред отоманом по коме, заваљена у јастуке, лежи Мира.

I

РАЈНА, МИРА, ИВАНОВИЋ

МИРА

(Идући за Ивановићем који нечујно суфлира).

А ипак те се бојим, страшан си

Кад ти се очи тако преврћу,
Ја не знам што би бојала се ја,
Јер не знам греха, не осећам страх.

РАЈНА

Сети се својих греха.

МИРА

Грех ми је

Што тебе волим.

РАЈНА

Е, па зато мреш!

МИРА

Неприродна је смрт што убија
Због љубави! Авај! Што гризеш тако,
Ту доњу усну! Крвава нека страст,
Тресе ти бићем целим. То је предзнак
Али ја се надам, ја се надам још
Да то не прети мени.

РАЈНА

Ћути, мир!

МИРА

О, хоћу, али, шта сам скривила?

РАЈНА

Мој рубац што сам тако волео,
И дао га теби, дала си Касију!

МИРА

Живота ми и душе! Нисам ја!
Пошаљи по њега, па га питај.

РАЈНА

Душо,
Пази се криве клевете, пази се,
Ти си на својој самртној постељи.

МИРА

Добро, али ваљда не да умрем још?

РАЈНА

Сад одмах. Признај слободно свој грех.
Ма сваку реч порекла заклетвом,
То неће угушити ми мисао ми чврсту,
Са којом јесам: Мораш умрети!

МИРА

Тад, нек се Бог на мене смилује.

РАЈНА

Ах, то мало јаче! Свака реч мора да вам
грца у грлу; свака реч мора бити јецање, суза.
Ви сте говорили у тону резигнације, а то је вапај,
то је младост која цвили за животом. Још је-
данпут.

МИРА

Тад, нек се Бог на мене смилује.

РАЈНА

Ја кажем: амин!

МИРА

Па и ти се смилуј. Никад те ја
У веку своме нисам увредила,
Не љубљах никад Касија друкчије,
Већ ко што небо јамчи да смем;
Никад му нисам дала залог...

РАЈНА

Бога ми, мој рубац видех му у руци,
Кривоклетнице, срце ми камениш,
И гониш ме да морам убиством звати

Што смерам, а што сам жртвом мислио.
Рубац сам видео.

МИРА

Он га је онда нашао,
Ја му га нисам дала. Зови, па
Нек' истину призна.

РАЈНА

Признао је већ.

МИРА

А шта?

РАЈНА

Не тако, не тако! Није то оно женско „А
шта” речено из радозналости. То „А шта” Дез-
демона каже са једним поуздањем, јер зна да Ка-
сијо није имао шта рећи. Овако од прилике: „А
шта?” Дед'те! (Тоном). „Признао је већ”.

МИРА

А шта?

РАЈНА

Да те је употребио.

МИРА

Незаконито?

РАЈНА

Да!

МИРА

Он не може
То рећи.

РАЈНА

Не може. Запушена су му
уста. Јаго се верни побринуо.

МИРА

Мој страх погађа, шта, је л' мртав већ?

РАЈНА

(Обичним тоном).

Више саучешћа и стрепње... још једанпут.

МИРА

Мој страх погађа, шта, је л' мртав већ?

РАЈНА

Да му је свака влас по живот била
Све би их прођдрла освета моје глад.

МИРА

О, он је издан — ја сам пропала.

РАЈНА

(И сама све више улази у ролу).

Блуднице, зар га жалиш преда мнош!

МИРА

О, отерај ме, али ме не уби!

РАЈНА

Пазите! Од ових речи Дездемона већ догле-
да смрт; она вапије, она нариче. Дајте!

МИРА

О, отерај ме, али ме не уби!

РАЈНА

(У екстази).

До врага, блуднице!

МИРА

Дај ми ову ноћ

Да живим, сутра ме уби!

РАЈНА

Ако се

Још отимаш.

ИВАНОВИЋ

(Напустио је суфлирање и дигне се те са извесном узбуђеном језом и страхом посматра ову сцену).

МИРА

Ал' пола часа само.

РАЈНА

(Потпуно у роли Отела).

Када се сврши нема чекања.

МИРА

Ал' док се помолим Богу.

РАЈНА

Доцкан је (Дивљачки настрне и дави је).

МИРА

(Цичи, кркља, а затим издише под њеним рукама).

РАЈНА

(Задохана, уморна, прилази и седа бришући чело марамом Дуга тишина, спази Иваничића окренуте главе).

Но, а шта је с тобом?

ИВАНОВИЋ

Ништа... не волим ту задњу сцену, одвратна ми је. (Седа крај ње).

РАЈНА

И ти си се крај нас уморио. Треба да те наградим! (Загрли га и пољуби).

ИВАНОВИЋ

Истом руком.

РАЈНА

Да, истом руком. Шта ћеш, такав је наш глумачки позив. Истом руком којом грлимо ми и да-вимо. Такав је наш посао.

ИВАНОВИЋ

У животу?

РАЈНА

(Смејући се слатко).

Ах, не... на позорници.

МИРА

(Устала је те седа на отоман и дотерује косу и хаљину.)

Господине Ивановићу!

ИВАНОВИЋ

Молим!

МИРА

Ходите мало ближе.

ИВАНОВИЋ

(Прилази јој).

МИРА

(Показује му на врат).

Има ли каквих трагова?

ИВАНОВИЋ

Ох, да, познају се црвене маснице.

МИРА

То је онај венчани прстен о коме сам вам говорила.

ИВАНОВИЋ

Проћи ће ваљда?

МИРА

Ах, дабоме.

РАЈНА

А сад, и мало критике. (Мири). Одите, мала, ближе.

МИРА

(Прилази јој).

Нисте задовољни?

РАЈНА

Задовољна? Како то мислите? Ја бих желе-
ла што више успеха, па сам незадовољна и онда,
кад сам задовољна. Дакле, задржаћемо се на трећој
појави, трећег чина, сусрет са Отелом, када га
Дездемона моли за Касија. Ту ми уносите суви-
ше жара, сувише нестрпљивости, тако да дајете
утисак као да одиста има нечег између Дездемоне
и Касија. То мора бити блаже. Код гледалаца се

не сме ни за тренутак поколебати поверење према Дездемони. То је најјачи моменат у роли Дездемониној, ту треба више маха и више даха. Ту ћемо сцену доцније, кад будем слободна, нарочито разрадити. Поклонићемо јој нарочиту пажњу и труд. (Ивановићу). Да чујем и публику. Шта мислиш како је ишло данас?

ИВАНОВИЋ

(Који је обукао капут).

Шта ће ти моје мишљење... ја верујем у твој успех, јер, то је твој успех. Госпођица је одиста с дана на дан све боља!

РАЈНА

Још, још нисмо готови. Волела бих да покажем публици шта могу да створим; хтела бих да дам једну савршену Дездемону.

МИРА

Ах, како сам вам благодарна.

РАЈНА

Хоћу да сву себе унесем у душу овога младог створења! Хоћу, када је публика гледа, да осети мене. Можда ту има мало и себичности, али у тој себичности је моја награда за труд.

ИВАНОВИЋ

(Привукао је себи шапћући).

Сву себе... сву... као што си сву себе унела у моју душу.

РАЈНА

Да, да, да! (Милује га по коси).

II
ИДА, ПРЕБАШЊИ

ИДА

Добро вече!

РАЈНА

О, Ида, откуда ти?

ИДА

Враћам се са пробе, па видим осветлење; врло добро, рекох, овде ће бити чаја, свратићу на једну шољу. Тако би ми годило после оне промаје која стално влада на нашој позорници. (Седа крај стола који је застрт за чај).

РАЈНА

(Одмах је устала и завирује у чајник да би је послужила).

Весела моја Ида, како немаш среће. Испили смо до последње капи. Али ако ћеш мало причекати, могу наредити да ти се спреми. (Пође звонцу).

ИДА

Не, не, не... није потребно... уосталом, ја чај пијем само ради бисквита, оних филованих бисквита, што их ти увек имаш. Дај ми мало у тањиріћу бисквита (Даје јој тањиріћ) па ће то тако исто да ме поткрепи од промаје, као да сам и чај попила.

РАЈНА

(Дајући тањуріћ Мири).

Ви знате где су бисквити.

МИРА

(Оде са тањиріћем).

III
ПРЕБАШЊИ, без МИРЕ

ИДА

Па и ви сте овде канда имали пробу?

РАЈНА

Радила сам Дездемону са малом.

ИДА

Хоће ли вам та мала бити благодарна за толики труд?

РАЈНА

Ко тражи благодарности? Код глумаца не постоји благодарност. То ви, Ида, најбоље знате.

ИДА

То је истина. Мене је, к'о почетницу, спремала покојна Оберска, а ја сам јој из благодарности најпре преотела све роле, а после и љубавнике.

ИВАНОВИЋ

(Изненађен).

Па зар то признајете?

ИДА

Зашто не? Ја увек признајем. Ко признаје пола му се прашта, то, кажу, чак и судови уважавају. А ја сам, видите, доживела да ми се то не уважи. Мој један љубавник посумњао је на мене и једнога дана одлучно ми рекао: „Ти ме вараш с тим и тим!“ И ја сам му признала, рачунајући на то правничко начело, да ће ми признање до-

нети пола опроштаја — међутим, тај магарац није ми ни ту половину опростио.

ИВАНОВИЋ

Како сте ви искрени.

ИДА

Нисам увек, како кад, према потреби; јер, искреност, право да вам кажем, није роба која се држи стално на цени. (Рајни). Па кад не рачunate на благодарност те ваше Дездемоне, не разумем зашто улажете толики труд? Јер ви, одиста, врло, врло предано радите са том вашом малом ученицом.

РАЈНА

Не радим ја, драга Ида, ње ради; шта се мене тиче она и њен успех. Ено јој позорница, па нек сама себи прави успехе. Радим себе ради, ако хоћете да вам искрено кажем. Хоћу да се кроз њену ролу видим ја. Хоћу да бриљирам својом творачком моћи. Мислите ли ви, ако ова мала успе, да ће се у публици рећи: ала је то леп таленат! Ах, Боже сачувај; шапутаће се само о мени; рећи ће се: ово нам је Долска спремила, осећа се њена рука, осећа се њена снага и душа...

ИДА

Ах, да, да... то имате право! На то нисам помишљала.

IV
МИРА, ПРЕБАШЊИ

МИРА

(Доноси бисквите и ставља на сто).

Нисам умела да их нађем. Питала сам собарицу.

ИДА

(Узима и жваће).

А не питате ме ни за какве новости?

РАЈНА

А зар их има?

ИДА

А кад их нема?

РАЈНА

Али ви, Ида, увек из прве руке сазнате.

ИДА

Боже мој, па зашто при пробама у позоришту постоје паузе. Ја мислим само зато постоје, да би се у гардероби сручиле и прибрале све новости. Хоћете, дакле, редом да вам их казујем?

РАЈНА

Да, бар оне најинтересантније.

ИДА

Суфлера ноћас истукла жена и јутрос је дошао сав изгребан на пробу. Хористица Лилићева абортирала је прекјуче у болници. Кажу да јој дете необично личи на кларинетисту из оркестра.

РАЈНА

Ал' то су све ситне ствари.

ИДА

Имате право, и ситне и свакодневне. Казаћу вам дакле и нешто крупније. Ви знате, да је наша наивка, госпођица Нина, имала два љубавника?

ИВАНОВИЋ

У исто време?

ИДА

Па него; разуме се, у исто време. Једнога је уверавала да онога другог не трпи, да не може да га види очима, а другог је уверавала да овога првог не трпи и не може да га види очима. И то је тако трајало пуну годину дана.

ИВАНОВИЋ

То је одвратно.

ИДА

Можда је и одвратно, али она је наивка, па јој то лепо стоји.

ИВАНОВИЋ

А зар су ти људи били слепи?

ИДА

Нису, али видите, она уме врло вешто да плаче, врло вешто да пада у несвест, и кад се куне изгледа збиља да говори истину. (Мири). Вас то, драго дете моје, јако интересује?

МИРА

(Снебивајући се).

Не... али, Боже мој, волим да чујем.

ИДА

Слушајте, слушајте, дете моје; можете из овога случаја извући какву поуку. Човек се учи док је жив; зар не? И ако хоћете, ја ћу вам унапред рећи, какву поуку можете из овога случаја извући за себе. Боље је имати једног пријатеља, па ма га и не волели, него имати два и волети обадва. То вам из искуства кажем. (Осталима). Где сам оно стала? Да! И то је тако трајало пуну годину дана. Кад јуче, није јуче, прекјуче... затекли се заједно код ње.

РАЈНА

Но, па то није тако велика трагедија.

ИВАНОВИЋ

(С одвратношћу).

Мислите?

РАЈНА

Мали дневни скандал.

ИВАНОВИЋ

Са одвратном садржином.

ИДА

Нисте ни чули све. Дакле, није се десило ништа необично. И један и други напустили су је, и данас је на проби била очајна! Два пута је падала у несвест. Редитељ јој је саветовао, да ради

умирења живаца, узме мало брома; а ја сам јој саветовала, опет ради умирења живаца, да нађе новог љубавника.

РАЈНА

Па?

ИДА

(Устаје).

Још нешто, мила моја! Нисам могла да издржим и свратила сам у салон Мадам Ксеније, да видим какве сте тоалете изабрали. Дивно, божанствено! Мора вам се признати да имате укуса. Она тоалета за трећи чин, оно је нешто заиста необично. Таква тоалета још није прешла преко наше позорнице. Биће сви изненађени. Већ сада чујем оно „аааааа” међу дамама у ложама и фотелјама. Бадава, мора вам се признати да имате укуса.

РАЈНА

И вас није мрзело да одете до Мадам Ксеније?

ИДА

Мене једино што мрзи то је да учим роле, али кад треба шта да видим или чујем, потегнућу уз највеће брдо, учинићу све. Морам вас оставити, ви ћете извесно наставити пробу?

МИРА

Ах, не, ми смо свршили!

ИДА

Ипак, ипак, време је да одем. Ја сам само успут свратила, само да се поздравим. До виђења!

МИРА

Хоћете да вас испратим?

ИДА

Зашто не, драго дете, и онако имам и за вас једну новост.

РАЈНА

Збогом, драга Ида!

ИДА

(Одлази с Миром).

V

РАЈНА, ИВАНОВИЋ

ИВАНОВИЋ

Ах, како је све то одвратно, то што прича ова жена.

РАЈНА

То су обичне позоришне новости, које не морају бити ни истините. Ми смо тамо на позорници навикнуте да видимо и оно што не постоји и да чујемо и оно што се не каже. Ми читамо писмо са папира на коме ништа не пише; пет метара намолованог платна, у нашим су очима огромне планине; два мача која сценариста иза кулиса лупа,

за нас је битка двеју војсака; шуштање папира за нас је киша, а сијалица иза зеленог стакла за нас је месечина. Немојте се, дакле чудити, што смо ми навикли да видимо и оно што не постоји или да сваку ствар видимо друкчије, но што је она у истини. Тако, видите, и те позоришне новости! Ах, да ви знате, како те новости расту, како се увеличавају тамо иза кулиса. Све то што је Ида испричала не мора у ствари бити истина.

ИВАНОВИЋ

Али са каком лакоћом та жена прича тако крупне и тако ружне ствари.

РАЈНА

Са оном истом лакоћом са којом у каквом позоришном комаду купује замкове, збацује са престола краљеве, осваја државе. Са том истом лакоћом.

ИВАНОВИЋ

Можда и није истина, да су наивку напустила њена два љубавника, али оно што мене буну, то је, што у ствари она има два љубавника.

РАЈНА

Ах, то да, има их.

ИВАНОВИЋ

И зар то није оно што је одвратно? Зар може једна жена делити љубав? Зар се љубав да делити? Зар жена није предмет онога часа кад

пристане да се дели? И зар жена може пристати да се одрече свога бића, своје душе, својих осећаја, и свега онога што јој је природа доделила као украс, и да постане обичан предмет; предмет за деобу? О, како је то одвратно!

РАЈНА

Ја знам, мали, шта ти кроз редове казујеш и коме казујеш, али, буди миран. Ако си казивао свој бол, заборави га, а ја ћу се побринути да ти га више никад не позлемим.

ИВАНОВИЋ

Рајна! Рајна! Реци још једанпут: никад више, је ли, никад више? (У загрљају).

РАЈНА

Да, никад више!

ИВАНОВИЋ

И одсад ћеш бити само моја, је ли? Само моја?

РАЈНА

Но, но... рекла сам већ.

ИВАНОВИЋ

И одсад могу бити миран, спокојан, срећан!...

РАЈНА

Све, све то заједно.

ИВАНОВИЋ

(Љуби јој руке).

Хвала ти... Хвала!...

VI
МИРА, ПРЕБАШЊИ

МИРА

(Враћа се).

Једно писмо.

РАЈНА

(Немарно).

Ко га је донео? (Узима).

МИРА

Позоришни момак.

РАЈНА

(Разгледа).

Познат рукопис! (Отвара и кад види потпис разведри се. При читању писма њен се поглед мења, све мрачнија бива, све јаче и јаче је узбуђена и пламти гњевом. Она нервозно устаје, али се за тренутак савлада). Мירו, молим вас отидите у ону собу, имам са господином да говорим поверљиво.

МИРА

Молим! (Одлази).

VII
РАЈНА, ИВАНОВИЋ

РАЈНА

(Отишла је за Миром те приклопила боље врата. Враћа се бесно, гневно, узбуђено, гужвајући у руци оно писмо, које баца Ивановићу у лице).

Шта је ово?

ИВАНОВИЋ

(Диже писмо са пода, прочита потпис и не одговара ништа).

РАЈНА

Шта је ово, питам вас?

ИВАНОВИЋ

То је писмо какво може написати само једна кукавица и нитков, недостојан вас.

РАЈНА

Ја вам не дозвољавам тим именом да називате моје пријатеље, у мојој кући.

ИВАНОВИЋ

Дао сам им имена која им припадају!

РАЈНА

На основу чега, и у име чега, ви у мојој кући нападите на живот мојих пријатеља?

ИВАНОВИЋ

Или ваших љубавника?

РАЈНА

Па нека је и мојих љубавника; ал' ко сте ви што потезете оружје на њих?

ИВАНОВИЋ

Ја сам онај, који неће да буде варан.

РАЈНА

(Плане).

Тако је, ви имате право; ви нећете бити варани, ви нећете бити ни часа варани. (Оде телефону).
Ало... молим 516... да 516... ало... то си ти, мили

мој, ти лично? Овде је Рајна... Ја, ја, ја! Примила сам твоје писмо, жалим случај, сажаљевам... ах, не, немој узети тако... то је обична младалачка насртљивост... да, да! Све без моје кривице... Хоћеш ли бити код куће? Да, сад, сад одмах... лепо... сачекај ме... ево ме, доћи ћу лично да ти дам сатисфакцију, пуну сатисфакцију... да, да, да... ево ме, ево! (Остави слушалицу и звони, собарици која долази). Шешир мој, шешир! (Док собарица оде по шешир и врати се, на огледалу намешта косу и не гледајући Ивановића).

ИВАНОВИЋ

(За све време стоји поражен, гризући усне и ломећи прсте од узбуђења).

РАЈНА

(Пошто је наместила шешир, мане руком девојци те ова оде, а она облачећи рукавице прилази Ивановићу, не осврћући се, преко рамена).

Ја ћу се забавити, не знам колико ћу се забавити, можда до касно у ноћ... није потребно очекивати ме... не желим да ме ма ко очекује. (Пође)

ИВАНОВИЋ

(Полети вратима да јој спречи пут).

Рајна, ви нећете ићи!

РАЈНА

Ко ће ми то спречити?

ИВАНОВИЋ

Рајна, ви нећете ићи!

РАЈНА

(Одлучно).

Ићи ћу!

ИВАНОВИЋ

(Падне на колена).

Тако вам Бога, тако вам свега најмилијега
на свету, немојте ићи!

РАЈНА

Рекла сам — ићи ћу! (Оде нагло).

VIII

ИВАНОВИЋ, МИРА

ИВАНОВИЋ

(Болно јаукне, пузајући на коленима до врата, на која је она изишла, наслони главу на довратак и горко јеца. Затим на један мах скочи и, ричући као рањена звер, одјури вратима иза којих је Мира, удара у њих снажно ногом те се широм отварају).

Одите! Одите! (Шчена Миру за руку и немилосрдно је вуче ка прозору). Одите, да видите дрољу, како иде своме драгану? Видите ли? (Показује на прозор).

МИРА

(Престрављена).

Али, за Бога, шта вам је?

ИВАНОВИЋ

Видите ли је?

МИРА

Та, напољу је већ вече.

ИВАНОВИЋ

Да, вече је, ноћ... све је покривено; стид се не може видети; срам се не може видети... све је покрила ноћ... вечити саучесник греха.

МИРА

(Са саучешћем).

Шта је вама?

ИВАНОВИЋ

Не питајте, не питајте, не дражите ми бол!...
(Сломљен прилази нагло столици, клоне у ову и зарије лице у руке).

МИРА

(После извесне паузе).

Како вас жалим!

ИВАНОВИЋ

Жалите ме, жалите! Сажалење је једина милост која се може пружити беднику.

МИРА

Зар је бол који подносите тако велики?

ИВАНОВИЋ

Колико је велики? Па зар то нисте научили из те књиге? Дајте ми је. (Узме јој књигу Отела коју је имала у руци, преврће и кад нађе указује јој). Ето, читајте... или не. (Тргне књигу). Слушајте! (Чита топло и болно).

Ал' тамо где сам срце сместио
Где ми ил' живет ваља ил' мрети,
тај вир из ког ми струја истиче,
ил' пресише — оданде бити изагнан!

(Бади књигу).

Зашто, зашто ми је рекла да ме воли?

МИРА

Умирите се.

ИВАНОВИЋ

Умирити!... шта је то што би ме могло умирити?... Шта је то што би се тој жени могло поверовати? Лаже када каже да не воли, лаже и кад каже да воли. Лагала ме је да ће се одрећи онога, њега лаже сад да се одрекла мене. Лаж, лаж, лаж... у ње је све лаж, и реч и осмех и поглед и дах њен је лаж, све је лаж. Она на позорници само у роли истински преживљује живот, а у животу игра роле, лажне, одвратне роле: њој је позорница живот, а живот јој је позорница.

МИРА

Ви сте тако узбуђени.

ИВАНОВИЋ

Ви не видите колико та сатанска жена нема срца, нема душе, а има само дражи које опчињавају. Кака је смео Господ Бог да учини такав злочин: у тако лепо тело да усади тако гадну душу. Змији је дао отров на уснама, али ју је унаказио и бацио да пузи по земљи; зашто је лепој жени отровао душу а дао јој моћ да опчињава жртву којој ће крв из срца исисати!

МИРА

Ја не знам... према мени је тако добра.

ИВАНОВИЋ

(Са горком иронијом).

Ах, да, племенита, узвишена, несебична; жртвује чак своје драгоцено време да вас спремим из једне роле која ће вам обезбедити успех и каријеру. Је л' те?

МИРА

Па да!

ИВАНОВИЋ

Лаж, лаж, све је то лаж! Зар је нисте чули? Зар је нисте чули: „Хоћу да сву себе унесем у душу овога младога створења, хоћу, када је публика гледа, да осети мене!.. Зар је нисте чули?

МИРА

Чула сам!

ИВАНОВИЋ

То да, али нисте чули како то исто она интимније каже својој пријатељици: „Не радим ја ње ради, шта се мене тиче она и њен успех. Ено јој позорница, па нек сама себи прави успехе. Радим себе ради; хоћу да се кроз њену ролу видим ја; хоћу да бриљирам својом творачком моћи. Мислите ли ви, ако ова мала успе, да ће се у публици рећи: ала је то леп таленат! Ах, Боже сачувај! Шапутаће се само о мени, рећи ће се: ово нам је Долска спремила, осећа се њена рука, осећа се њена снага и душа...

МИРА

(Разочарано).

Тако је говорила?

ИВАНОВИЋ

Да, тако је говорила, јер она би ваш успех, ако би био ваш а не њен, сматрала за тешку неправду и као што би вас дигла тако исто би вас била кадра и оборити, немилосрдно оборити, јер би вас дигла себе ради а не вас ради. Видите ли, видите ли, да то створење нема ни срца ни душе; видите ли, да је све играчка у њеној руци, и љубав и радост и племенитост и добротинство... све, све су то играчке њене... и ви... и ја...

МИРА

(Дубоко и са резигнацијом размишља, после размишљања).

Па сад?

ИВАНОВИЋ

Напустимо је... бегајмо од ње... вас ће попети да би вас што дубље сурвала... мене... исисаће ми крв и разум... и... ах! (Дрекне ужасно наишавши руком на џеп у коме је рукопис књиге друге). Мира... чујте... чујте... (Чита). „А кад се увери да таквој својој љубави не може наћи одзива у њеној души, да такву љубав она нема снаге да схвати, да таквом љубављу она не уме веолети — он ће је убити!”

МИРА

(Престрављено).

Затворите ту књигу!

ИВАНОВИЋ

Страх ме је, самога себе се плашим! Водите ме, водите ме, пријатељу мој, водите ме далеко одавде!

МИРА

(Тешко потресена).

Хајде, хајдемо, заједно из ове куће.

ИВАНОВИЋ

Да хајдемо... бегајмо...!

МИРА

Ох, кад би вам могла моју љубав дати; кад би вам њоме могла испунити душу, кад би моја љубав из ваше душе могла изагнати слутње.

ИВАНОВИЋ

Љубав која ниче из сажаљења, није она, она права. Ви ме сажаљевате, хвала вам.

МИРА

Ја бих вас могла и волети.

ИВАНОВИЋ

Сирото дете! Хвала вам на жртви коју сте готови поднети моме миру. Али, ја не могу више никад и више никог волети. (Враћа се и пада у столицу). Ја волим ту жену, чујте, ја волим ту жену.

МИРА

Ако је та ваша љубав тако велика — праштајте јој.

ИВАНОВИЋ

Све, све... само не то да ми из постеље, у којој лежи са другим љубавником, исказује љубав; све, све, само не да ми уснама, на којима су туђе почи- вале, казује речи љубави... све друго праштам... све... све!...

Х

ТЕОДОР, ПРЕЂАШЊИ

ТЕОДОР

(Носећи као пре две кутије чоколаде).

Но, јесам ли у згодан час дошао? (Застане муклу тишину). Рајна није код куће?

МИРА

Не!

ТЕОДОР

А где је?

ИВАНОВИЋ

Јесте ли радознали?

ТЕОДОР

Свакојако.

ИВАНОВИЋ

Тада ћу вам рећи: она је у постељи свога љубавника са којим вас вара.

ТЕОДОР

(Бунећи се).

Али...

ИВАНОВИЋ

Казујем вам сушту истину.

ТЕОДОР

То је немогуће. И ви, откуд ви; ко сте ви да тако говорите?

ИВАНОВИЋ

Ја сам њен љубавник са којим онога тамо вара.

ТЕОДОР

Јесте ли чули... то је... дозволићете, то је одвише...

ИВАНОВИЋ

Или можда не верујете? Хоћете ли адресу, хоћете ли број телефона, хоћете ли?... (Спази згужва но писмо на поду). Све вам је друго излишно, кад имате ово... (Диге и даје му оно писмо). Читајте, драги господине, читајте!

ТЕОДОР

(Чита).

Хм! Хм! Одиста! Одиста! Ружно, одиста ружно! Нисам никад очекивао да ће то Рајна према мени учинити. Нисам одиста очекивао.

ИВАНОВИЋ

И то је све, то је сав ваш гнев?

ТЕОДОР

А шта сте ви очекивали, да ћу ја ваљда све то схватити као трагедију. А не, пријатељу, навикао сам ја на те ствари. Однеговао сам ја неколико ге-

нерација глумица и навикао сам да се ничему не треба изненадити и ни зашто се не треба узбуђивати. Моје је мишљење да свака невоља има за себе и своју утеху и само они пролазе зло у животу који се залепе за невољу а бегају од утехе. Ја тако не чиним никада. Као кад узмем аспирин оног тренутка кад осетим мало назеба, тако видите ја прибегнем утеси оног тренутка кад осетим невољу.

ИВАНОВИЋ

А шта је то што ће вас у овом случају утешити?

ТЕОДОР

Наћи ћу себи нову пријатељицу, па кад ме и она остави, ја ћу ићи даље. Само, могу вам искрено рећи, овом приликом бићу обазривији. Потражићу пријатељицу која ће имати мало јаче осећање благодарности но што га је Рајна имала. Јер, могу вам искрено казати, Рајна је имала доста разлога да буде благодарнија према мени.

ИВАНОВИЋ

Зар сте ви то од ње очекивали?

ТЕОДОР

А не, нисам, али сам бар очекивао да не прекида са мном овако грубо, да буде деликатнија... Можда би ме таква њена деликатност нешто мало и уздржавала, овако имам потпуно одрешене руке према њој, сама је порушила све обзире.

ИВАНОВИЋ

Дозволите ми једно индискретно питање. Претендујете ли ви код оне која вам је пријатељица на љубав, праву љубав?

ТЕОДОР

А не, господине! Ја сам свестан тога да ја на такву љубав немам права, али претендујем на оданост и благодарност.

ИВАНОВИЋ

И задовољни сте ако их нађете?

ТЕОДОР

Да, задовољан сам!

ИВАНОВИЋ

Тада — Мира, ја вас молим немојте се срдити — тада, господине, ја вам обраћам пажњу на ово девојче овде. Она овога часа напушта ову кућу и, од тренутка када је напусти, њој је потребна заштита. Дајте јој ту заштиту, понудите јој ваше пријатељство, јер оно би јој обезбедило живот. Она ће умети да вам буде и одана и благодарна...

МИРА

(Увређено).

Али, господине Ивановићу!

ИВАНОВИЋ

Не срдите се, Мира, ви сте ми толико топлога саучешћа указали да имам и разлога и дужности да вам се одужим. Ви сте незбринута и напуштени,

идете сами кроз живот, ступате без пријатељске потпоре на позорницу.

ТЕОДОР

Када би ми госпођица била кадра поклонити мало симпатије, ја бих чак могао бити срећан што се све ово овако десило.

МИРА

Али, молим вас, немојте о томе говорити. Тај ме разговор вређа; нисам ја предмет за поклањање и куповање. Ја бих вас молила, господине Ивановићу...

ИВАНОВИЋ

Ја бих вас молио, Мира, да ме не разумете рђаво. Ја имам једно предосећање да бих вам на тај начин обезбедио срећу.

ТЕОДОР

Чак и онда, госпођице, ако ви верујете да је ваша срећа и успех на позорници. Мислите ли ви, мала, да Рајна за свој успех има да благодари само своме великом таленту? О, када би ви знали колико талената пропада само зато што немају прилике да се искажу; колико их пропада зато што се њихов успех не подвлачи и не истиче, а колико их тек пропада зато што, претрпани тешким дневним бригама, не могу да даду правога маха својој способности. Мислите ли ви да би Рајна постигла успехе које има, да није имала поуздан ослонац у моме пријатељству? Ја нисам драматург, ја нисам

онај који развија таленат, али сам онај који даје поуздано тле на коме ће се он развити. Јесте, сунце је то које развија цвет, али, да би тај цвет могао да се користи сунцем, треба најпре да има подлогу, земљу у којој ће бити засађен, на коју ће се поуздано ослонити, из које ће нићи те се користити сунцем тим. Моје пријатељство, видите, било је Рајни та земља здравица (Смеје се слатко). Видите, видите, како и ја умем да будем поета. Тридесет и пет година живим у глумачком свету, па је нешто поезије прешло и на мене.

ИВАНОВИЋ

Мира, ја вас молим, послушајте ме. Пођите за овим човеком, он ће вас одвести у мир и будућност.

МИРА

Не могу да разумем да сте ви онај који ми такве савете дајете. Каква би изгледала у вашим очима када бих вас послушала? Или, ви можда хоћете да имате о мени једно ружно мишљење? Можда је то! Али упамтите: ја нећу да ви о мени рђаво мислите.

ИВАНОВИЋ

Зашто рђаво мишљење? У вашем поступку не би било ничег ружнога. Ружно је рушити срећу туђу, а ви...

МИРА

А зар ја то не бих учинила?

ИВАНОВИЋ

Не! Да Рајна сматра господиново пријатељство својом срећом, не би је сама тако безочно гасила.

ТЕОДОР

Мој ауто чека доле. Радње су још отворене. Поћи ћемо из ових стопа у салон Мадам Ксеније да вам узме меру и оне изабране тоалете преправи за вас.

МИРА

(Увређено).

Господине, и ако би се одлучила да примим савет мога пријатеља и вашу понуду, ја вас молим, верујте, да то не би било због тоалета (Прилази Ивановићу поверљиво). Реците ми отворено, реците ми искрено: говори ли то из вас освета: не саветујете ли ме да то чиним само за то да би се осветили њој?

ИВАНОВИЋ

Рећи ћу вам: — истина је. Хоћу да јој се осветим; хоћу да јој порушим срећу, хоћу да јој разорим живот, као што је она мој разорила. О, знам ја добро шта значи за њу пријатељство овога господина. Љубавника је она увек кадра заменити новим љубавником, али се пријатељ не замењује лако новим пријатељем.

МИРА

И захтевате од мене да се жртвујем да би то постигли?

ИВАНОВИЋ

О, Мира, верујте не бих то никад учинио, када не бих уједно веровао да ћете ви тим кораком, помажући моју освету, засновати и своју срећу и будућност.

МИРА

(Одлучно).

Учинићу! Не питам се овог тренутка хоћу ли ја бити срећна: за мене је довољна срећа што се за вас могу жртвовати.

ИВАНОВИЋ

О, Мира, како је у вас велика душа... како сте дивни у свом пријатељству.

МИРА

(Теодору).

Господине, ево вам моје руке!

ТЕОДОР

(Љуби јој руку).

Хвала вам!

МИРА

Али... под једним условом.

ТЕОДОР

А тај је?

МИРА

Тај се вас не тиче. Вама обећавам пуну оданост, оданост на коју ви нисте досада навикли. Али се тај услов тиче господина.

ИВАНОВИЋ

Мене?

МИРА

Тиче се вас. Поћи ћу овога часа са господином,
али — поћи ћете и ви са нама.

ИВАНОВИЋ

Ја? Зашто? Куда?

МИРА

Ви морате напустити ову кућу?

ИВАНОВИЋ

Напустити?

МИРА

Ви знате зашто вам ја тај услов постављам?

ИВАНОВИЋ

Знам, увиђам!

МИРА

Бегајте од своје судбине; бегајте за времена
од своје судбине!

ИВАНОВИЋ

(Размишља и бори се са собом, најзад одлучи).

Добро, поћи ћу, поћи ћемо заједно. (Узима
шешир). Хајдемо, хајдемо што пре! Водите ме!

МИРА

(Метнула је већ шешир, пружајући руку Теодору).

Хајдемо, хајдемо у Мадам Ксеније, или ма где,
где год ви желите. Хајдемо само! (Пођу, у том зазвони телефон, она остави Теодора и пође према телефону).

Ало... да, овде је Мира. Ах... Он? (Поклопи шаком уста слушалице). Она!

ИВАНОВИЋ

(Тргне се).

Она?

МИРА

(На слушалици).

Како?... Господин Ивановић? Да... овога часа хтео је да пође. Молим... (Слуша, а затим поклопи уста слушалице). Моли вас да останете, желела би да се објасни с вама.

ИВАНОВИЋ

Шта хоће још та жена?

ТЕОДОР

Но, па хоће, као што сте и сами рекли: са постеље једног љубавника да шаље изјаве љубави другоме!

МИРА

Рећи ћу јој, је л' те, да је не можете сачекати.

ИВАНОВИЋ

(Одлучно).

Дајте ми слушалицу, ја ћу јој то рећи!

МИРА

(Даје му слушалицу).

Само, тако вам Бога, будите храбри!

ИВАНОВИЋ

(Одлучно на слушалице).

Да, ја! (Слушајући Рајну његово се лице разведрава и

ублажи бол и гњев исписан на њему). Али... ја бих... мислио сам да идем... добро, најзад; сачекаћу вас... хоћу, хоћу... сачекаћу вас! (Спушта слушалицу и гледа тупо у Миру).

МИРА

Остаћете?

ИВАНОВИЋ

Ја немам снаге да одолим тој жени... Довољан је био њен глас, њена реч и... ето, изгубио сам сву одлучност... Ја је волим, разумете ли, ја је волим!

МИРА

И... остаћете?

ТЕОДОР

Свако на свој начин схвата живот. Оставите га његовој судбини.

МИРА

То је баш оно што ја нећу да га оставим његовој судбини.

ИВАНОВИЋ

Будите спокојни, Мира, и идите слободно.

МИРА

Зашто остајете?

ИВАНОВИЋ

Само да јој кажем збогом.

МИРА

И ништа више?

ИВАНОВИЋ

И ништа више.

МИРА

Дајете ли ми на то часну реч?

ИВАНОВИЋ

Дајем! Будите спокојни!

МИРА

(Пружајући му руку).

Тада, збогом пријатељу, и посетите нас када вам затреба пријатељска утеха. (Пружа руку Теодору и пође на, кад дође до врата, испусти Теодора и врати се). Не заборавите ни у часовима гнева да постоји једна пријатељска душа, увек готова да све, све учини за вас!

ИВАНОВИЋ

(Љуби јој захвално руку).

Хвала, Мира!

МИРА

(Оде са Теодором).

XI

ИВАНОВИЋ, затим РАЈНА

(Пошто их је испратио, враћа се и узима књигу „Отело“ која још лежи на поду, седа на отоман и задуби се у читање).

РАЈНА

(Долази ведра, насмејана).

Ах, сам!... Дакле, чекао си ме?... То је лепо од тебе, мали! Хоћеш ли да те наградим за то?

Прилази му да га пољуби, но кад спази да он остаје хладан, прене се). Шта је, љути смо, још смо љути? Ја сам очекивала благодарност, јер сам ишла да изгладим ствар у твоју корист.

ИВАНОВИЋ

Ја то нисам тражио.

РАЈНА

Али је тражила то од мене моја дужност домаћице... У мојој се кући десио скандал... ја сам дакле морала...

ИВАНОВИЋ

...ићи њему?

РАЈНА

Да, ићи њему да ствар изгладим. И хоћеш ли да ти кажем како сам ствар уредила?

ИВАНОВИЋ

Знам већ.

РАЈНА

Не знаш мили мој, и вараш се. (Прилази му и милује га по коси). Рекла сам чисто, јасно, отворено, да ти мене волиш, да ме истински волиш. Но, зар то није било најбоље?

ИВАНОВИЋ

Рекла си му да те волим?

РАЈНА

Да, јер тако је једино могао разумети твој поступак.

ИВАНОВИЋ

И шта си му још рекла?

РАЈНА

Но, па... разуме се... рекла сам да и ја тебе волим.

ИВАНОВИЋ

И то си му рекла?

РАЈНА

Да, и то. Хтела сам дефинитивно да пресечем са њим све везе, све односе.

ИВАНОВИЋ

Све везе?

РАЈНА

Да!

ИВАНОВИЋ

А јеси ли му истину рекла?

РАЈНА

(Загри га).

Докле ћемо једно те исто понављати? Разуме се да сам му истину казала, зар би те друкчије онако љубазно ословљавала на телефону? То сам пред њим говорила.

ИВАНОВИЋ

Знам, и преда мном си одавде њему говорила.

РАЈНА

Но, сад буди миран, буди потпуно спокојан. Са једним сам свршила, а сад је на реду Теодор... Ето, јеси ли задовољан?

ИВАНОВИЋ

Са Теодором ти је излишан труд.

РАЈНА

Зашто?

ИВАНОВИЋ

Он се тебе већ одрекао.

РАЈНА

(Смејући се).

Мислиш?

ИВАНОВИЋ

Знам! Он те се одрекао.

РАЈНА

Теодор?

ИВАНОВИЋ

Да, Теодор! Пре пола часа отишао је с Миром у салон Мадам Ксеније да изабране тоалете преправи за њу.

РАЈНА

(Слатко се смеје).

Добра шала, одлична шала.

ИВАНОВИЋ

И горка истина.

РАЈНА

Има ли одиста штогод збиље у тој досетци?

ИВАНОВИЋ

Мени није до шале ни до досетака. Ја говорим истину!!

РАЈНА

(Плане).

Теодор?

ИВАНОВИЋ

Да. Теодор!

РАЈНА

И Мира?

ИВАНОВИЋ

И Мира!

РАЈНА

Ах, не, ипак не, то није истина, то не може бити истина.

ИВАНОВИЋ

Зашто не?

РАЈНА

Јер... (Узбуђена). Реци, реци ми одиста, је ли да је то само шала, је ли да ме ти само кушаш...?

ИВАНОВИЋ

Ја ти говорим само истину.

РАЈНА

Дакле, истину... дакле, одиста?... Ох, Боже мој, Боже мој! (Загрцне се и горко плаче). Па добро, зашто, зашто; шта сам учинила, шта сам му скривила?

ИВАНОВИЋ

Ти то најбоље знаш.

РАЈНА

(Кроз плач).

Он је био тако добар, тако искрен пријатељ, он је био... Боже, Боже мој... Изгубила сам га!... (Јеца).

ИВАНОВИЋ

(После извесне паузе прилази јој).

Боле ли те то?

РАЈНА

(Не одговара, јеца).

ИВАНОВИЋ

Јеси ли и ти осетила шта је то бол?

РАЈНА

(Диже главу и погледа га гневно).

То је твоје дело, то је освета!

ИВАНОВИЋ

Можда!

РАЈНА

(Скочи раздражена).

Говори, реци ми, је ли то твоје дело? Јеси ли ти хтео да ми разориш срећу?

ИВАНОВИЋ

То питаш ти, која тако лакомислено разораваш другOME срећу?

РАЈНА

Хоћу одговор: је ли то твоје дело?

ИВАНОВИЋ

Рекла си, одређићеш се Теодора. Ја сам ти само помогао да то оствариш.

РАЈНА

(Бесно, хистерично).

Ти, дакле, ти? Ти си, дакле, тај који си као разбојник кренуо за мноме да ми разораваш живот, да ми рушиш срећу. Ти си, дакле, тај који оружјем нападаш једнога мога пријатеља, а другоме се намећеш за сводника...

ИВАНОВИЋ

(Писне као да га је гуја шицула).

Ха! (Преклопи јој уста шаком). — Доста, умукни, тако ти Бога!

РАЈНА

(Отме му се).

Хтео си, је ли, бол да ми нанесеш, е онда буди готов да га и ти поднесеш. Видиш, мало час, мало час кад сте вас троје ковали овде разбојничку заверу да ми порушите мир, спокојство, срећу... ја сам вам се слатко смејала у загрљају онога кога волим, кога једино волим!... Ха, ха, ха, ха! Боле ли, боле ли? Осећаш ли сад ти шта је то бол?

ИВАНОВИЋ

Умукни, тако ти Бога!

РАЈНА

(Хистерично, пакосно, пркосно).

Ах, његове су усне тако топле; његова је рука тако снажна, његова је постеља тако мека...

ИВАНОВИЋ

Умукни! (Бесно је шчепана за груди и снажно гурне те се скрха крај отомана).

РАЈНА

Насилнице... зваћу у помоћ!

ИВАНОВИЋ

(Покајао се због своје грубости, стишава се и прибира).

Немој звати... не треба ти помоћи... ићи ћу... оставићу те... ево, још овог часа, још овог часа! (Узима шешир и хтео би да пође, учини корак, те застане). Зашто, зашто си ме варала? Што си ме лагала да ме волиш оном, оном истинском, оном божанственом љубављу која никад не може наћи места у тако прљавој души као што је твоја. Зашто?

РАЈНА

Ако си рекао што си хтео рећи, можеш ићи.

ИВАНОВИЋ

Зашто? Одговори ми бар?

РАЈНА

(Показујући врата).

Можеш ићи, то ти је одговор.

ИВАНОВИЋ

А ти ћеш се вратити тамо?

РАЈНА

(Пркосно).

Да, ја ћу се вратити тамо!

ИВАНОВИЋ

(Плане, баца шешир који је држао у руци).

Јеси л' се ноћас Богу помолила?

РАЈНА

(Крто, смејући се).

Ха! Отело!

ИВАНОВИЋ

(Пламти гневом, очи му горе, образи букћу пламеном, дамари бију, а груди узносе буром која у њима бесни).

Видиш, знам и ја ролу, научио сам је у вашем друштву. Знам је од речи до речи. Слушај је, слушај је само:

То је узрок, то је узрок, моја душо!
То је узрок, О, ипак ја нећу да јој
Проливам крв, ни кожу да јој здерем њену
Белу ко снег и глатку ко споменик
Од мрамора. Ал' мора умрети
Да не би још више људи варала. —
Угаси светлост, па онда угаси светлост!
Кад тебе угасим, ти, слуго пламтећа,
Могу ти светлост раније повратити
Ако би се покајао. Али,
Кад твоја светлост једном угасне,
Ти, узор створе дивне природе,
Ја не знам где је прометејски жар
Што може с нова твој огањ ужећи!
Када сам ружу узбро не могу јој
Понова дати силу животну,
Мора да свене — да јој удишем мирис
На стаблу! Ах, ти слатки даше балзамски,
Што скоро правду наводиш да свој мач
Прекрха; још једанпут, још једанпут!

О, буди таква кад будеш мртва,
Па ћу те убити и опет воleti,
Још једном само и то — последње,
Оваква сласт још никад није била
Овако кобна. Мораш плакати,
Али су сузе моје свирепе,
Ово је туга небеска па бије
Где воли....

РАЈНА

(У почетку га је посматрала са потсмехом али, што он дубље пада у екстазу, то она све дубље почне назирати његову намеру и њена се зеница шири, а безгранични страх оцртава се на лицу).

ИВАНОВИЋ

Је л' добро? Знам ли? Аплаудирај, аплаудирај јунаку комада, превареном љубавнику, љубоморној будали; аплаудирај, блуднице! Наставимо, наставимо игру; дај ми шлагворт. Говори, говори, реци: „Дај ми ову ноћ да живим, сутра ме убиј!” Говори, јер ми ваља продужити ролу, морам је одиграти, морам је до краја одиграти, говори!...

РАЈНА

(Очајно, пригушено, напињући сву снагу).
У помоћ!

ИВАНОВИЋ

„Кад се сврши нема чекања”.

РАЈНА

Помоћ!

ИВАНОВИЋ

Доцкан је! (Скочи на њу и дави је на отоману исто онако као што је она давила Миру показујући јој роду. Она се отима и цичи под његовим рукама, али је он снажно стеже и дави. Кад издахне, он се диже, увек дубоко узбуђен, и претрашено гледа у своје дело. Затим се прибира, обазре се лево и десно, спази букет на камину. Прилази и узима тај букет из вазе, па чита карту гласно).
...„На грудима, у којима је љубав свела нек увене и ово цвеће.” (Ставља јој бели букет хризантема на груди, клекне крај ње и целива је топло. Диже се и затим, седе мирно за сто на другој страни, вади књигу другу свога романа, преврће листове, налази дотичну страну и чита гласно).

„А кад се увери да таквој својој љубави не може наћи одзива у њеној души, да такву љубав она нема снаге да схвати, да га таквом љубављу она не уме волети — он ће је убити!”....

ЗАВЕСА

САДРЖАЈ

	Страна
Свет	7
Друга књига	165